

Vrije Universiteit Brussel
Faculteit Sociale Wetenschappen & Solvay Business School

Welke visies hebben Vlaamse leerkrachten op burgerschapseducatie?

Een kwalitatief onderzoek

Benaissa Nams

Bachelorproef
Vakgroep Politieke Wetenschappen
Mei 2021

**Promotor: Joke Mathieu
Prof. Dr. Dimokritos Kavadias
Prof. Dr. Silvia Erzeel**

1 Inleiding	2
1.1 Aanleiding onderzoek	2
1.2 Probleemstelling	2
1.3 Onderzoeksvraag	2
2. Literatuuronderzoek	3
2.1 Burgerschap	3
2.2 Burgerschapseducatie(vormen)	4
2.3 Onderwijsvorm en SES-populatie	5
3 Methodologie	7
3.1 Opzet en dataverzameling	7
3.2 Caseselectie en dataverwerking	7
4 Resultaten	9
4.1 Burgerschapsvisie	9
4.1.1 Betekenis van burgerschap en belang van burgerschapseducatie	9
4.1.2 Stimuleren van burgerschap in brede zin	10
4.1.3 Visie van de school	11
4.2 Burgerschap in de praktijk	11
4.2.1 Maatschappelijke thema's in de klas	11
4.2.2 Houding in klasdiscussies	12
4.2.3 Werkvormen	13
4.2.4 Verschillen in participatie	14
4.2.5 Essentiële doelen	15
4.2.6 Buitenschoolse activiteiten	15
5 Conclusie, discussie en aanbevelingen	16
6 Bibliografie	19
7 Bijlagen	21
7.1 Bijlage 1: interview leidraad	21
7.2 Bijlage 2: formulier geïnformeerde toestemming	23
7.3 Bijlage 3: transcripties interviews	25
7.4 Bijlage 4: open codering (voorbeeld)	114
7.5 Bijlage 5: matrix axiaal coderen (voorbeeld: betekenis/belang van burgerschap) 116	

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

Heel wat regeringen maakten burgerschapseducatie een verplicht onderdeel van hun onderwijscurriculum en ook op Europees niveau is er al geruime tijd aandacht voor burgerschapseducatie (European Commission, 2017). Zo kwam er in de nasleep van de terroristische aanslagen in Parijs in 2015 en de opkomst van extreemrechtse sentimenten de Verklaring van Parijs waarbij alle ministers van Onderwijs van de EU en de Europese Commissie een akkoord bereikten om actie te ondernemen op alle bestuursniveaus rond het bevorderen van burgerschap en de gemeenschappelijke waarden te versterken van vrijheid, tolerantie en non-discriminatie (European Commission, 2017). Daarbij wordt de nadruk gelegd op de sociale cohesie maar ook om jongeren te helpen redelijke, ruimdenkende en actieve leden te worden van een pluralistische Europese samenleving. De Verklaring van Parijs omschrijft gemeenschappelijke doelstellingen voor alle lidstaten met als kernpunt goede praktijkvoorbeelden te delen onder elkaar.

Het was in dit licht dat er een publieke bevraging onder leiding van toenmalige Vlaamse minister van Onderwijs Hilde Crevits kwam in Vlaanderen. Via een nationale mediacampagne ‘Van Lerensbelang’ (Onderwijs Vlaanderen, 2016) werd er onder meer gepeild naar de invulling van de nieuwe eindtermen. Op basis van de resultaten ging het ministerie van Onderwijs verder aan de slag met alle onderwijsactoren voor de vernieuwde eindtermen rond Burgerschap die vanaf 2019 worden geïntegreerd in het secundair onderwijs.

Er is al onderzoek gedaan naar het effect van burgerschapseducatie op school (Kavadias & Dehertogh, 2010). Daarbij kunnen we stellen dat de meningen in de literatuur vrij uniform zijn: burgerschapseducatie is wel degelijk doeltreffend. In deze kwalitatieve studie wordt er echter gepeild naar de visie van leerkrachten en hoe burgerschapseducatie in de praktijk wordt ingevuld. Daarbij willen we kijken hoe de belangstelling voor sociale en politieke processen en politieke participatie wordt opgewekt. Zowel politici als onderwijsexperts mogen dan een bepaalde voorkeur hebben van een burgerschapsmodel, wat ons echter interesseert is wat de leerkrachten hier zelf van vinden. Per slot van rekening staan zij het dichtst bij dit thema en bij de leerlingen en dienen ze deze burgerschapstools aan te reiken in hun lessen. We focussen ons niet alleen op de visie van de leerkrachten maar kijken ook of deze visies afwijken naargelang de verschillende omstandigheden waarin ze lesgeven. Concreet wordt er onderzocht in welke mate de sociaaleconomische achtergrond van leerlingen en de gevolgde onderwijsvorm een invloed hebben op de houding van leerkrachten op burgerschapseducatie.

1.2 PROBLEEMSTELLING

Burgerschapseducatie is sinds 2015 een maatschappelijk beladen thema dat geregeld opduikt in de media en dat door de Vlaamse overheid ook is opgepikt. Ze heeft daarbij strategische doelstellingen uitgeschreven en de onderwijsverstrekkers betrokken om een bijdrage te leveren in de verdere uitwerking en uitvoering hiervan (Onderwijs Vlaanderen, 2016). Met deze strategie kiest de Vlaamse overheid eerder voor een sturende aanpak en zal er op deze manier meer verantwoordelijkheid gelegd worden bij scholen en leerkrachten. Bovendien zien we dat politieke kennis en attitudes in de verschillende onderwijsvormen heel erg afwijken van elkaar (Vlaamse overheid, 2020; Nieuwelink et al., 2019). Dat vergroot de uitdagingen en verwachtingen om de rol van de leerling/burger in de publieke ruimte te versterken.

1.3 ONDERZOEKSVRAAG

In dit onderzoek zal onderzocht worden welke burgerschapsopvattingen er leven bij leerkrachten die actief zijn in de verschillende onderwijsvormen en sociaaleconomische leerlingenpopulaties.

De centrale onderzoeksvraag luidt dus als volgt:

Wat is de relatie tussen de burgerschapsvisie van leerkrachten en de sociaaleconomische situatie van de leerlingenpopulatie?

2. LITERATUURONDERZOEK

2.1 BURGERSCHAP

Burgerschap is net zoals vele concepten in de sociale en politieke wetenschappen er een die vele ladingen dekt. Politiek filosoof Schugurensky stelt dat burgerschap zowel een dynamisch, omstreden, contextueel als multidimensionaal gegeven is. Dynamisch omdat de kenmerken ervan constant veranderen doorheen de tijd, maar ook omdat de invulling steeds afhangt van de samenleving waarin men leeft. Omstreden omdat er veel meningsverschillen zijn binnen samenlevingen over wat het begrip betekent of zou moeten betekenen. Multidimensionaal omdat het verschillende componenten omvat, dit wordt duidelijker in de volgende paragrafen (De Groof et al., 2010; Schugurensky, 2006, pp. 1-2).

Eén van die uiteenlopende dimensies worden door Schugurensky en Kymlicka beschreven als ‘*citizenship as virtues*’. Beiden stellen zich de vraag wat een ‘goede’ burger juist inhoudt. Wat wordt van hem of haar verwacht en welke waarden en attitudes bezit een ‘goede’ burger? Volgens Kymlicka hangt een ‘goede burger’ zijn af van de mate waarin burgers hun plichten vervullen, maar ook in hoeverre ze voldoen aan de deugden die van hen verwacht worden. Daarbij staat de rol van een ‘goede burger’ en die van de overheid centraal (Kymlicka & Norman, 1994). Dit is een vrij abstracte toelichting van burgerschap die verschillende opvattingen kan hebben. In de literatuur is het dan ook duidelijk dat er hierover geen universele eensgezindheid bestaat. Een gegeven dat door Schugurensky doorgaans wordt bevestigd. Hij stelt daarom dat de uiteindelijke invulling hiervan bij iedereen verschillende (denk)beelden oproept. Zo zullen sommigen de nadruk leggen op ‘burgerlijke’ gehoorzaamheid of patriotisme terwijl anderen zich eerder concentreren op respect, solidariteit, tolerantie en individuele verantwoordelijkheid. Nog anderen richten zich dan weer op politieke of actieve participatie in de samenleving, kritisch denken, enz. (Schugurensky, 2006, pp. 6-7).

Om dieper in te gaan op wie een ‘goede burger’ is of zou moeten zijn maken De Groof et al. (2010, pp. 12-13) en Van Gunsteren (1992, 1994) een onderscheid tussen liberale en normatieve burgerschapsvisies. *De liberale visie* legt de nadruk op de vrijheden en rechten van het individu en het vrijwaren ervan. Centraal hierbij is dat de burger moet kunnen opkomen voor zijn belangen zonder verplicht te worden zich publiek te engageren of een collectief belang te vertegenwoordigen. Daar tegenover staat de *normatieve visie*. Ook deze traditie vindt dat burgers uit eigen belang moeten kunnen handelen, alleen wordt dit steeds gedaan in een algemener kader en wordt de nadruk gelegd op plichten en verantwoordelijkheden. Plichten die veelal te maken hebben met het gemeenschappelijk goed. Waarden en normen komen tot stand door familiale en sociale relaties maar ook door levensbeschouwing, opvoeding, onderwijs en zo verder. Binnen het normatief burgerschap bestaan er nog twee grote varianten: de *(neo)republikeinse visie* veronderstelt een publieke gemeenschap waarbij burgers als (politieke) actoren samen het land vormgeven. Ook burgers van andere gemeenschappen kunnen lid worden van de publieke gemeenschap. Waarden zoals ‘tolerantie’ staan hier centraal. In de *communitaristische visie* wordt de klemtoon gelegd op de waarde van de culturele gemeenschap. Naast participatie voelt de burger zich betrokken tot de samenleving waarvan hij of zij deel uitmaakt. Daarbij wordt er een zekere loyaliteit en herkenning met het land verwacht (De Groof et al., 2010, p. 13; Dekker en De Hart, 2002; Van Gunsteren, 1994).

In het *hedendaags burgerschap* zien we dat zowel liberale als normatieve factoren aanwezig zijn. Het is een verhaal van rechten en plichten, maar ook van persoonlijke ontplooiing en de relatie met de gemeenschap. Langs de ene kant gaat het over basiskennis van de werking van de politieke instituten, van individuele rechten en plichten en zo verder. Langs de andere kant gaat het over het vermogen en het engagement dat de burger wil opnemen om deel te nemen aan de samenleving. Om actief te kunnen deelnemen aan de samenleving, een eigen kritische mening te kunnen maken en die te beargumenteren maar ook om te luisteren naar en respect te hebben voor andere meningen zullen de nodige vaardigheden en attitudes moeten worden aangeleerd (De Groof et al., 2010, pp. 13-14).

2.2 BURGERSCHAPSEDUCATIE(VORMEN)

Naast familie, vrienden en media spelen leerkrachten een cruciale rol in de politieke socialisatie en het vormen van een politieke identiteit in de adolescentieperiode van leerlingen (Quintelier, 2012). Zowel kennis over de werking van politieke instituten als vaardigheden en attitudes ontwikkelen om bijvoorbeeld een constructieve mening te kunnen vormen zijn onontbeerlijk. Om deze vaardigheden en attitudes verder vorm te geven maken Quintelier et al. (2012, p. 22-24) een onderscheid in drie verschillende types van burgerschapseducatie: een formele burgerschapsopvoeding, een open klasklimaat en actieve leerstrategieën (Sampermans et al., 2016).

In het *formeel burgerschapsopvoeding* wordt er aandacht geschonken aan (politieke) kennisoverdracht zoals bijvoorbeeld het uitleggen hoe een parlement werkt. Het uitgangspunt is dat hoe meer leerlingen weten over de werking van een politieke instelling hoe meer ze interesse en belangstelling zullen tonen voor politiek of politieke instellingen (Quintelier et al., 2012; Sampermans et al., 2016). De kritiek die hierop wordt gegeven is dat burgerschap tot een educatief doel wordt gereduceerd i.p.v. leerlingen een werkelijke opvoeding hierover te geven. De nadruk op kennisoverdracht en het uitleggen van de leerinhouden zal door leerlingen eerder als autoritair worden ervaren (Hersey & Blanchard, 1982). Daarbij wordt het argument gebruikt dat leerlingen worden genegeerd in de dagelijkse interacties met leerkrachten of met andere leerlingen, een deelname aan de leerlingenraad, en zo verder (European Commission, 2017, p.75). Deze critici willen eerder de nadruk leggen op ‘citizenship-as-practice’. Een gegeven dat eerder antwoord biedt aan de twee volgende vormen die zullen worden besproken.

In het *open klasklimaat* staat interactie onder de leerlingen en met leerkrachten en de klas als een democratische ruimte centraal. Aandacht geven aan de werking van een democratie maar ook dat de school zelf op een democratische wijze wordt bestuurd is van cruciaal belang. Leerlingen worden betrokken in klasgesprekken en uitgedaagd om hun eigen mening te leren vormen. Door te discussiëren over de meest uiteenlopende onderwerpen komen alle meningen aan bod. Zo krijgen leerlingen meerdere inzichten en vertrouwen in het proces van een (politieke) besluitvorming en dat zowel een argument “winnen” als het sluiten van een compromis even belangrijk zijn. Ook is gebleken dat leerlingen beter kunnen reflecteren en meer inzichten en kennis krijgen in de werking van instellingen (Quintelier et al., 2012; European Commission, 2017, p.76-79; Bole, Gordon, 2009). Een open en democratisch schoolklimaat zorgt ervoor dat leerlingen gemakkelijker gedeelde doelstellingen accepteren en verhoogt de kans dat leerlingen uitgroeien tot actieve, participerende burgers (Quintelier et al., 2012; European Commission, 2017, p.76-79; Bole, Gordon, 2009). Dit klimaat kan alleen opgebouwd worden als leerkrachten hun leerlingen stimuleren in het vormen van een kritische en constructieve mening. Om zo’n klimaat te creëren zullen leerkrachten het belang van de regels van de discussie helpen naleven maar evengoed de nadruk leggen op de aanwezigheid van verschillende meningen en daar ook respect voor op te brengen (Quintelier et al., 2012; European Commission, 2017, p.76-79; Bole, Gordon, 2009).

In de *actieve leerstrategie* worden leerlingen actief betrokken in de samenleving om politieke en sociale vaardigheden en attitudes aan te leren. De werkvormen die hiervoor worden aangewend zijn uiteenlopend: groepswork, een bezoek aan een gemeentehuis, vrijwilligerswerk in een sociale vereniging. Een duurzaam gebruik van deze burgerschapsvorm leidt tot positieve resultaten indien de vaardigheden en attitudes ook politiek of sociaal relevant zijn (Quintelier et al., 2012; European Commission, 2017, p.76-79; Bole, Gordon, 2009). De school -en leerlingenraad zijn hier het beste voorbeeld van. Leerlingen komen op deze manier in contact met democratische vormen van overleg en besluitvorming. Zo worden jongeren gestimuleerd om kritisch te reflecteren, te discussiëren en het sluiten van compromissen. Ook vrijwilligerswerk in sociale verenigingen is een handige tool om burgerschapscompetenties aan te reiken. Leerlingen komen daarbij in contact met mensen die ze normaal niet meteen zouden ontmoeten (armen, migranten, ouderen). Deze contacten zorgen ervoor dat leerlingen meer vertrouwen krijgen in ‘anderen’ en kunnen leerlingen meer inzichten verwerven in het rechtvaardigheidskarakter van de verschillende socio-economische levensposities (Quintelier et al.,

2012; European Commission, 2017, p.76-79; Bole, Gordon, 2009). In de actieve leerstrategie kan er ook een politicus of politica uitgenodigd worden in de klas of een politiek debat georganiseerd worden door de school waarin verschillende politici hun visies uiteenzetten. Op deze manier maken leerlingen kennis met politieke vertegenwoordigers op een meer toegankelijke manier (Quintelier et al., 2012; European Commission, 2017, p.76-79; Bole, Gordon, 2009; Westheimer, Kahne, 2004). Dit soort leeractiviteiten zullen pas effectief zijn na een bepaalde tijdspanne op voorwaarde dat ze op een regelmatig basis worden toegepast.

2.3 ONDERWIJSVORM EN SES-POPULATIE

In Vlaanderen wordt er in het secundair onderwijs vanaf de 2de graad een opdeling gemaakt in vier verschillende *onderwijsvormen*: het algemeen secundair onderwijs (aso), het technisch secundair onderwijs (tso), het kunst secundair onderwijs (kso) en het beroepsvoorbereidend secundair onderwijs (bso). In de literatuur wordt er aangegeven dat leerkrachten in elk van die onderwijsvormen telkens een andere type leerling bereiken. Deze type leerling wordt veelal gekenmerkt door de sociaaleconomische status dat verder in dit deel wordt besproken. Naast de kenmerken van de leerling zien we dat burgerschapscompetenties op verschillende manieren worden onderricht al naargelang de gevolgde onderwijsvorm (De Groof, Elchardus, & Stevens, 2001). Ook zien we dat de onderwijsvorm op cognitief en attitudinaal vlak een grote invloed heeft op burgerschap (Vlaamse overheid, 2020; De Groof et al., 2001; Herbots & Elchardus, 2010; Nieuwelink et al., 2019).

Aan de ene kant is er een verschil in cognitieve ontplooiing. In het aso verlangt men bijvoorbeeld ernaar dat leerlingen grote hoeveelheden leerinhouden gemakkelijker verwerken, wordt er meer de nadruk gelegd op het analytisch denken en abstract begrijpen dan in de bso -of tso-richtingen. Deze differentiatie in kennis -en informatieverwerking resulteert in verschillen in kennisniveau, cognitieve vaardigheden en dus ook in burgerschapsbetekenissen. We kunnen daarbij verwachten dat er ook verschillen zullen zijn in politieke attitudes, interesses en praktijken in de verschillende onderwijsvormen (De Groof et al., 2001; Herbots & Elchardus, 2010; Nieuwelink et al., 2019). Aan de andere kant zijn er ook verschillen op het gebied van attitudevorming. In elke onderwijsvorm worden leerlingen op een andere manier behandeld wanneer het gaat om democratische principes en burgerschap. Hoewel de diverse onderwijsvormen als volwaardige ruimten kunnen optreden zien we dat leerlingen waarschijnlijk een verschillende groei van democratisch burgerschap zullen beleven, die sterk afhangt van de gevolgde onderwijsvorm (Elchardus & Siongers, 2007). Dan zien we dat aso-leerlingen positievere ervaringen hebben met bijvoorbeeld aspecten van democratie, zoals besluitvorming of discussies dan tso -en bso-leerlingen (Elchardus & Siongers, 2007; Nieuwelink et al., 2019). Adolescenten uit het tso -en bso-onderwijs hebben minder ervaring in discussies over sociale en politieke thema's dan aso-adolescenten en zijn daardoor minder sociaal en maatschappelijk betrokken (Elchardus & Siongers, 2007; Nieuwelink et al., 2019). Voorts zien we dat het aanbod van diverse onderwijsvormen de sociale verschillen doorheen het secundair onderwijs worden gereproduceerd of zelfs versterkt. Deze variaties in de ervaringen van jongeren met democratie op school en het feit dat een dergelijke variatie bestaande ongelijkheden kan verergeren, belemmert gelijke kansen om te participeren in sociale en politieke organisaties (De Groof et al., 2001; Herbots & Elchardus, 2010; Nieuwelink et al., 2019; Elchardus, 2009). Het valt op dat leerlingen in het tso -en bso-onderwijs amper aangemoedigd worden om kritisch na te denken over onrechtvaardige situaties of om verschillende inzichten te vormen d.m.v. klasdiscussies, noch worden ze aangespoord om competenties te ontwikkelen die het mogelijk maken meer te participeren in groep (Herbots & Elchardus, 2010; Nieuwelink et al., 2019; Elchardus, 2009). Dit sluit aan bij andere onderzoeken die aangetoond hebben dat op tso en bso-trajecten discipline en zich leren gedragen centrale burgerschapsdoelen zijn, terwijl aso-studenten les krijgen in autonomie en kritische reflectie (De Groof et al., 2001; Herbots & Elchardus, 2010; Elchardus, 2009).

Wanneer we inzoomen op de aanwezigheid van participerende organen zoals een leerlingenraad dan zien we dat meer dan twee derde van de scholen over een leerlingenraad beschikt maar dat deze alomtegenwoordigheid zeker niet alle leerlingen bereikt (De Groof et al., 2001). Zo bleek uit het onderzoek van De Groof et al. (2001) dat leerlingen uit het ASO een lagere participatiegraad hebben

dan leerlingen uit het ASO en het TSO. Ook bleek de kennis over de interne werking van de leerlingenraad veel hoger te liggen bij aso-leerlingen dan bij tso -en bso-leerlingen. Mogelijke oorzaken zijn: een apathie bij leerlingen, de afwezigheid van succeservaringen, een te weinig doordachte communicatiestrategie van de school en de experimentele fase waarin vele leerlingenraden zitten (De Groof et al., 2001). Niet het bestaan van een leerlingenraad maar wel de werking daarvan beïnvloedt deels de perceptie van de mate van inspraak bij leerlingen. Het is dan ook belangrijk dat de leerlingenraad een bepaalde beslissingsbevoegdheid dient te hebben en niet louter wordt beschouwd als een adviserend orgaan (De Groof et al., 2001).

Vanuit de praktijk zien we dat leerkrachten ook worden uitgedaagd in termen van materiële voorzieningen en taalkundigheid voor burgerschapseducatie. De *socio-economische status (SES)* en de socioculturele achtergrond van leerlingen spelen hierbij een cruciale rol. De SES-leerlingenpopulatie wordt in kaart gebracht door het aantal aanwezige GOK-leerlingen per school. GOK-leerlingen zijn leerlingen waarvan men verwacht dat ze moeilijke leerkanen zullen krijgen. Er zijn daarbij enkele kenmerken aan verbonden: de thuistaal is anders dan het Nederlands, het gezin leeft van een uitkering -of vervangingsinkomen, de leerling leeft buiten het eigen gezin (bijzondere jeugdzorg, pleeggezin), of de moeder heeft geen diploma van het middelbaar onderwijs (Agodi, 2020). Deze factoren bepalen overigens in grote mate de onderwijsvorm, die eerder in dit deel is besproken, waarin de kinderen terecht komen (Elchardus, 2009, p. 168-169; Nieuwelink et al., 2019).

Hoewel ouders een grote rol spelen in het ontwikkelen van democratische attitudes zijn er grote verschillen te merken in de gesprekservaringen over democratie die adolescenten hebben al naargelang de thuiscontext. Nieuwelink et al. (2019) stellen dat “adolescenten die opgroeien in sociale milieus met hoger opgeleide ouders meer geneigd zijn om deze discussies te voeren” (p. 278). Op het gebied van taalkundigheid zien we dat recente onderzoeken aantonen dat leerlingen die een andere thuistaal spreken dan het Nederlands het doorgaans moeilijker hebben om de leerdoelen te behalen dan leerlingen wiens ouders thuis Nederlands spreken. Dan gaat het eerder om leerlingen die de instructies in de Nederlandse taal niet begrijpen. We zien daarbij dat ouders vaak hun kinderen niet kunnen bijstaan omwille van de beperkte kennis van de instructietaal. Dit is een mogelijke verklaring waarom deze leerlingen sterk vertegenwoordigd zijn in de tso -en bso-richtingen (Sampermans et al. 2016; Elchardus, 2009, p.168-169). Het is net deze struikelblok die ook een weerslag heeft op het al dan niet deelnemen aan buitenschoolse activiteiten. Dan zien we dat het aanbod van buitenschoolse activiteiten rond burgerschap relatief groot is, maar dat de activiteitsgraad hiervan heel erg afhangt van de onderwijsvorm en de daarmee gepaard gaande sociaaleconomische situatie (Herbots & Elchardus, 2010). Daar waar leerkrachten in tso -en bso-scholen eerder geneigd zijn om eigen interne activiteiten en projecten uit te werken zien we dat leerkrachten in aso-scholen meer gebruik maken van het aanbod op verplaatsing. Dan gaat het vooral om projectbezoeken aan historische plaatsen, musea of organisaties (Kavadias & Dehertogh, 2010, pp. 60-61). Voor leerlingen in tso -en bso-scholen is de gebruikte taal te moeilijk om te begrijpen, maar ook onderwerpen zoals bijvoorbeeld democratie liggen niet meteen in hun interesseveld. Daarnaast speelt het financiële aspect ook een rol: voor kwetsbare leerlingen, vooral representatief in tso -en bso-scholen, bleek o.a. de vervoerskost een hoge drempel te vormen (Kavadias & Dehertogh, 2010, pp. 60-61).

3 METHODOLOGIE

3.1 OPZET EN DATAVERZAMELING

Deze studie is kwalitatief van aard en is bedoeld om de patronen in de dieperliggende opvattingen en motivaties van leerkrachten op het gebied van burgerschap te identificeren. Dit onderzoek heeft dus niet als doel om generaliseerbare gegevens voort te brengen, maar legt de focus op de redeneringen en alternatieve standpunten van een gering aantal respondenten.

Meerdere auteurs hebben bevestigd dat motivaties en opvattingen het best via semigestructureerde interviews worden afgenomen net omdat ze een zekere rekbaarheid in zich dragen waarin respondenten aanzienlijke gegevens kunnen inbrengen (Bryman, 2016; Mortelmans, 2011). Ook de mogelijkheid om de doorvraagtechniek te hanteren zal de kans groter maken dat leerkrachten op een genuanceerde manier vertellen wat ze doen in de concrete klaspraktijk. Daarnaast werken semigestructureerde interviews met een vaste interviewleidraad en geven daarmee structuur die het vergelijken tussen interviews mogelijk maakt (Bryman, 2016). Bovendien vergroot de kans dat de vragen op dezelfde manier worden begrepen door de interviewers door te werken met een vaste leidraad (Bryman, 2016).

Om sociaalwenselijke antwoorden te vermijden kregen de respondenten enkel het onderwerp van het interview mee maar geen verdere uitdieping hiervan. Om leerkrachten te motiveren en op hun gemak te stellen konden ze zelf beslissen waar en wanneer het interview zal doorgaan (Bryman, 2016).

Tot slot heeft de onderzoeker in zekere mate een invloed op het onderzoek dat hij voert. Het is belangrijk om bewust te zijn van de eigen principes, verwachtingen en houdingen die het onderzoek mogelijks kan beïnvloeden en daardoor de validiteit en de betrouwbaarheid in het gevaar brengt (Bryman, 2016).

3.2 CASESELECTIE EN DATAVERWERKING

Leerkrachten worden geselecteerd in scholen op basis van de sociaaleconomische situatie van de leerlingenpopulatie. Dat wordt bepaald op het aantal GOK-leerlingen per school. Er is gekozen voor een relatieve hoge en een relatieve lage GOK-indicator. Hoewel er verschillende onderwijskoepels bestaan in Vlaanderen hebben we ons geconcentreerd op de twee grootste vertegenwoordigers met name het katholiek onderwijs en het gemeenschapsonderwijs. Omdat het katholiek onderwijs het sterkst vertegenwoordigd is in Vlaanderen zijn er meer leerkrachten uit dit schoolnet geïnterviewd. Daarnaast is er rekening gehouden met de onderwijsvorm. Uit elk schoolnet is er gekozen voor leerkrachten die in een aso-richting en leerkrachten die in tso -of bso-richtingen lesgeven. De selectie van deze kenmerken zijn verkregen via het cijfermateriaal dat AGODI (Agentschap voor Onderwijsdiensten) jaarlijks publiceert (Agodi, 2020). Verder is er gekozen voor leerkrachten van de 3de graad die vakken geven waarin de meeste burgerschapscompetenties worden bijgebracht: cultuur -en gedragswetenschappen, geschiedenis, PAV, Nederlands/Engels/Frans en levensbeschouwing (Echardus et al. 2008). Daarnaast is het relevant om vakleerkrachten uit de 3de graad te kiezen omdat ze werken met leerlingen die in deze fase van hun studietraject al een behoorlijk parcours hebben gelegd waarin burgerschapscompetenties zijn onderricht. Bovendien staan deze leerlingen ook dichtbij politieke verkiezingen.

Bij de selectie van de leerkrachten kwam een eerste probleem naar voren: leerkrachten zijn niet rechtstreeks te bereiken. Er is geen lijst van leerkrachten beschikbaar op websites van scholen of onderwijskoepels. Toegang moest meestal via de directie van scholen gezocht worden. Directieleden waren niet gemakkelijk bereikbaar en ook niet altijd bereid om contacten te delen omdat leerkrachten een overbevraagde doelgroep bleek te zijn. Dat hebben we proberen op te lossen door beroep te doen op het eigen netwerk. Het beperkt bereik binnen het eigen netwerk heeft ons gedwongen onze pool van vakleerkrachten te verruimen door leerkrachten te betrekken uit andere vakgebieden en die ook in de tweede graad lesgeven. De ervaring leert ons immers dat de meeste leerkrachten in verschillende graden

lesgeven. Via sociale media, vrienden en familieleden hebben we de meest gewenste profielen alsnog kunnen bereiken.

Er deden in totaal 14 leerkrachten mee, 7 vrouwen en 7 mannen. Onderstaande tabel (Tabel 1) geeft de docenten en hun respectievelijke onderwijskoepels, onderwijsvormen en vakgebieden weer. De leerkrachten zijn aangeduid met fictieve namen om hun identiteit te beschermen.

Tabel 1: leerkrachten per onderwijskoepel en per onderwijsvorm

Onderwijskoepel	Onderwijs-vorm	Hoge GOK	Lage GOK
Katholiek Onderwijs (10)	ASO	Brigitte (<i>Godsdienst/Natuurwetenschappen</i>)	Tom (<i>Cultuurwetenschappen</i>) Lorian (<i>Economie en Natuurwetenschappen</i>)
	TSO/BSO	Khadija (<i>Frans</i>) Sander (<i>Godsdienst</i>) Kevin (<i>Project Algemene Vakken en Frans</i>) Johan (<i>Natuurwetenschappen</i>) Greet (<i>Engels</i>)	Nora (<i>Nederlands/Engels</i>) Inge (<i>Aardrijkskunde/Frans</i>)
Gemeenschapsonderwijs (4)	ASO	Peter (<i>Nederlands/Geschiedenis</i>) Tim (<i>Geschiedenis/Aardrijkskunde</i>)	Sofie (<i>Cultuur -en gedragswetenschappen</i>)
	TSO/BSO	Tina (<i>Geschiedenis</i>)	

De interviews worden via een audiorecorder opgenomen. Voor aanvang van het interview dient een geïnformeerde toestemming te worden ondertekend (bijlage 2). Bij de start van het interview wordt de leerkracht geïnformeerd over het onderwerp en wordt er eveneens voorgelicht dat anekdotes en ervaringen in de klaspraktijk mogen gedeeld worden.

De data uit de interviews wordt verwerkt d.m.v. thematische analyses. Een voordeel van thematische analyse is dat thema's in de data vooraf kunnen worden uitgezet. Ook laat deze methode toe om tijdens het coderen nieuwe thema's aan te treffen of vooraf bepaalde thema's te wijzigen. Een thema wordt in de data geïdentificeerd als een patroon wanneer het herhaaldelijk voorkomt en iets vertelt over de onderzoeksvraag (Bryman 2016; Mortelmans, 2011). Dit thema kan expliciet maar evengoed verborgen in een bepaalde tekst aanwezig zijn. Om foutieve interpretaties van de codeur tot een minimum te beperken wordt er beroep gedaan op een zesdelig stappenplan (Braun & Clarke, 2006).

De eerste fase bestaat uit het transcriberen van de verbale data. Deze data is verzameld uit de semigestructureerde interviews (bijlage 3). Om aan een waarheidsgetrouwe rapportering te voldoen wordt er zo dicht mogelijk bij het taalgebruik van de geïnterviewde getranscribeerd. Het uitschrijven is

bijzonder tijdrovend maar is een goede aanpak om vertrouwd te geraken met de verzamelde data (Braun & Clarke, 2006). In de volgende fase wordt het ‘coderen’ van tekstfragmenten gegenereerd. Omwille van de gebruiksvriendelijkheid worden de interviews gecodeerd en geanalyseerd met het softwareprogramma Nvivo. Daarna worden de gecodeerde tekstfragmenten gerangschikt en gereduceerd in (sub)thema’s. Vervolgens worden de thema’s geverifieerd en gedefinieerd. In bijlage 4 en 5 zijn er respectievelijk voorbeelden te vinden van de open codering en het axiaal coderingsschema in een datamatrix. Tot slot wordt er een rapport opgesteld waarin de thema’s gedetailleerd worden uitgeschreven en ondersteund met citaten om aan te tonen dat er daadwerkelijk sprake is van patronen (Braun & Clarke, 2006).

Op basis van het theoretisch kader werden de begrippen ‘burgerschapvisie’ en ‘burgerschap in de praktijk’ ondersteund door verschillende subthema’s (zie tabel 2).

Tabel 2: burgerschap in hoofd -en subthema’s

Subthema	Hoofdthema
<ul style="list-style-type: none"> -betekenis burgerschap en belang van burgerschapseducatie - stimuleren van burgerschap in brede zin - visie/invulling van de school 	Burgerschapvisie
<ul style="list-style-type: none"> - maatschappelijke thema’s in de klas - houding in klasdiscussies - werkvormen - participatie en inzet - essentiële doelen - buitenschoolse activiteiten 	Burgerschap in de praktijk

4 RESULTATEN

In dit deel volgt een analyse van de resultaten die volgen uit de interviews met de leerkrachten. De thema’s in tabel 2 worden gedekt door de begrippen die in het theoretisch kader zijn beschreven.

4.1 BURGERSCHAPSVISIE

4.1.1 BETEKENIS VAN BURGERSCHAP EN BELANG VAN BURGERSCHAPSEDUCATIE

Een groot deel van de leerkrachten (9 van de 14) ziet burgerschap als het voorbereiden op de samenleving. Leerlingen moeten straks kunnen functioneren en kennis hebben van de samenleving waarin ze leven. *“Voor mij zou burgerzin zijn dat kinderen leren deel te nemen aan de maatschappij en hoe zij moeten functioneren binnen een maatschappij.”* (Nora). Het is duidelijk dat dit de kern is van burgerschap voor de meerderheid van de leerkrachten ongeacht de gevolgde onderwijsvorm of GOK-indicator. Opvallend daarbij is dat leerkrachten vaak de begrippen ‘samenleven’, ‘deelnemen’ en ‘samenleving’ gebruiken. Oog hebben en oor hebben voor elkaars meningen staat hierbij centraal.

Studenten zouden moeten leren wat hun rechten en plichten zijn kwam herhaaldelijk naar voren bij docenten van alle onderwijsvormen maar die vooral in scholen met een relatief hoge GOK-indicator actief zijn (Sander, Kevin, Johan, Greet, Brigitte en Peter).

Bij vier respondenten (Khadija, Brigitte, Inge en Tina), actief in aso -en tso/bsso-scholen, komt kritisch reflecteren over de eigen positie binnen een samenleving terug. Hoe leerlingen zich redzaam maken in

de samenleving werd ook geopperd vanuit het praktijkveld. Zo vertellen twee docenten economie, Lorian (aso) en Johan (tso/bsso) dat leerlingen een degelijke basis van economische competenties nodig hebben om te kunnen functioneren in de maatschappij: leerlingen dienen bijvoorbeeld overschrijvingen te leren overmaken en belastingaangiften in te vullen. Nora, een docent Nederlands in tso -en bso-richtingen, vertelt dat sollicitatiebrieven schrijven bijdraagt aan het leren functioneren binnen een samenleving.

Zes docenten (Johan, Greet, Brigitte, Nora, Tom en Peter), actief in aso -en tso/bsso-scholen, geven mee dat burgerschapseducatie meer aan bod moet komen in verschillende vakken. Nu worden deze competenties slechts op een toevallige en te vrijblijvende manier besproken. Johan (tso/bsso) verwoordt het als volgt *“Ik denk dat burgerschap een volwaardig vak mag worden in zowel aso, tso als bso. Ik ga mij niet over uitspreken of dat één of twee uur moet zijn, maar dan kan dat wel gecontroleerd worden door inspecteurs, maar ook door de leerkrachten of er bepaalde doelstellingen behaald zijn.”* Hieruit kan afgeleid worden dat er een mogelijke beïnvloeding is van de nieuwe eindtermen en burgerschap als sleutelcompetentie die vanaf volgend schooljaar in de tweede graad zullen worden uitgerold. Dit was ook te horen bij Peter (aso) die aangeeft dat onderwerpen zoals duurzaamheid, discriminatie en stereotypering dan beter gestroomlijnd zullen worden over de verschillende vakken heen. Tom (aso) legt uit dat in de hedendaagse samenleving zoveel thema's leven, dat je die niet allemaal kunt behandelen in één vak. Dat is volgens hem ook de reden dat er een nieuwe vak 'Mens en Samenleving' is opgericht in de eerste graad.

Andere achterliggende opvattingen zoals het volgen van de actualiteit bij Khadija (tso/bsso) en Tom (aso) bleek een belangrijke voorwaarde te zijn om de samenleving te leren kennen. Johan, Sofie en Tom, actief in aso -en tso/bsso-richtingen, leggen de focus op de nood aan een basiskennis van politieke en gerechtelijke instituten. Deze visie sluit aan bij hun vakgebied en de daarmee gepaard gaande leerplannen: Johan, Tom en Sofie geven respectievelijk de vakken PAV, cultuur -en gedragswetenschappen.

4.1.2 STIMULEREN VAN BURGERSCHAP IN BREDE ZIN

Bijna alle respondenten (Khadija, Tina, Brigitte, Johan, Nora, Inge, Tom, Lorian en Sofie) vinden dat er een grote rol is weggelegd voor leerkrachten om leerlingen voor te bereiden op maatschappelijke participatie en burgerschap. Brigitte (aso) voegt eraan toe dat leerlingen gemiddeld 8 tot 9 vakleerkrachten hebben. Dat zijn 8 tot 9 verschillende visies die leerlingen dagelijks krijgen en dat is op zich al een meerwaarde. Enkel Greet (tso) stelt het volgende: *“Ik vind dat het zeker van thuis uit ook mag gestimuleerd worden want daar begint het uiteindelijk. Maar op school zullen ze meer geneigd zijn denk ik als er initiatieven zouden genomen worden, daarin mee te gaan.”*

Zo komt de tweede belangrijkste speler in beeld: de ouders. 10 van de 12 respondenten (Khadija, Johan, Tina, Greet, Brigitte, Tim, Nora, Tom, Lorian en Sofie) legden uit dat ook ouders een belangrijke actor zijn in het stimuleren van burgerschapscompetenties. Johan (tso/bsso) Brigitte en Sofie (aso) voegen eraan toe dat burgerschap gestimuleerd door de ouders wel nog te beperkt blijft. Brigitte verwoordt het als volgt *“Dat ze geen enge blik krijgen, maar net aanleren dat er een heel scala aan mogelijkheden bestaat van wat je kunt voor hebben in je leven.... En het kan gerust zijn dat ze thuis opgroeien bij heel racistische ouders, wat heel jammer is en dan komen ze in een zeer gemengde klas wat dan natuurlijk botst. Als ze dan een tegenargument horen van een leerkracht kan dat enkel verruimend zijn.”* Hieruit kan afgeleid worden dat leerlingen immers verschillende invalshoeken dienen te krijgen zodat hun wereldbeeld ook wordt verruimd.

6 van de 12 respondenten (Khadija, Johan, Greet, Nora, Tom en Sofie), actief in aso -en tso/bsso-scholen, vinden dat externe verenigingen zoals jeugdhuizen, kinderwerkings en sociale organisaties ook hun steentje daarin bijdragen. Khadija zegt dat jeugdhuizen en kinderwerkings dat al doen zonder de naam 'burgerschap' erop te plakken. Zowel Nora als Khadija (tso/bsso) leggen uit dat het een verantwoordelijkheid is van de hele gemeenschap. Khadija benadrukt dat het de taak en burgerplicht moet zijn van elke volwassene om in te grijpen als er op straat iets gebeurt dat niet door de beugel kan.

4.1.3 VISIE VAN DE SCHOOL

In de scholen met een relatief lage GOK-indicator geven de betrokken leerkrachten (Inge, Tom, Lorian en Sofie) mee dat er een sterke participatie aanwezig is in overlegorganen zoals leerlingen -en ouderraden. Leerlingen blijken voldoende ruimte te krijgen van het beleid en worden ook gestimuleerd om ideeën uit te wisselen. De leerkrachten geven m.a.w. te kennen dat er veel inspraak en invloed is op het beleid van de school. Tom (aso) voegt daaraan toe dat vakgroepen, die verschillende projecten uitwerken, de ruimte bieden aan leerlingen om zelf sensibiliseringscampagnes (rond bv. mediawijsheid) op te zetten en op deze manier andere leerlingen motiveren/overtuigen. In de praktijk blijkt dit tot betere resultaten te leiden dan wanneer leerkrachten het voortouw daarin zouden nemen.

De meeste leerkrachten die in scholen met een relatief hoge GOK-indicator (Kevin, Johan, Brigitte Greet, Peter en Tim) werken zeggen dat de leerlingen -en ouderraden minder of niet participatief zijn en in sommige gevallen niet representatief. Zo geven Kevin (tso/bsso) en Brigitte (aso) mee dat leerlingenraden niet altijd als participatief worden ervaren. Ze vinden dat de leerlingenraden te weinig impact hebben op het beleid en beschouwen ze als meer adviserende organen. Ook delen ze mee dat het beleid niet altijd duidelijk is rond de keuze van burgerschapsthema's. Greet staat hen bij en zegt *"Maar van school uit is er denk ik geen beleid dat zegt van 'elk jaar nemen we een thema en werken we er met de hele school aan.'"* Kevin (tso/bsso) en Peter (aso) verklaren de onderbezette ouderraden op hun school door de grootstedelijke context. Het blijkt moeilijk te zijn om ouders te betrekken in oudercontacten. Ze stellen daarbij dat het deels te maken heeft met de taalbarrière. Het niet beheersen van de Nederlandse taal vormt een hoge drempel om deel te nemen aan oudervergaderingen. Peter (aso) verwoordt het als volgt *"Bij ons is ouderparticipatie een pijnpunt en niet vanzelfsprekend. Het is al een heel grote opdracht om gewoon maar de ouders te kunnen contacteren. Dat heeft ook te maken met een taalproblematiek. We zijn een Nederlandstalige school maar de ouders van onze leerlingen zijn niet altijd Nederlandstalig en dat maakt het ook altijd moeilijker om te communiceren."* Daarnaast geeft Johan (tso/bsso) te verstaan dat ge-engageerde leerkrachten niet echt gestimuleerd worden vanuit het beleid in zijn school, zo worden initiatieven van leerkrachten niet altijd positief onthaald of in de verf gezet. In sommige gevallen wordt er op verzet van de directie gestuit bij voorstellen van leerkrachten. Deze signalen ontmoedigen leerkrachten om nieuwe projecten uit te werken of bestaande projecten draaiende te houden. Alleen Tina (bso) zegt dat iedereen wordt betrokken in haar school en dat er verschillende projecten zijn waaraan leerlingen kunnen deelnemen. Ze voegt eraan toe dat het een werk van lange adem is omdat men iedereen wil betrekken en er dus rekening gehouden moet worden met de inbreng van de leerkrachten en leerlingen. Dit vertraagt het besluitvormingsproces.

4.2 BURGERSCHAP IN DE PRAKTIJK

4.2.1 MAATSCHAPPELIJKE THEMA'S IN DE KLAS

9 van de 14 docenten (Khadija, Kevin, Tina, Greet, Brigitte, Peter, Inge, Tom en Sofie), actief in aso - en tso/bsso-scholen, bleken bijzonder veel aandacht te hebben voor diversiteit, verdraagzaamheid, racisme en discriminatie. Khadija verwoordt het als volgt *"Voor mij is bv. racisme een actueel thema. Je kan zeggen dat het cliché is, maar het blijft een actueel thema. We zijn in 2021 en nog altijd is er sprake van racisme en discriminatie op alle mogelijke vlakken. In het onderwijs, huisvesting, op de arbeidsmarkt in het algemeen, gewoon op de supermarkt kan je racisme meemaken."* Het is duidelijk dat deze thema's ook onder de leerkrachten en leerlingen leven. Bovendien is het een thema dat in verschillende vakgebieden en onderwijsvormen aangeraakt wordt. Bij de vakken geschiedenis en cultuurwetenschappen loopt dat bijvoorbeeld langs de voormalige kolonisaties en ideologieën. Bij taalvakken komen deze thema's eerder aan bod in bijvoorbeeld identiteitsvraagstukken rond gender, afkomst en seksuele geaardheid. Verder kwam ook de vluchtelingenproblematiek aan bod. Tina (tso/bsso) en Tom (aso) leggen de focus op hoe men kijkt naar bepaalde bevolkingsgroepen die hier nieuw zijn en worden oorlogsgebieden besproken. Verdraagzaamheid en discriminatie staan hierbij ook centraal.

Het tweede meest gekozen thema in de klas is ecologie. Khadija, Johan, Greet, Tina, Brigitte, Peter, Tim, Inge, Sofie en Lorian, allemaal actief in aso -en tso/bsc-scholen, kiezen ervoor om leerlingen te leren denken over en werken aan een leefbare en duurzame wereld. Dit onderwerp wordt hoofdzakelijk besproken in vakken waar deze materie gemakkelijk aansluiting vindt bij de leerplannen zoals Natuurwetenschappen en Aardrijkskunde. Johan (tso/bsc) verwoordt het als volgt *“Dat gaat dan voornamelijk over biodiversiteit en duurzame ontwikkeling omdat ik dat effectief kan koppelen aan mijn leerplandoelstellingen.”* Maar ook taaldocenten Khadija en Greet (tso/bsc) en Peter (aso) maken dit thema, zij het minder uitgebreid, bespreekbaar in hun klas. In de school van Khadija (tso/bsc) wordt er elke week een klas aangeduid die de speelplaats proper houdt. Leerlingen worden gesensibiliseerd over de negatieve impact van zwerfvuil op het milieu op lange termijn. Greet (tso) integreert eerlijke handel in haar lessen. Dan gaat het over betere prijzen en arbeidsomstandigheden maar ook lokale duurzaamheid. Dit toont aan dat de belangstelling voor duurzame ontwikkeling almaar toeneemt en geïntegreerd wordt in het pedagogisch project van de school. Sofie (aso) en Inge (tso/bsc) refereren daarbij naar de SDG's (Sustainable Development Goals) van de Verenigde Naties. Inge verwoordt het als volgt: *“Dat ik toch in elke klas een van die SDG-doelen probeer te linken aan de leerstof. In de leraarskamer hingen er dan lijsten en daar moest je opschrijven in welke les je dat behandeld hebt en hoe. We hebben daar ook op voorhand informatie over gekregen dus iedereen wist wat de bedoeling was en je werd niet verplicht, maar je werd wel sterk aangemoedigd om het te doen. Ik merk ook dat de leerlingen dat fijn vonden om daar op een andere manier les over te krijgen.”*

Democratie en politieke participatie kregen ook belangstelling bij 9 van de 14 respondenten (Khadija, Johan, Sander, Kevin, Tina, Brigitte, Tim, Nora, Tom en Sofie). Deze thema's bleken vooral vakgebonden en niet onderwijsvorm-gebonden te zijn. Ze komen geregeld terug in de vakken geschiedenis, levensbeschouwing en cultuurwetenschappen. Vraagstukken die aan bod komen in de klas worden door Kevin (tso/bsc) als volgt verwoordt *“Hoe kan er deelgenomen worden aan politieke besluitvorming? Op welke manier wordt hun stem gehoord of niet?”* Tom (aso) versterkt deze vraagstukken door in te spelen op andere vormen van participatie en inspraak: *“Je kunt bv. petitie laten ondertekenen, meedoen aan betogingen, en dan zie je dat ze (de leerlingen) dan beginnen na te denken... en dan zie je dat er te weinig aandacht is voor hun stem.”* Sofie (aso) en Tina (tso/bsc) hebben het over ideologieën en wereldbeelden in een democratie en stellen vragen zoals *“Welke wereldbeelden bestaan er en hoe mensen daarop inspelen?”*

Ook mediawijsheid werd veelvuldig aangekaart. Khadija, Sander, Inge, Lorian, Nora, Tom en Sofie, uit aso -en tso/bsc-scholen wijzen op het belang van de omgang met berichtgevingen en informatieverwerking op het internet en sociale media. Welke informatie wetenschappelijke feitelijkheden bevat en welke informatie niet. Zo stellen Tom (aso) en Nora (tso/bsc) vragen zoals *“Hoe gaan we om met technologie en hoe gaan we om met nieuwe fenomenen zoals cyberpesten, sexting?”* Sander (tso/bsc) en Sofie (aso) verwijzen daarbij naar de complottheorieën die de ronde doen en die jongeren op een negatieve manier beïnvloeden. Sander verwoordt het als volgt *“Er doen veel complottheorieën de ronde en ik heb het gevoel dat er vele leerlingen waarmee ik geconfronteerd word, sceptisch staan ten opzichte van de vaccinaties. En dan vind ik dat dit een rol zou kunnen zijn voor leerkrachten met een soort burgerschap in die zin van kijk: wetenschap is een van de fundamentele pijlers van onze westerse beschaving.”*

Tot slot geven Nora, Tom en Lorian, actief in scholen met een relatief lage GOK-indicator, te kennen aandacht te hebben voor armoede. Nora zegt dat armoede in tijden van Corona zichtbaar en tastbaar wordt bij sommige leerlingen tijdens het afstandsonderwijs. Zo kon een leerling met een kapotte laptop drie weken lang geen taken maken omdat zijn ouders geen nieuwe konden betalen.

4.2.2 HOUDING IN KLASDISCUSSIES

Opvallend in klasdiscussies is dat bijna alle respondenten, ongeacht onderwijsvorm of SES-leerlingenpopulatie, het creëren van een positief en open leefklimaat belangrijk vinden. Ze hechten er op verschillende manieren belang aan. Een van de benaderingen is aangegeven dat elke mening telt in de klas. 9 respondenten (Khadija, Sander, Tina, Brigitte, Peter, Tim, Inge, Sil en Sofie) staan daarbij open om met leerlingen die de meest extreme opvattingen in dialoog te treden. Tom (aso) bevat het als volgt

“In een klas heb je nu eenmaal uitersten zoals een Vlaams Belang-leerling en een PVDA-leerling. Ik vind dat alleen maar interessant. Zo probeer ik dat over te dragen aan de klas, dat het goed is dat we allemaal diverse meningen hebben, en goed moeten kunnen discussiëren daarover.” Kevin en Tina (tso/bs), Tim, Peter en Tom (aso) geven daarbij te kennen dat het inlevingsvermogen belangrijk is om verschillende opvattingen beter te kunnen plaatsen. Door te vertrekken vanuit de gevoeligheden en leefwereld van de leerlingen wordt het vertrouwen opgebouwd. Men kan hier stellen dat de dialoog centraal staat en de diverse meningen een plaats hebben in de klas. Ook viel het op dat bijna alle docenten zich steeds op de achtergrond proberen te plaatsen en zo neutraal mogelijk willen opstellen in een (hevige) klasdiscussie. De voornaamste reden hiervoor is om de meningen van de leerlingen maximaal aan bod te laten komen. Inge (tso/bs) drukt zich uit als volgt *“Ik probeer dan geen kant te kiezen uiteraard, maar ik laat hun dan zowel wat doen want ik vind dat het wel moet kunnen dat ze hun zegje doen.”*

Kritisch reflecteren en argumenteren komen ook veelvuldig aan bod. 8 respondenten (Khadija, Johan, Brigitte, Peter, Inge, Tim, Tom en Sofie), actief in verschillende onderwijsvormen, vinden het belangrijk dat meningen worden gestaafd met argumenten om zo meer nuance te krijgen in de verschillende standpunten. Sofie (aso) moedigt haar leerlingen aan door te zeggen *“kijk mannen als je iets leest, check dat eens, toets dat eens af. Weet dat het gekleurd is, dat het van een bepaalde invalshoek komt.”* De nadruk wordt gelegd op dingen in vraag te durven stellen en op de nieuwsgierigheid om dingen te willen onderzoeken. Dat men niet zomaar alles voor waar aanneemt, maar kritisch blijft nadenken.

Een ander opvallend gegeven is de focus op het gebruik van gespreksconventies bij 3 respondenten in scholen met een relatief hoge GOK-indicator. Khadija (tso/bs), Brigitte en Tim (aso) zoomen uitgebreid in op het aanbrengen van structuur door te hameren op het volgen van afgesproken gespreksregels bij (hevige) klasdiscussies. *“Het basisprincipe is, steek je hand op en je krijgt pas het woord als ik jou aanduid. Punt. En dan moeten ze naar elkaar luisteren en ze moeten van mij uit de ‘ik vorm’ spreken. Dus niet ‘ja, maar jij bent of jij dit’. Neen. ‘Ik vind dat’ en dan waarom. Ze mogen van mij ook geen uitspraken doen waarvan ze beseffen dat ze de andere kwetsen en daar ben ik vrij strikt in.”* betoogt Brigitte (aso). Met deze aanpak wordt er geijverd om elkaars meningen te verkennen en te respecteren.

4.2.3 WERKVORMEN

Om de participatie in de klas te bevorderen geven bijna alle docenten te kennen activerende werkvormen te gebruiken. Twee vaak gebruikte werkvormen zijn het klasgesprek en het stellingenspel die gestart worden met een beeld -en audiofragment uit de actualiteit. Khadija, Tina, Greet, Kevin, Tim en Tom, actief in verschillende onderwijsvormen en SES-leerlingenpopulaties, geven aan dat deze vormen gemakkelijk leiden tot discussies en ideeën die uitgewisseld kunnen worden.

Khadija, Kevin, Johan, Greet, Inge, Tom en Nora, actief in verschillende onderwijsvormen en SES-leerlingenpopulaties, verklaren dat (vakoverschrijdend) projectwerk het onderzoekend leren, het creatief denken en de zelfredzaamheid bij leerlingen bevordert. Tom (aso) verwoordt het als volgt *“Bij het thema ‘recht’ mochten ze een onderwerp kiezen en dat dan op een creatieve manier verwerken. Wat ik ook belangrijk vind is dat ze daarbij op zoek gaan naar hun eigen talenten... En zo zie je dat ze vaak ook wel dingen ontdekken bv. er was een groepje dat een monoloog had gedaan rond de zaak van ‘Sanda Dia’, een andere groep had een podcast gemaakt over ‘de bende van Nijvel’ en de geschiedenis daarrond. Ook hier kunnen ze veel linken leggen met de theorie en dat integreren in hun project.”* We kunnen stellen dat bij projectwerk leerlingen zelfstandig of in groep de verschillende fasen van een eigen onderzoek doorlopen. Zo verwerven ze de nodige onderzoeksvaardigheden.

Verder kwam het (klassiek) debat ook ter sprake. 4 docenten (Peter, Tim, Nora en Sofie) actief in verschillende onderwijsvormen, zetten geregeld een debat op gang in hun klas. Leerlingen worden meestal in groepjes gevormd en krijgen de opdracht om een bepaald standpunt in te nemen en te verdedigen. De docenten geven daarbij aan dat deze werkvorm een goede oefening is om het kritisch denken te stimuleren en ervoor zorgt dat leerlingen de kans krijgen om vraagstukken vanuit andere

invalshoeken te kunnen bekijken. Sofie zegt dat het verhelderend werkt om als voorstander van een bepaald standpunt eens een keer te doen inleven in de tegenargumenten. Dit levert genuanceerde inzichten op.

4.2.4 VERSCHILLEN IN PARTICIPATIE

Bij de leerkrachten werd er gepolst naar andere factoren die een invloed kunnen hebben op de inzet en betrokkenheid van leerlingen en welke verschillen in participatie er worden ervaren bij leerlingen.

Naast de keuze van het lesonderwerp die heel bepalend is voor actieve deelname in de klas vonden bijna alle docenten dat er nu eenmaal stille leerlingen zijn die niet meteen actief willen deelnemen aan het lesgebeuren. Zo geven Khadija en Nora (tso/bso) en Sofie (aso) aan dat stille leerlingen van nature introvert kunnen zijn. Tom en Sofie (aso) en Nora (tso/bso), actief in scholen met een relatief lage GOK-indicator, voegen eraan toe dat sommige leerlingen in het begin van het schooljaar stil zijn maar naarmate het schooljaar vordert helemaal openbloeien terwijl andere leerlingen gemakkelijker het gesprek aangaan in kleinere groepen. Khadija (tso/bso) en Sofie (aso) gaan verschillend om met stillere leerlingen. Terwijl Khadija de stillere leerlingen geregeld opzoekt om hen meer te betrekken in de les kiest Sofie ervoor om haar stillere leerlingen in hun eigenheid te laten zodat ze zich veilig kunnen voelen in de klas.

De klascultuur bleek ook een effect te hebben op de participatiegraad in de klas. Tien docenten (Khadija, Greet, Brigitte, Tina, Peter, Tim, Nora, Inge, Tom, Sofie), actief in verschillende onderwijsvormen en SES-leerlingenpopulaties, geven het belang van de band met leerlingen aan. Tom (aso), actief in een school met een relatief lage GOK-indicator, bouwt die band op door leerlingen meer inspraak te geven: *“Ik denk dat je als leerkracht zelf een belangrijke invloed op kunt hebben in hoeverre dat je ze laat kiezen over een thema eerder dan alles in een strak keurslijf te steken.”* Daarnaast geven Tina en Khadija (tso/bso) en Peter en Brigitte (aso) uit scholen met een relatief hoge GOK-indicator aan dat er leerlingen zijn die niet durven opkomen voor hun eigen mening omwille van de impact van andere mondige leerlingen. Dat wordt door Tina als volgt beschreven *“Je kunt ook een klascultuur hebben waarbij dat iemand aangeeft om er niet op in te gaan. Sommige leerlingen voelen zich gedwongen om er niets over te zeggen.”*

Een andere factor die de participatie in de klas beïnvloedt is de socioculturele omkadering van leerlingen. Dat wordt door Johan (tso/bso) en Peter (aso), beiden actief in scholen met een hoge GOK-indicator, geïllustreerd a.d.h.v. een voorbeeld. Zo verklaren ze dat leerlingen niet echt bezig zijn met of weinig notie hebben van het thema milieu en duurzaamheid. Peter verwoordt het als volgt *“Als je ziet dat die leerlingen voortdurend hun boterhammen meenemen in aluminiumfolie, plasticen zakken, noem het maar op.... Daar begint het eigenlijk al. Vooral als je tegen hen zegt, ‘mannen er is een alternatief, er zijn drankbussen die je elke dag kan opvullen met water of je kan uw boterhammen meenemen in een brooddoos’, dan kijken ze alsof je de raarste persoon ter wereld bent. Die notie zit er niet in. Dit heeft ook te maken met de kinderen hun achtergrond, ze worden daar ook niet in gesensibiliseerd buiten de school om en dat merk je dan wel en dat trekt zich eigenlijk verder op veel verschillende vlakken.”*

Daarnaast geven sommige leerkrachten in de verschillende onderwijsvormen en SES-leerlingenpopulaties aan dat taalarme leerlingen het moeilijk hebben om zichzelf uit te drukken en daarom niet altijd actief willen deelnemen aan het lesgebeuren. Khadija, Johan en Tina (tso/bso), Brigitte en Sofie (aso) merken de verschillen op tussen leerlingen op het niveau van de gevolgde onderwijsvorm en op het niveau van de gesproken thuistaal. Zo vertelt Khadija (tso/bso) dat de leerlingen in bso-richtingen, net als de leerlingen in tso-richtingen, wel de intellectuele bagage hebben maar dat ze die meestal niet onder de juiste woorden kunnen brengen. Ze zegt dat het niveau in taalvaardigheid al in de eerste graad tussen de onderwijsvormen opvalt en dat leerlingen in de beroepsvoorbereidende richtingen te weinig taalondersteuning krijgen om een mooie woordenschat te hebben. Het zijn deze verschillen die zich dan doortrekken naar de volgende schooljaren. Daarnaast

geven Tina en Johan (tso/bsso) en Sofie (aso) aan dat leerlingen die een andere thuistaal spreken het ook vaak moeilijk hebben om zich uit te drukken, instructies te begrijpen en informatie te verwerken.

Op het gebied van informatieverwerking en instructies begrijpen geven Khadija, Johan, Tina, Peter en Nora, actief in tso/bsso-scholen en verschillende SES-leerlingenpopulaties, te kennen dat leerlingen in BSO-richtingen eerder gebaat zijn met een praktische manier van lesgeven. Tina zegt dat deze leerlingen de doeners zijn. Bij leerlingen in tso -en aso-richtingen wordt er eerder op een abstracte en theoretische manier lesgegeven. Peter (aso) verwoordt het als volgt: *“Als je bij een beroepsrichting een wetenschappelijk artikel gaat geven en je schuift het voor hun neus en vraagt hen om dat te lezen en de vragen te beantwoorden. 95% van de tijd gaat dat geen succes zijn.... Je hebt meer kans om dit te doen in een ASO richting.... In een beroepsrichting ga je meer gebaat zijn om iets visueel te laten zien of uit te leggen of een filmpje te laten zien.”* Nora (tso/bsso) ziet dat haar leerlingen de instructies wel begrijpen maar dat het aanzetten tot instructies lezen een moeilijke opdracht blijkt te zijn. Zowel Nora als Khadija (tso/bsso) hebben het over een algemene tendens in de leescultuur van jongeren. Ze geven aan dat hun leerlingen ‘lezen’ een grote inspanning en tijdverlies vinden. Nora verwoordt het als volgt *“Het moet snel gaan en het moet bondig zijn... je merkt dit ook bij luistertesten, afkortingen... er is zelfs het geduld niet meer om volzinnen te schrijven.”*

Tot slot zijn andere contextuele factoren die de participatie kunnen bepalen: de huidige toestand (Corona), bijkomende zorgen (bv. dyslexie, Tourette), het tijdstip van het lesuur, het weer, de gemoedstoestand en de samenstelling van de groep (bv. geslacht, afkomst).

4.2.5 ESSENTIËLE DOELLEN

Bij attitudevorming hebben bijna alle respondenten het veelal over openstaan en respect hebben voor elkaars meningen. Een opvallend element is dat Sander, Kevin, Greet, Brigitte, actief in scholen met een relatief hoge GOK-indicator, de nadruk leggen op verantwoordelijkheidszin. Aandacht voor anderen en zorg dragen voor elkaar staan hierbij centraal. Verder kwamen kritisch reflecteren en het beargumenteren van een mening ook bij alle respondenten aan bod.

Naast attitudes vinden sommige docenten dat leerlingen een basiskennis dienen te hebben van thema's die burgerschapselementen aanraken. Zo geven Kevin, Johan, Peter, Tom en Sofie, actief in verschillende onderwijsvormen en SES-leerlingenpopulaties, aan dat een notie van politieke structuren en rechtssystemen nodig is. Sofie en Tom (aso), actief in scholen met een relatief lage GOK-indicator, leggen de nadruk op mediawijsheid. Nora (tso/bsso) en Tom (aso), ook actief in scholen met een relatief lage GOK-indicator, duiden het belang van basiskennis van de vluchtelingenproblematiek en armoede. Nora (tso/bsso) geeft bijvoorbeeld mee dat er dikwijls anderstalige nieuwkomers in klassen zitten en medeleerlingen geen connectie met hun leefwereld hebben.

4.2.6 BUITENSCHOOLSE ACTIVITEITEN

Wat onmiddellijk opviel is dat alle docenten, actief in scholen met een relatief lage GOK-indicator, intens gebruik maken van het aanbod van buitenschoolse activiteiten. Dan gaat het om bezoeken aan musea, politieke en gerechtelijke instituten, schoolreizen en stadsbezoeken. Nora, Inge, Tom, Lorian en Sofie leggen daarbij de nadruk op de beleving en inleving van de excursies. Tijdens een bezoek aan een opvangcentrum voor vluchtelingen verwoordt Tom het als volgt *“En dan eindigen we ook altijd met een getuigenis van een vluchteling die dan over zijn parcours en leven spreekt... dan zie je dat leerlingen helemaal omvergeblazen worden en geconfronteerd worden met de harde realiteit van de situatie van vluchtelingen. Dan ging het over gevangen gehouden worden, foltering, ... erge dingen. Zo van die dingen die ook veel langer blijven hangen door zo'n getuigenis aan te horen, leerlingen waren zo van de kaart dat we er in de klas nog veel over hebben gesproken.”* Voorts worden communicatieve vaardigheden getoetst door doe- en reflectieopdrachten aan de activiteiten te koppelen. Na de excursies wordt er dan ruimte gecreëerd om van gedachten te wisselen in klasgesprekken.

In scholen met een relatief hoge GOK-indicator zijn de verklaringen verdeeld en hangt de organisatie deels af van de onderwijsvorm, het vakgebied van de leerkracht en de socioculturele achtergrond van de leerlingen. Johan, Khadija en Greet (tso/bsso) en Peter (aso), verklaren dat ze geen of in heel beperkte

mate buitenschoolse activiteiten organiseren. Khadija (tso/bsso) zegt dat enkel tso-leerlingen nog uitstappen doen naar een andere stad. *“Leerlingen uit de bso-richtingen doen hier niet meer aan mee omdat ze in het verleden herhaaldelijk de geldende gedragsregels niet naleefden.”* Greet (tso/bsso) geeft te kennen dat er heel sporadisch een buitenschoolse actie wordt ondernomen om een goed doel te organiseren en dat de omkadering van deze acties eerder in sociale vakken worden besproken. Dan wordt er bijvoorbeeld soep gemaakt en verkocht op de lokale markt. De vakoverschrijdende projecten worden vooral binnen de school gehouden. Johan (tso/bsso) verwoordt het dan weer als volgt *“Verplichte buitenschoolse activiteiten denk ik dat die zo goed als onbestaande zijn. Met uitzondering van enkele richtingen zoals de humane wetenschappen. Die zullen wel eens een uitstap hebben die aan burgerschap kan gelinkt worden, maar ik denk dat die in vele andere richtingen zo goed als onbestaande is.”* Langs de andere kant zien we dat Sander, Kevin, Tina, Brigitte en Tim wel gemakkelijk hun weg naar activiteiten buiten de school vinden. Ook zij opteren voor bezoeken aan musea, politieke instellingen, stadsbezoeken en schoolreizen en koppelen er voorbereidende, doe -en reflectieopdrachten aan. Tina (tso/bsso) ervaart echter soms vervelende situaties tijdens excursies. Ze vertelt dat een bezoek aan Kazerne Dossin en het Palestijns-Israëlijs conflict snel tot verhitte discussies kan leiden tussen leerlingen en begeleiders. Langs de andere kant vindt ze dat zulke discussies moeten plaatsvinden om van elkaar te kunnen leren. Kevin en Sander (tso/bsso) en Brigitte (aso) leggen de nadruk op de meerwaarde van cultuursensitiviteit bij buitenschoolse excursies. Ze delen mee dat ze rekening houden met de leefwereld en religieuze en culturele achtergronden van de klaspopulatie. Zo zegt Brigitte dat bij stadsbezoeken ook de culturele wijken bezocht worden: *“Bijvoorbeeld in Brussel wordt daar van mij een wandeling door de Matongewijk ingelast of gewoon gaan praten met de mensen uit de wijk zodanig dat ze de cultuur leren kennen... dat ze eens een ander beeld krijgen in de plaats van wat ze op de televisie zien.”*

5 CONCLUSIE, DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

Door een toenemend wantrouwen in politieke instellingen wordt er de laatste jaren gevreesd voor de maatschappelijke betrokkenheid en interesse van jongeren (European Commission, 2016). Daarbij is de roep naar meer burgerschapseducatie gestegen. Een actieplan in Vlaanderen zorgde voor de introductie van burgerschapseducatie als verplicht onderdeel van het onderwijscurriculum. Via onderwijs zouden gemeenschappelijke waarden van vrijheid, tolerantie en non-discriminatie versterkt worden en begrippen zoals burgerzin en maatschappelijk engagement geherwaardeerd worden (Onderwijs Vlaanderen, 2016; European Commission, 2016; Sampermans et al., 2016). Leerkrachten vormen daarbij een onmisbare schakel en zetten deze doelstellingen om in de klaspraktijk. In het kader van deze bachelorproef werd in de eerste plaats een literatuurstudie verricht, waarna in het tweede deel een kwalitatief onderzoek werd uitgevoerd bij 14 leerkrachten actief in verschillende onderwijsvormen en SES-leerlingenpopulaties.

De centrale onderzoeksvraag van deze paper was om de visies van leerkrachten op burgerschapseducatie te onderzoeken al naargelang de sociaaleconomische status (SES) van leerlingen en de gevolgde onderwijsvorm. Op basis van de onderzoeksvraag wordt er een terugkoppeling gemaakt met het theoretisch luik en de analyse van de resultaten.

Naast een grote rol die leerkrachten spelen in politieke socialisatie bij leerlingen geven de onderzoeksresultaten aan dat er parallellen kunnen getrokken worden met de bestaande theorieën waarin het leren samenleven en functioneren in een maatschappij, de kennis van rechten en plichten en een eigen kritische mening kunnen maken centraal staan. Een verschil was te vinden in attitudevorming waarin scholen met een relatief hoge GOK-indicator eerder een sterke focus leggen op verantwoordelijkheidszin terwijl scholen met een lage GOK-indicator eerder pleiten voor autonomie en kritische reflectie bij leerlingen.

Hoewel er in de analyse van de resultaten is gebleken dat alle scholen een leerlingen -en ouderraad hebben opgericht, is er echter een verschil in de uitwerking van deze organen. Scholen met een relatief lage GOK-indicator vullen leerlingenraden op een participatieve manier in. In scholen met een relatief hoge GOK-indicator ervaren de docenten de leerlingenraad niet als participatief maar vervult ze eerder

een adviserende rol en is ze vaak onderbemand. Enkele mogelijke oorzaken die net als in de literatuur worden aangewend zijn een gebrek aan een gedegen schoolvisie en een doordachte (communicatie)-strategie. Het is dan ook van groot belang om een bepaalde beslissingsbevoegdheid toe te kennen aan de leerlingenraad wil men de participatiegraad vergroten (De Groof et al., 2001). Verder worden onderbemande ouderraden, al dan niet in grootstedelijke context, deels toegedicht aan de taalbarrière en het opleidingsniveau. De beperkte kennis van de Nederlandse taal lijkt een grote drempel te vormen voor anderstalige ouders om deel te nemen aan oudervergaderingen.

Net als in de literatuur zien we in de klaspraktijk verschillen opduiken in cognitieve vaardigheden tussen de onderwijsvormen in de onderzoeksresultaten. In tso -en bso-richtingen wordt er veelal op een praktische manier gehandeld terwijl in aso-richtingen de aandacht wordt gevestigd op kennisvergarig en informatieverwerking. Dat resulteert in verschillen in politieke kennis en attitudes bij leerlingen maar ook in een andere behandeling over democratische principes en burgerschap.

Politiek bewustzijn en kritische reflectie wordt gestimuleerd door actuele thema's te kiezen die via actieve werkvormen besproken worden. Dit past binnen het concept van 'citizenship-as-practice' waarin vaardigheden en attitudes worden ontwikkeld in een open klasklimaat. Daarbij wordt er gediscussieerd over de meest uiteenlopende onderwerpen. Zo krijgen leerlingen meer inzichten in politieke besluitvorming en wordt het vertrouwen in hun medemens en in politieke instellingen versterkt (Quintelier et al., 2012). In klasgesprekken bepaalt de houding van de leerkracht het verloop van een discussie en het daarmee gepaard gaande klasklimaat (Quintelier et al., 2012). Zowel in de literatuur als in de resultaten wordt het belang van de aanwezigheid van verschillende meningen sterk benadrukt. Om ruimte te maken voor leerlingen en gemakkelijker gedeelde doelstellingen te accepteren nemen docenten daarbij een zo neutraal mogelijke houding aan en fungeren ze veelal als een moderator in de klas. Terwijl het belang van de regels van de discussie naleven ook tot het open klasklimaat hoort, benadrukken vooral leerkrachten in scholen met een relatief hoge GOK-indicator het gebruik van deze gespreksconventies.

Andere factoren die de participatie en inzet kunnen beïnvloeden zijn de persoonlijkheidskenmerken van leerlingen, de klascultuur, de socioculturele omkadering en de instructietaal. Hoewel uit alle onderwijsvormen de klascultuur meermaals werd geopperd hebben vooral leerkrachten uit de tso-bso-richtingen verschillende keren de nadruk gelegd op negatieve ervaringen bij gevoelige politieke en sociale thema's waarin leerlingen hun mening niet altijd durven uiten. Deze verschillen worden ook toegeschreven aan de socioculturele achtergrond van leerlingen en het opleidingsniveau van de ouders. Leerlingen die opgroeien in een milieu met lager opgeleide ouders zijn minder geneigd om gesprekken over aspecten van democratie zoals besluitvorming en discussie te voeren (Nieuwelink et al., 2019). Daarnaast hebben leerlingen die een andere thuistaal spreken dan het Nederlands en die meestal in tso -en bso-richtingen zitten, het doorgaans moeilijk om zichzelf uit te drukken, instructies te begrijpen en informatie te verwerken (Sampermans et al. 2016; Elchardus, 2009, p.168-169). Het is dan ook aangeraden dat een school met verschillende culturele achtergronden andere accenten dient te leggen in het burgerschapsonderwijs dan een school met hoofdzakelijk leerlingen van dezelfde culturele afkomst. In het geval van leerlingen die een andere thuistaal spreken zal naast kennis van de Belgische samenleving en politiek ook een intensieve taalondersteuning wellicht kunnen helpen om de taalongelijkheid doorheen het schooltraject te verkleinen. Tegelijkertijd is het noemenswaardig om te melden dat scholen met leerlingen van overwegend dezelfde culturele afkomst eerder de nadruk dienen te leggen op het versterken van begrip voor culturele diversiteit. Voorts wordt er in de resultaten gerefereerd naar een algemene tendens van een dalende leescultuur bij adolescenten. Daarbij zouden 'instructies lezen' als een grote inspanning en tijdverlies gezien worden. Deze mogelijke trend nodigt uit voor verder onderzoek.

Tot slot tonen de onderzoeksresultaten aan dat er in aso-richtingen opvallend veel gebruik gemaakt wordt van buitenschoolse projecten. Dan gaat het over projectbezoeken aan historische plaatsen, musea en gerechtelijke en politieke instituten. Hoewel de verklaringen van leerkrachten in tso -en bso-richtingen redelijk verdeeld zijn, zien we dat interne activiteiten op maat van de leerlingen vooral in deze richtingen worden uitgewerkt. In de bso-richtingen wordt de gedragsproblematiek als reden

aangehaald om geen buitenschoolse activiteiten te organiseren. Deze bevindingen sluiten aan bij het onderzoek van Kavadias en Dehertogh (2010, pp. 60-61) die nog twee andere mogelijke redenen aanhalen: het taalgebruik en het thema. Het materiaal van buitenschoolse activiteiten zou moeilijk te begrijpen zijn en te ver van de leefwereld staan bij bso-leerlingen. Echter zijn er leerkrachten die in (tso -en) bso-richtingen lesgeven toch voor buitenschoolse activiteiten kiezen. Het gaat dan om leerkrachten die vakken geven waarin de meeste burgerschapscompetenties worden aangereikt: levensbeschouwing, geschiedenis en PAV. Daarbij zouden geen noemenswaardige moeilijkheden te ondervinden zijn in de gebruikte taal.

Hoewel dit onderzoek een stem heeft gegeven aan leerkrachten over burgerschap kunnen we geen veralgemeningen doen rond de visie die leerkrachten toekennen aan dit onderwerp. Het onderzoek kan echter als een aanzet dienen om de bevindingen te toetsen via observatieonderzoek of met een representatieve steekproef een generalisatie toe te staan. Dit zou wetenschappers en professionals kunnen helpen om burgerschapscompetenties verder te verfijnen en tools te ontwikkelen die kunnen bijdragen aan de verdere ontwikkeling van leerlingen in alle onderwijsvormen. Ook is er enkel gekozen om leerkrachten uit de twee grootste schoolnetten in Vlaanderen te interviewen terwijl er nog andere schoolnetten actief zijn die relevant kunnen zijn voor dit onderzoek. Denk aan methode -en Steinerscholen die heel erg inzetten op participatie en inspraak van leerlingen. Daarnaast kunnen we stellen dat bij het gebruik van semigestructureerde interviews de kans bestaat dat de gesprekken gestuurd kunnen worden door de onderzoeker om tot bepaalde antwoorden te komen. Hierdoor kan de validiteit en de betrouwbaarheid mogelijks in het gevaar komen (Bryman, 2016). Tot slot is het belangrijk te melden dat het onderzoek vertrekt vanuit de visie van één partij: de leerkrachten. Door meerdere relevante partijen, zoals schooldirecties en leerlingen te betrekken kunnen er meerdere kanten van het onderzoek belicht worden.

6 BIBLIOGRAFIE

Agodi. (2020, november 21). Cijfermateriaal – Leerlingenkenmerken. Opgehaald van: <https://www.agodi.be/cijfermateriaal-leerlingenkenmerken>

Bole, B., Gordon, M. (2009). *E Pluribus Unum: fostering a new era of citizenship by teaching civic engagement and healthy civic discourse*. Minnesota, USA: Walden University School of Public Policy & Administration.

Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3:2, p.77 - 101.

Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5th ed.). London: Oxford University Press.

De Groof, S., Elchardus, M., Stevens, F. (2001). *Leerlingenparticipatie in het secundair onderwijs, tussen theorie en praktijk. Samenvatting van het eindrapport*. Brussel: Onderzoeksgroep TOR.

De Groof, S., Franck, E., Elchardus, M., & Kavadias, D. (2010). *Burgerschap bij 14-jarigen. Vlaanderen in internationaal perspectief*. Brussel: Onderzoeksgroep TOR.

Dekker, P. en Hart, J. de, (2002). *Burgers over burgerschap*. Verschenen in: R.P. Hortulanus en J.E.M. Machielse (red.), *Modern burgerschap – het sociale debat deel 6* (pp 21-35). Den Haag: Elsevier.

European Commission/EACEA/Eurydice, 2017. *Citizenship Education at School in Europe – 2017. Eurydice Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Elchardus, M., Huyge, E., Kavadias, D., Siongers, J., & Vangooidsenhoven, G. (2009). *Leraars. Profiel van een beroepsgroep*. LannooCampus.

Elchardus, M., Op de Beeck, S., Duquet F. & Roggemans, L. (2008) *Vakoverschrijdende eindtermen in het secundair onderwijs. Een onderzoek naar de relevantie van de haalbaarheid van de vakoverschrijdende eindtermen in het secundair onderwijs. (TOR 2008/37)*. Brussel: VUB Vakgroep Sociologie – Onderzoeksgroep TOR.

Elchardus, M., Siongers, J. (2007). *Ethnocentrism, Taste and Symbolic Boundaries*. *Poetics*, 35 (pp. 215-238).

Elchardus, M., Siongers, J. (2009). *Vreemden* (pp. 168-169). Tiel: Lannoo.

Herbots, S., Elchardus, M. (2010). *De groei van jongeren naar democratisch burgerschap en de verschillen naar onderwijstype*. Brussel: Onderzoeksgroep TOR.

Hersey, P., Blanchard, K.H. (1982). *Management of Organisational Behaviour: Utilizing human resources*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1982.

Kavadias, D., & Dehertogh, B. (2010). *Scholen en Burgerschapseducatie. De totstandkoming van de vraag tot ondersteuning binnen scholen*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.

Kymlicka, W. & Norman, W. (1994). *Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory*. *Ethics*, 104(2), 352-381.

Mortelmans, D. (2011). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco.

Nieuwelink, H., Dekker, P., & ten Dam, G. (2019). Compensating or reproducing? Students from different educational tracks and the role of school in experiencing democratic citizenship. *Cambridge Journal of Education*, 49(3), 275-292. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2018.1529738>

Onderwijs Vlaanderen. Hadewych, B., Steyaert, S., Vanrespaille, L. (2016). VanLerensbelang. Participatief publiek debat over de eindtermen. Opgehaald van: <https://onderwijs.vlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/Van-Lerensbelang-eindrapport.pdf>

Quintelier, E., Dassonneville, R., & Claes, E. (2012). De invloed van burgerschapsopvoeding op school op politieke houdingen. In M. Hooghe, Jongeren, politiek en burgerschap. Leuven: Acco.

Sampermans, D., Maurissen, L., Louw, G., Hooghe, M., Claes, E. (2016). ICCS 2016 Rapport Vlaanderen. Een onderzoek naar burgerschapseducatie in Vlaanderen. Eindrapport november 2017. Leuven: KU Leuven, Centrum Voor Politicologie.

Schugurensky, D. (2006). Adult citizenship education: An overview of the field. In T. Fenwick, T. Nesbit, & B. Spencer, *Contexts of adult education: Canadian Perspectives*. (pp. 68-80). Toronto: Thompson Educational Publishing.

Van Gunsteren, H. (1992). *Eigentijds burgerschap*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Van Gunsteren, H. (1994). Four Conceptions of Citizenship. In B. V. Steenbergen, *The condition of citizenship*. Londen: Sage.

Vlaamse Overheid. (2020, november 21). Officieel en vrij onderwijs, onderwijsnetten en koepels. Opgehaald van *Onderwijs in Vlaanderen*. Opgehaald van: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/officieel-en-vrij-onderwijs-onderwijsnetten-en-koepels>

Vlaamse Overheid. (2020, maart 21). Onderwijsdoelen en leerplannen in het secundair onderwijs. Opgehaald van *Onderwijs in Vlaanderen*. Opgehaald van: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijsdoelen-leerplannen-secundair-onderwijs>

Westheimer, K., Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The Politics of Educating for Democracy. *American Educational Research Journal*. Volume 41 No. 2, summer 2004.

7 BIJLAGEN

7.1 BIJLAGE 1: INTERVIEW LEIDRAAD

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer?

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap? Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Wat betekent 'burgerschap en democratie in de klas' voor jou? Welke thema's worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema's in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?) Bijvragen: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?)

En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Bijvragen hier: Zijn er verschillen in participatie/inzet tussen verschillende klassen waaraan je lesgeeft? Hoe beleef je die en waaraan kan dat te wijten zijn?

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen? Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?)

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken?

Wat is uw grootste verwezenlijking op school of in de klas? En hoe heb je dat ervaren?

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs?

Hoe hebt u dit gesprek ervaren?

Hebt u verder nog iets toe te voegen?

7.2 BIJLAGE 2: FORMULIER GEÏNFORMEERDE TOESTEMMING

Visie van Vlaamse leerkrachten op burgerschapseducatie.

Verantwoordelijke onderzoekers:

Benaïssa Nams
Vrije Universiteit Brussel
Departement Politieke Wetenschappen
Pleinlaan 5 – 1050 Brussel
E-mail: benaïssa.nams@vub.be
Tel.: +32 (0)483 008 779

Joke Matthieu
Vrije Universiteit Brussel
Departement Politieke Wetenschappen
Pleinlaan 5 – 1050 Brussel
E-mail: joke.matthieu@vub.be
Tel.: +32 (0)2 6148114

De deelnemer neemt vrijwillig deel aan deze studie georganiseerd door de Vrije Universiteit Brussel (VUB). De VUB treedt op als verwerkingsverantwoordelijke van de verzamelde gegevens.

Deze studie heeft tot doel om te luisteren naar wat leerkrachten vinden en te zeggen hebben over burgerschapseducatie. Om dit te onderzoeken verzamelen wij informatie over leerkrachten hun visie en (praktische) invulling van burgerschap op school en in de klas. De verkregen informatie zal enkel worden gebruikt voor wetenschappelijke onderzoeksdoeleinden en de resultaten zullen worden gecommuniceerd met bevoegde beleidsmakers en organisaties die werken rond burgerschap.

1. Voor dit onderzoek zal er een semi-gestructureerd interview gehouden worden.
2. Om dit onderzoek te kunnen uitvoeren moeten de onderzoekers gegevens verzamelen zoals: identificatiegegevens (vb. naam en voornaam), specifieke kenmerken (vb. beroep: leerkracht) en visies rond burgerschapseducatie (vb. politieke opvattingen en attitudes).
3. De onderzoekers zien erop toe dat de verwerking van deze gegevens correct gebeurt door de volgende maatregelen te nemen:
 - a) De informatie verkregen uit deze studie zal vertrouwelijk worden behandeld. De onderzoekers zullen de deelnemer niet identificeren op basis van naam of op een andere manier die de identiteit zou kunnen onthullen in datasets, rapporten of publicaties die voortvloeien uit deze studie.
 - b) De gegevens die verzameld worden zullen omgezet worden in algemene categorieën om zo de privacy van de deelnemers te garanderen.
 - c) De originele gegevens zullen na de volledige dataverzameling vernietigd worden om zo de anonimiteit van deelnemers te garanderen.
 - d) De geanonimiseerde dataset van deze studie kan worden hergebruikt, maar alleen voor onderzoeksdoeleinden. Hierbij wordt ook het principe van niet-identificeerbaarheid en beveiliging van de gegevens gehanteerd. Dit betekent dat elk verder gebruik van de gegevens de geldende wetgeving inzake privacy zal respecteren, inclusief de privacywetgeving GDPR.
4. De gegevens zullen verwerkt worden volgens de principes die de Europese Algemene Verordening omtrent Gegevensbescherming (AVG) oplegt en die sinds 25 mei 2018 van kracht is.
5. De deelname aan deze studie is volledig vrijwillig. De deelnemer heeft het recht om te weigeren op een vraag te antwoorden en om het invullen van de vragenlijst op elk moment te beëindigen, om welke reden dan ook. De beslissing om de deelname te beëindigen of om op bepaalde

vragen niet te antwoorden, heeft geen enkele invloed op de relatie met de onderzoekers of op de aard van de relatie met de VUB, nu of in de toekomst.

6. Er zijn geen nadelen verbonden aan de deelname aan dit onderzoek.
7. Volgens de AVG heb je een aantal rechten rond de verwerking van jouw gegevens. Indien je hierover verdere vragen hebt, kan je hiervoor steeds terecht de functionaris voor gegevensbescherming van de VUB: dpo@vub.be
8. Tot slot heb je ook het recht om een klacht in te dienen over hoe jouw informatie wordt behandeld. Dit kan je doen bij de Belgische toezichthoudende instantie die verantwoordelijk is voor het handhaven van de wetgeving rond gegevensbescherming:
Gegevensbeschermingsautoriteit (GBA)
Drukpersstraat 35,
1000 Brussel
Tel. +32 2 274 48 00
e-mail: contact@apd-gba.be
Website: www.gegevensbeschermingsautoriteit.be
9. De deelnemer heeft de bovenstaande informatie gelezen en begrepen. De deelnemer begrijpt de aard van de studie en participeert op vrijwillige basis.
10. De deelnemer heeft een kopie van dit toestemmingsformulier ontvangen.

Handtekening deelnemer

Datum

7.3 BIJLAGE 3: TRANSCRIPTIES INTERVIEWS

Interview 1

Khadija – TSO/BSO (Hoge GOK - Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer?

Vooral geïnspireerd door mijn vroegere leerkracht in het middelbaar onderwijs, die echt een passie had voor diet taal maar ook voor het lesgeven, die ons in de klas altijd inspireerde om boeken te lezen. En deze zaken hebben mij getriggered om zelf leerkracht te worden, om die passie voor de Franse taal en cultuur in het algemeen, die ikzelf heel mooi vind, door te geven. En de beste manier om die door te geven aan jongeren is via het onderwijs. Dat lukt me niet altijd (*lacht*). Maar ook om jongeren te doen ontwikkelen in het algemeen, dus niet alleen maar om de taal. Kritisch laten denken, met jongeren werken en die empoweren om in de maatschappij een plaats te kunnen krijgen.

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

Na mijn studies ben ik beginnen solliciteren, nog in de pre-internet tijdperk, er was wel internet maar toen moest je nog al die sollicitatie brieven per post sturen. Ik heb dan een aantal Mechelse scholen aangeschreven, ook een aantal in Vilvoorde. Eigenlijk was de Ham (destijds) de enige school die een positief antwoord heeft gegeven op mijn sollicitatie. De andere scholen hebben helemaal niet gereageerd. Ik werd dan uitgenodigd voor een gesprek. Er was op dat moment een full time Frans

vrijgekomen. De vragen bij de sollicitatie ging over wie ik ben, wat ik heb gedaan, welke hobby's, ... en ik werd aangenomen. Sindsdien ben ik nooit veranderd van school. Behalve dan dat de school een tiental jaar geleden is gefusioneerd met een ander school tot Coloma-plus. Maar eigenlijk heb ik maar 1x gesolliciteerd en het geluk gehad om meteen een full time heb gekregen.

Bijvraag: heeft u daar zelf school gelopen?

Neen, mijn middelbaar heb ik in een andere school gelopen (eerste 4 jaar in Ursulinen in Mechelen en de laatste 2 jaren in BIM). Ik kende de Ham via mijn zussen die daar wel school hebben gelopen.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Ik wil wel altijd les geven, ik heb geen ambitie om coordinator of directeur te worden ofzo. Vele collega's hebben ambitie en dat gaat dan stapsgewijs, van leerkracht naar coach en dan directie. Ik heb geen voeling met leidinggevende functies binnen een school. Ik ben geen leidersfiguur, ik volg liever. Wel ben ik een leidersfiguur naar mijn leerlingen toe. Naar collega's toe ben ik liever een teamlid. Maar er komt wel een nieuwe secundaire school in Mechelen, de Zalmscholen: daar ga ik kijken wat ik daar kan betekenen. Dus ik wil daar wel gaan solliciteren, omdat het concept en de visie mij aanspreekt. Het is ook innoverend onderwijs. Dus totaal geen klassiek onderwijs zoals de leerkracht vooraan.

Bijvraag: is er een verschil tussen de school waar je wil solliciteren en waar je nu les geeft?

Op papier zijn er niet zo'n grote verschillen denk ik, maar in de praktijk wel. Bv. als we kijken naar de meeste schoolbesturen moeten we vaststellen dat die volledig wit zijn. Heel veel witte mannen, die staan aan de top. Terwijl bij ZALM, wordt daar veel aandacht gegeven aan diversiteit, ook in het raad van bestuur. Je hebt daar mosims, niet-moslims/atheïsten, hetero's en homoseksueel georiënteerden, en dat is waar ZALM ook voor staat : diversiteit in alle gelaagdheden/posities. In vele andere scholen zien we dat allochtonen die tot het personeel horen vooral tot de kuisploeg horen, in het onderwijs als leerkracht : ok hier en daar een witte raaf zoals mij maar dat is nog altijd niet genoeg in vergelijking met de populatie leerlingen. Het leerkrachtenkorps is totaal geen weerspiegeling van de maatschappij noch van de leerlingenpopulatie. Dat is wat ZALM ook meer aandacht wil aan schenken, zonder een concentratieschool te worden. En dat trekt mij enorm aan. Want de inrichtende macht heeft veel te zeggen, en als die niet divers is hoe kan je dan diversiteit op school goed aanpakken. Colomaplus is een toffe school, geen slecht woord daarover maar als het gaat om diversiteit dan zie ik dat het te beperkt is tot de leerlingepopulatie. Maar ook de hoofddoek mag niet gedragen worden: waarom zou dat eigenlijk niet mogen? Dat hoort ook tot die diversiteit. Er lopen zoveel vrouwen met een hoofddoek rond. En dat is jammer vind ik. Terwijl bij ZALM is 1 van de directieleden een vrouw met een hoofddoek, en het andere directielid is een blonde vrouw. Dit is naast nog andere zaken een gegeven dat eruit springt en mij enorm aanspreekt.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Ik vind dit heel belangrijk, burgerschap betekent voor mij dat je leerlingen kritisch laat nadenken over wat er in de maatschappij leeft en hoe ze zichzelf zien in de maatschappij zien. Dat ze ook moeten leren samenleven met andere mensen, andersdenkenden. Dat is heel belangrijk in het onderwijs, of je nu het vak Frans of Wiskunde geeft. Dit moet eigenlijk constant geïmplementeerd worden in uw lessen, zodat leerlingen weerbaarder worden, en op die manier empower je leerlingen. En dat ze ook weten hoe dat ze staan in de maatschappij. Ik hou vaak klasgesprekken, het liefst in het Frans dan, en dan haal ik bepaalde zaken uit de actualiteit waarover de leerlingen hun mening kunnen uiten. Ze mogen altijd hun mening geven, ook onder

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Ik hou vaak klasgesprekken, het liefst in het Frans dan, en dan haal ik bepaalde zaken uit de actualiteit waarover de leerlingen hun mening kunnen uiten. Ze mogen altijd hun mening geven, ook mogen ze kritisch zijn tegenover mij en over mijn manier van lesgeven. Maar gelukkig mag ik niet klagen, de leerlingen zijn nog altijd tevreden over mij (*lacht*). Ik ben ook wel een correcte, en ik hou van rechtvaardigheid en dat probeer ik ook uit te dragen in mijn lessen. Ik kan niet tegen onrecht, en ik word daar zo kwaad over als ik zie dat er onrecht wordt gepleegd en de leerlingen die voelen dat ook aan. Dat je het goed meent met hen. Dat is belangrijk. En dat je heb ook gevoel geeft dat ze waardevol zijn. We hebben ook een aantal ex OKAN leerlingen bv. Die hun NL is niet zo goed, die voelen zich dan een beetje beschaamd om te praten, maar ik probeer hen aan te moedigen door mee te geven dat we allemaal fouten maken. En dat alleen maar door durven te spreken dat je het ook effectief leert. Zo probeer ik leerlingen sterker te maken en dat is ook een vorm van burgerschap. Dat ze het gevoel hebben dat ze er morgen zijn.

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Voor mij is bv. Racisme een actueel thema. Je kan zeggen dat het cliché is, maar het blijft een actueel thema. We zijn in 2021 en nog altijd is er sprake van racisme en discriminatie op alle mogelijke vlakken. In het onderwijs, huisvesting, op de arbeidsmarkt in het algemeen, gewoon op de supermarkt kan je racisme meemaken. Pas op leerlingen klagen wel ook over racisme bij leerkrachten of racistische opmerkingen die leerkrachten maken en dan komen ze tot bij mij omdat ze zich verwant voelen en beseffen dat ik dit wel begrijp. Maar mijn taak bestaat er natuurlijk in om geen olie op het vuur te gooien want dat is een fout dat je dan kunt maken als leerkracht om mee in dat verhaal te gaan. Ik probeer hen eerder sterk te maken. Wat ik ook meestal deel met de leerlingen is proberen een onderscheid te maken: het is niet zo dat wanneer commentaar geeft op u of jou een straf geeft, dat de leerkracht per definitie een racist is. Probeer altijd eerst naar u eigen gedrag te kijken, hoe heb je gedragen naar die leerkracht toe? Want dat is nog altijd een leerkracht, dat is een volwassen persoon, die u iets wilt bijleren. Het is niet omdat die tegen u heeft geroepen, dat hij/zij een racist is. Of dat Raf dezelfde taak heeft gemaakt als ik, dat ik 7/10 krijg en hij die 9/10 krijgt op de taak. Dan antwoord ik dat ikzelf als leerkracht hier niet over kan oordelen, maar dat je dit best zelf bespreekt met de betrokken leerkracht. Ik geef tegelijk ook mee dat racisme bestaat en aanwezig kan zijn, dat mogen we niet ontkennen want dan zou ik liegen. Het bestaat, maar je moet niet achter alles racisme beginnen zoeken. Dat moet je trouwens sterker maken. Ik vertrek dan vanuit mijn eigen ervaringen door te zeggen dat ikzelf ook racistische leerkrachten heb gehad, en dat heeft mij juist sterker gemaakt. Die wouden niet dat ik verder zou studeren, maar ik heb daar zelf voor gekozen. En dat moeten jullie ook doen, juist het omgekeerde doen, u niet laten vangen door racisme of discriminatie en u wentelen in een slachtofferrol, dat zal je niet vooruit helpen. Nee, juist bewijzen dat je het wel kan. En zo ben ik vaak bezig tegen de leerlingen. Want er zijn mensen die het erger hebben, die zelfs de kans niet krijgen om in een klas te zitten met een bordboek, ... in al deze luxe. Maak daar gebruik van.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap? Waaron? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ik vind van wel, dat zou de taak moeten zijn van elke leerkracht. Dat zou in de functieomschrijving moeten staan en ik denk dat wel ergens wordt vermeld in onze functieomschrijving, dat een leerkracht, ongeacht het vak, veel aandacht moet schenken aan burgerschap. Maar ook ouders hebben een zekere taak daarin op te nemen: als ze in staat zijn, als ze zelf de know-how hebben, de gave hebben om dat door te geven aan hun kinderen. Ik denk ook wel dat dit automatisch gebeurt, ik denk dat de meeste ouders hun kinderen op een of andere manier willen opvoeden tot goede burgers, maar je hebt evengoed jeugdhuizen en kinderwerkingen die ook hun steentje daarin bijdragen zonder daar eigenlijk de naam 'burgerschap' daarop te plakken. Ik denk dat de meeste actoren daar vanzelfsprekend mee bezig zijn zonder er een etiket op te plakken. Dit zou de taak moeten zijn van iedere volwassene. Zelfs op straat, stel dat ik op straat iets zie gebeuren dat niet kan, vind ik dat het mijn burgerplicht is om in te grijpen, laat staan als leerkracht/pedagoog.

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...).

We hebben inderdaad een leerlingenraad per graad, die fungeert als een soort van mini-democratie. Om het democratisch gehalte van de school in “the picture” te zetten. Nu in Coronatijden is dat wat stilgevallen. Er wordt helaas meer tijd geschonken aan hoe aan kennisoverdracht en leerplandoestelingen bereiken met de mogelijkheden die we hebben (cfr. digitale situatie). Maar burgerschap op zich ja, soms worden er ook projecten opgesteld waarin die aspecten van burgerschap worden verwerkt. Maar heel expliciet, weet ik het niet zo goed eigenlijk.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Wat betekent ‘burgerschap en democratie in de klas’ voor jou? Welke thema’s worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema’s in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?) Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema. Racisme komt op nummer 1 omdat ik er zelf mee geconfronteerd word, maar ook het thema milieu en duurzaamheid spreekt me aan. Er is een groenploeg op school, elke week is er een klas die de speelplaats proper houdt. Eigenlijk zou dat iets vanzelfsprekend moeten zijn, er zijn bv. genoeg vuilbakken en ik probeer de leerlingen erop attent te maken dat dingen die op de grond worden gegooid dat het een negatief impact heeft op de lange termijn op het milieu waar wij met zijn allen verantwoordelijk voor zijn. Dat vind ik ook een vorm van burgerschap. Als ik naar democratie kijk in de klas: ik ben bv. een klastitularis van 4HA klas samen met een andere collega, en dan moeten we in het begin van het schooljaar 2 klasverantwoordelijken kiezen, maar de leerkrachten kiezen die niet, het zijn de leerlingen zelf die stemmen voor de klasverantwoordelijken. Het democratisch aspect komt hierbij naar boven: dan mogen de leerlingen op een briefje 2 verantwoordelijken opschrijven en de leerlingen die de meeste stemmen hebben gekregen worden dan de verantwoordelijken.

Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

Eerst en vooral mag je als leerkracht uw politieke voorkeur niet laten uitschijnen aan leerlingen, dat is iets dat je als leerkracht altijd in uw achterhoofd moet houden. Ik heb ooit eens leerlingen gehad in de klas die voor Vlaams Belang stemden en dat was soms een beetje moeilijk want natuurlijk hebben leerlingen een vermoeden dat ik niet op het VB zal stemmen, ik spreek mij daar niet expliciet over uit maar ik zeg wel van dat deze partij ooit veroordeeld is geweest voor racisme en dat ze van naam moesten veranderen (van Vlaams Blok naar Vlaams Belang) maar dat ze inhoudelijk gezien hetzelfde zijn gebleven. Nu als leerkracht is het belangrijk (en ik hou me daar meestal wel aan) om zo neutraal mogelijk te blijven. Eerst en vooral ben ik geen leerkracht PAV ofzo, dus hoeft ik deze dingen niet aan te brengen maar soms komt dat wel ter sprake in de klas, zeker in de periode rond de gemeenteraadsverkiezingen of nationale verkiezingen. Dan zie je dat leerlingen van allochtone afkomst verschieten dat de populariteit van het VB gestegen is. Dan vragen leerlingen op wie ik stem, dan antwoord ik dat het er niet toe doet maar dan vraag ik meestal van ‘wat denk je zelf?’ dan krijg ik ‘op VB’ als antwoord (om te lachen) – en dan zijn er leerlingen die zeggen dat hun ouders op het VB stemmen. Dan vraag ik ‘hoe je je daarbij voelt?’. Die gaan dan meestal niet akkoord : misschien durven ze niet omdat er in de klas bv. ook Marokkaanse leerlingen zitten. Vaak is het ook zo dat ze zeggen ‘onze ouders zijn geen racisten, maar...’ en dan beginnen ze met een hele lijst van terroristische aanslagen, wat ze op tv zien. Dan antwoord ik: ok, maar het is toch fijner als we kunnen samenleven en dat we daarom best ook niet veralgemenen. Als we allemaal beginnen te veralgemenen dan wordt dat een chaos want ook autochtone Belgen doen ook verkeerde dingen. Gaan we dan zeggen dat alle autochtone Belgen slecht zijn? En zo probeer je altijd als leerkracht die generalisaties proberen te doorprikken. Soms lukt dat, soms niet. Het is eigenlijk zo erg dat ik ooit een leerling had. Een oud leerlinge van mij, een Vlaams meisje, in de klas heb ik daar nooit iets van gemerkt maar

onlangs (ik ben vrij actief op facebook) heb ik een comment gelezen van haar onder een onderwerp dat de extreem-rechtse groep 'schild en vrienden' had gepost, en heeft ze ook enkele bedenkelijke reacties geliket. Ik was daar redelijk van geshockeerd, omdat ik het gevoel had dat ik haar precies dan toch niet heb kunnen bereiken/ raken met en dat vind ik dan heel jammer. Dat gaf me ook een bepaald gevoel dat ik als leerkracht een beetje heb gefaald. Maar goed, uiteindelijk is iedereen vrij om te stemmen op wie hij/zij willen, dat is nu eenmaal de democratie en de rechtsstaat waarin wij leven, maar ik vind het jammer dat ze zich laten misleiden door die praatjes ipv iets meer kritisch te zijn. Ik zeg ook altijd aan de leerlingen om kritisch te zijn wanneer je filmpjes op youtube ziet, een doorstuurvideo die je krijgt via whatsapp of snapchat, enz. geloof niet alles wat je ziet of hoort. Wees kritisch en denk na: stel je de vraag – wat is de boodschap hier? Wie stuurt dat en waarom? Wat is de bron? Enz. En niet zomaar klakkeloos alles overnemen en geloven zoals de antivaxxers met hun complottheorieën. Sta stil bij 'wie heeft dit filmpje gemaakt?' antwoord: is dat een wetenschapper, een geleerde, een influencer? Hou in uw achterhoofd dat er velen op het internet onzin uitkramen, dus niet alles geloven wat je ziet/hoort. **Bijvraag: Hoe reageren leerlingen daarop als je dat op die manier over te brengen?** Die vinden mij dan soms te kritisch, of soms te verbelgd. Als je te hard de regels wilt volgen krijg je dat soms ook als antwoord van de leerlingen. Soms krijg je antwoorden van leerlingen met een islamitische achtergrond die een bepaalde imam citeren. Ook daar probeer ik steeds mee te geven dat leerlingen daarmee moeten oppassen en dat er ook zelf-verklaarde imams complotverhalen komen verkondigen die dit doen om jongeren te doen radicaliseren. En soms laten ze dan ale eens filmpje zien, en dan zie je vaak dat het bullshit-filmpjes zijn. Jongeren zijn makkelijk beïnvloedbaar en dan is het taak van de leerkracht (in eerste instantie de ouders maar die weten soms ook niet altijd waar hun kinderen mee bezig zijn, ik denk dat leerkrachten soms meer weten dan ouders zelf) om hen kritisch te doen nadenken, dat ze niet zomaar alles moeten aanpakken en zeker als je weet wat er allemaal circuleert op het internet. Soms bevestigen leerlingen dat ook. Anderen blijven geloven dat sommige dingen echt waar zijn omdat het ook zo geloofwaardig overkomt want die praatjes worden verkondigd door charismatische figuren. En dan loopt het soms verkeerd, denk aan de Syriëstrijders uit Vilvoorde een paar jaar geleden, die gebrainshed waren door charismatische sprekers via filmpjes, en misschien had de school daar op een adequate manier op moeten reageren door ondersteuning te geven. Jongeren die zich laten meeslepen door zulke filmpjes op het internet wil meestal zeggen dat ze zich niet goed voelen in de school en thuis. Thuis worden ze misschien niet begrepen, op school al zeker niet omwille van de cultuurkloof en dan komen ze terecht in dat wereldje en dan ben je verder van huis. Daarom hebben leerkrachten een belangrijke rol te spelen in bepaalde signalen vroegtijdig op te sporen zodat het niet de verkeerde kant uit gaat.

Bijvraag: Hoe ervaar je de discussies in de klas rond radicalisering vanuit andere groepen zoals bv. 'Schild en Vrienden' en Dries Van Langenhove?

In de klassen waaraan ik lesgeef heb ik misschien wel het geluk (denk ik) dat wanneer er een geradicaliseerde witte jongen zit, dat die meestal niet durft spreken in de klas omdat er ook andere leerlingen met een migratieachtergrond in dezelfde klas zitten die een kritische houding hebben. Je kan zeggen 'vrijheid van meningsuiting is belangrijk' maar er blijven grenzen natuurlijk. Die jongen bv. was een heel stille jongen die enorm veel respect had voor mij. Die diende ook altijd zijn taken in, hij deed niet graag Frans maar hij deed wel de moeite door zijn taken te maken en tijdig in te dienden ondanks hij een extreem rechts kantje had. Ik ben dat niet via hem te weten gekomen maar wel via de andere leerlingen van de klas want ik heb bv. een aantal Zwart-Afrikaanse leerlingen en die hebben dan geklaagd over hem dat hij vaak het woordje 'neger' gebruikte, en dat ze stinken, echt zo van die racistische opmerkingen, maar ik als leerkracht had daar nooit iets van gemerkt maar ik was dan ook klastitularis. En vaak heb ik meerdere klasgesprekken gehouden daarover, maar die jongen heeft in mijn bijzijn nooit toegegeven dat hij een fan was van DVL terwijl dat hij wel zei tegen de leerlingen. Blijkbaar hadden ze een snapchat-groep en in die groep had hij bepaalde racistische uitspraken gedaan en de andere leerlingen hebben daar dan ook screen shots van genomen, maar dat vond ik dan ook weer niet ok. Langs de ene kant wilden de andere leerlingen bewijzen dat hij sympathiseerde met DVL / geradicaliseerde groeperingen, langs de andere kant vind ik het nemen van screenshots en zonder toestemming delen met andere mensen ook niet ok. Niettemin moet ik wel toegeven dat ik best wel geshockeerd was toen ik ermee geconfronteerd werd. Ik heb destijds die jongen proberen (vrij impulsief) te overtuigen van een verhaal waarin we allemaal zouden moeten samenleven en ik had het

gevoel dat ik hem kon meenemen in dat verhaal. Die jongen beweerde dat zijn standpunten vertrokken vanuit de ervaringe die zijn vader had: hij werd meermaals in elkaar geslagen door mensen van een andere origine. Hoewel ikzelf dit een clichéverhaal vind, heb ik die jongen een antwoord gegeven dat het heel jammer is dat zijn papa in elkaar is geslagen door die mensen maar dat die mensen dan ook gestraft moeten worden voor hun daden en niet iedereen die toevallig dezelfde afkomst heeft. Dat veralgemenen nooit goed is. Uiteraard hebben we te maken met jongeren van 16-17 jaar die nog in volle ontwikkeling zitten, dus ik nam het hem ook niet kwalijk. Ik behandelde hem even gelijk als alle andere leerlingen en hoopte dat hij op deze manier tot inkeer zou komen dat niet alle mensen van een andere afkomst slechte mensen zijn. Wat ik vond dat erg dat hij sympathiseerde met figuren zoals DVL want dat impliceerde dat hij ook tegen mij was (als leerkracht met een andere etnische achtergrond). Langs de andere kant zag ik dat hij enorm veel respect had voor mij als leerkracht en net daarom had ik respect voor hem, en daarom probeerde ik zo neutraal mogelijk om te gaan met hem. Heel moeilijk soms, maar als volwassen persoon, leerkracht, pedagoog moet je te allen tijde het voorbeeld geven.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?) En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen?

De modernisering van de eindtermen zijn bij ons in de eerste graad begonnen, pas vanaf volgend jaar beginnen met het implementeren van de nieuwe eindtermen in de 2de en 3de graad. Dat zijn die 16 sleutelcompetenties. Het labelen van ‘burgerschap en burgerschapscompetenties’, daar zijn we niet echt mee bezig. Ook niet bij burgerschapscompetenties bij de VOET’en. Die reik je aan zonder dat je daar echt bewust mee bezig bent. Maar dus ‘burgerschapseducatie’ zelf zal eerder vanaf volgend jaar tals een sleutelcompetentie oegepast worden (voor mij dan aangezien ik in de 2de en 3de graad les geef). Nu die namen, ik wil mij alvast verontschuldigen in al die ‘termen’. Maar dus ik vind het heel belangrijk dat leerlingen inzichten verschaffen in hun eigen manier van denken. Dat ik hen kan doen reflecteren over het eigen gedrag, en vooral dan de gevolgen van hun gedrag. Dat ze beseffen dat wanneer ze x doen, dat y het gevolg daarvan zou kunnen zijn. En dat ze dus zelf nadenken of ze dat gevolg eigenlijk wel wensen. Weke impact hun beslissingen kunnen hebben op anderen. Daarom moeten ze bij opdrachten eerst goed nadenken voordat ze dingen moeten uitvoeren. Quoteren zelf doe ik niet, omdat het heel moeilijk om dat te evalueren, bij inzet of input van leerlingen geef ik dat meestal mee als vakcommentaar. Ik plak daar geen punten op, want elk kind ontwikkelt op haar/zijn eigen manier en burgerschapscompetenties als houding is moeilijk om daar punten op te geven. Waar ik de focus op leg is dat leerlingen de bereidheid tonen om hun houding alsnog te veranderen die gunstig kunnen zijn voor iedereen

Bijvraag: welke werkvormen gebruik je zoal bij het aanreiken van burgerschapscompetenties naast klasgesprekken? Ik doe regelmatig ook quizen rond milieuvervuiling, hoe je ecologisch verantwoord aankopen kunt doen (in het Frans uiteraard), en dan zijn de leerlingen ook wel mee op het gebied van betrokkenheid en inzet. En dan zie je dat er vaak ook discussies ontstaan hierover. Of een stellingenspel (dat is ook wel vrij klassikaal) vind ik ook interessant. Een stelling in het Frans projecteer ik op de beamer en moeten de leerlingen zeggen of ze het eens of oneens zijn me de stelling, en dan worden bevraagd waarom ze daar al dan niet akkoord mee gaan. En dan komt daar de gespreksvaardigheid en de ideeën over milieu/ecologisch verantwoord aankopen maar ook mediawijsheid, waarbij ideeën worden uitgewisseld over hoe omgaan met sociale media. Ook nu in Coronatijden kan er een one to one gesprek plaatsvinden als ik merk dat het niet goed gaat met een bepaalde leerling.

Bijvraag: ook projectwerk had je laten vallen? Hoe wordt dat juist georganiseerd? vaak wordt er via de leerlingenraad een oproep gedaan aan leerlingen om te polsen naar welk thema ze in een bepaald project zouden willen werken. Ik herinner mij het thema ‘WWF’, een dierenrechtenorganisatie die zich vooral bezighoudt met levensbedreigde diersoorten. Dit was een project voor de tweede graad (TSO/BSO en KSO leerlingen). Er zijn geen ASO richtingen in onze school. Een aantal leerlingen hebben zich actief aangemeld om mee te werken aan dit project samen met leerkrachten. Daarna volgde vele brainstormsessies en vergaderingen. Met de acties die op poten werden gezet t(verkoop van cupcakes, zebacakes, plusje beren, ... in kleine marktjes op de

speelplaats) werd er geld ingezameld dat dan gedoneerd werd aan WWF. Natuurlijk werd dit project begeleid door leerkrachten (als vrijwilligers) door op woensdagnamiddagen of middagpauzes op te offeren. Dat is een engagement dat je dan aangaat, maar dat vond ik wel plezant. Het doel was om goede doelen te steunen, mee te doen aan liefdadigheid en tegelijk dieren te beschermen.

Hoe beleef je deze ervaringen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Er zijn leerlingen die heel actief zijn, en anderen wat minder. Het is natuurlijk de taak van de leerkracht om de stille leerlingen uit hun schulp te halen. Wat ik soms doe is een pro-actieve cirkel maken waarin duidelijke afspraken worden gemaakt dat wat er wordt gezegd in de klas ook binnen deze muren blijven, we gaan mekaar niet onderbreken, enz. **Bijvraag: Wie maakt die duidelijke afspraken?** Die afspraken komen van mij als leerkracht (lacht), maar ik betrek de leerlingen die deze regels mee vorm geven. Dan projecteer ik de afspraken, en dan stel ik de vraag of de leerlingen hiermee akkoord gaan. Dan mogen leerlingen dingen aan toevoegen, of soms durven ze niet. Of soms is het al ok. Nu, hoe meer ervaring je hebt als leerkracht, hoe minder je moet nadenken over dingen. Die dingen worden een automatisme, en dat is dus ook zo met klasafspraken maken. Als er een leerling dan iets wil toevoegen, doe ik dat er plaatse terwijl de andere leerlingen toekijken. Dit is voor mij een vorm van democratie en burgerschap in de klas. Dat leerlingen recht hebben op inbreng van hun eigen mening. Dat ze achteraf ook niet kunnen zeggen dat ze er niet voor stonden. Daarbij probeer ik dan leerlingen die weinig zeggen proberen te stimuleren om iets te zeggen. Maar wat je ook probeert, je hebt altijd leerlingen die gewoon niets zeggen, zelfs in een one to one. Dat zijn wel uitzonderlijke gevallen.

Je hebt ook eenmaal introverte en extraverte leerlingen. Maar als we nu zouden gaan kijken naar de mogelijke oorzaken van leerlingen die weinig zeggen, kan de thuissituatie ook een rol spelen. Je hebt verschillende soorten leerlingen. Je hebt bv. leerlingen die thuis echt niets mogen zeggen, die heel kort worden gehouden en die zien de school als een soort uitlaatklep. Maar evengoed heb je leerlingen die thuis ook niets mogen zeggen, die deze trend gewoon verder zetten op school. Die het gevoel hebben van 'als ik iets zeg, dan krijg ik misschien commentaar' en dat willen dit soort leerlingen niet: ze zien dit als een soort van zelfbescherming. Vaak is het ook zo dat de stille leerlingen omdat ze gewoon niets hebben te zeggen, of gewoon niet mee zijn (dat ze in hun eigen wereldje leven) ofwel gewoon niet durven omwille van de impact van bepaalde leerlingen die mondig zijn en daarom niet durven op te komen voor hun eigen mening.

Als leerkracht ga ik geregeld op zoek naar de stille leerlingen, door de leerlingen die altijd aan het woord willen komen, die zichzelf ook willen profileren ook even niet aan het woord te laten, zonder hen af te breken. Dat gaat dan meestal als volgt 'ik vind het heel fijn dat je terug aan het woord wil, maar ik zou nu graag een andere leerling willen horen. Ik denk dat het belangrijk is om zo het signaal te geven aan de mondige leerlingen hun grenzen te leren kennen en de kans te geven aan anderen.

Bijvragen: Zijn er verschillen in participatie/inzet tussen verschillende klassen waaraan je lesgeeft? Hoe beleef je die en waaraan kan dat te wijten zijn? Ja er zijn wel wat verschillen, ik geef les in klassen in de 2de graad TSO en 3de graad BSO. De leerlingen van BSO hebben wel de intellectuele bagage ook al zitten ze in BSO, maar ze kunnen zich niet altijd verwoorden. Ze vinden niet altijd de juiste woorden om zich te kunnen uitdrukken, terwijl er in die klassen heel wat talent en kunde zit. **Bijvraag: wat zou de oorzaak kunnen zijn hiervan?** Omdat ze gewoon de woordenschat niet hebben, en dat is gewoon heel jammer. Terwijl in TSO (en het is daar niet zoveel beter) merk je wel een niveauverschil qua taalvaardigheid, de manier waarop ze zich uitdrukken. Als het gaat om de inhoud, de ideeën en de inzichten dan is er eigenlijk geen verschil. Waaraan ligt dat: wel ik heb zelf les geven van 1B tot 7Kantoor, en het niveau in 1B en 2BVL (beroepsvoorbereidende richtingen) is triest laag. Er zijn leerlingen die van 1B naar 1A gaan maar die zijn uitzonderlijk want het verschil tussen deze richtingen is ongelofelijk groot. Dat zou eigenlijk niet mogen vind ik. Het komt er op neer dat leerlingen die starten in 1B gewoon te weinig meekrijgen in hun schoolcarriere om een mooie woordenschat te hebben en die ook te uiten. Ik denk dat er ook heel weinig wordt gelezen (maar dat zijn jongeren in het algemeen denk ik). Hoewel je in ASO en TSO verplicht wordt

om een 1, 2 of 3 boeken lezen per jaar terwijl de BSO richtingen niets moeten lezen en dat is wel jammer want als je soms hun ideeën hoor dan val ik achterover (dat ik daar als leerkracht zelf niet over heb nagedacht).

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Ik zal het hebben over ons vak-gerelateerde uitstappen, wij organiseren elk jaar een uitstap naar Namen en Luik. De bedoeling van deze uitstappen is om nieuwe culturen op te snuiven. De cultuur van Wallonië vanuit de wetenschap dat leerlingen die in Vlaanderen school lopen heel weinig affiniteit hebben met de Waalse cultuur en voor ons was dat een aanzet om een uitstap hierrond te organiseren. De leerlingen moesten vooraf praktische informatie opzoeken over hun uitstap (bv. info over treinprogramma, prijs van een treinticket, ...). De werkbundels die de leerlingen moesten verwerken werd gemaakt door de leerkrachten. Volledig in het Frans. Ze moesten a.d.h.v. een plannetje zelf de route volgen en op die manier de stad verkennen. Daarbij moesten ze vragen stellen aan lokale bewoners (op een beleefde manier). Dus je ziet dat er wel dingen bij zitten van burgerschap: verantwoordzin, zin voor initiatief, beleefdheidsvormen,... Soms (niet vaak) kregen de leerlingen de werkbundel op voorhand doorgestuurd zodat ze zich maximaal kunnen voorbereiden, wat we meestal wel doen als vakleerkrachten Frans is de voorbereiding van die bundels in de lessen zelf waarbij we een virtuele rondleiding van Namur doen (ook hier wordt er dan digitale geletterdheid aangereikt). Deze uitstappen werden eerst enkel in TSO georganiseerd, daarna werd het doorgetrokken naar de BSO richtingen, maar tot voor kort is dat opnieuw afgeschaft voor de BSO-leerlingen omdat vele leerlingen van deze richtingen zich niet aan de afspraken/regels houden tijdens de excursies zelf. Een van de anekdotes die mij bijgebleven zijn is een groep gasten die besloot alcohol te consumeren tijdens de excursie aan de citadel van Namen, ze namen foto's en postten die op facebook. Die foto's zijn dan ook tot bij de organisatoren geraakt. Wat volgde was een sanctie, de nuance is dat het uiteindelijk ook wel jongeren blijven.

Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?) Het positieve aan onze school is dat we meertalige leerlingen waaronder ook Franstalige jongeren, de groepjes mochten ze zelf kiezen maar als ik merkte dat er vele Franstalige leerlingen in 1 groepje zitten dan probeer ik dat toch in evenwicht te houden door deze leerlingen beter te verdelen onder de groepjes. Misschien is dat een beetje vals spelen, maar het voordeel hierbij was dat de groepjes minder kans maakten om verloren te lopen in de stad. De leerlingen werden door de begeleidende leerkrachten ook opgevolgd. Toen de leerlingen aankwamen in Namen moesten ze bv. naar het infopunt gaan om een plan van Namur te vragen, en dat moesten ze in het Frans doen. 1 leerling per groep moest dan binnen gaan en daar stond ik dan als leerkracht om te luisteren of ze de instructies ook wel goed hebben begrepen en uitvoeren.

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken? /

Wat is uw grootste verwezenlijking op school of in de klas? En hoe heb je dat ervaren?

Ik denk dat er wel een aantal momenten zijn geweest. Bv. voor de vakantie waren we gestart met het thema 'milieu en ecologie' en een klas, waar ikzelf titularis van ben, heeft iets gedaan rond het sorteren van afval. Dat zijn vooral leerlingen die van het Brusselse komen, waarvan je moet weten dat het een ramp is in Brussel op het gebied van afval sorteren en milieubewust zijn. In een van de klasgesprekken zeiden deze leerling dat alle soorten afval in Brussel gewoon in 1 zak wordt gegooid. De leerlingen wisten niet of er al dan niet moet gesorteerd worden in het Brusselse. Dan heb ik als pedagoog uitgelegd hoe het afvalbeleid in Mechelen en omstreken wordt georganiseerd (PMD zakken, roze zakken, huisvuilzakken,...). 1 van die leerlingen reageerde dat dit eigenlijk wel een goede zaak is. Hij stelde zich daarbij de vraag dat als iedereen al het vuil in 1 zak steekt, wat zou er dan nog overblijven van deze aardbol. Het dynamisch gegeven in die klassen en de gesprekken die daaruit vloeien vind ikzelf een geweldige verwezenlijking. In dit geval leren ze van elkaar en zie je

dat leerlingen ook deze lessen meenemen naar hun eigen omgeving (eigen klas, speelplaats,...). Nu het beleid dat duurzaam en groen wil zijn is natuurlijk geen goedkope onderneming.

Bijvraag: Je hebt het over het beleid, zijn leerlingen zich bewust van het beleid van hun eigen stad bv. Nee over het algemeen zijn leerlingen daar niet echt van bewust. Je probeert als leerkracht hen daar bewust over te maken, maar dat dringt niet altijd door. Je ziet dan dat het een ‘ver-van-hun-show’ is terwijl je als burger wel impact kunt hebben op wat het beleid kan doen, kan veranderen of verwezenlijken. Dat is democratie.

Slot

Hoe hebt u dit gesprek ervaren? Eigenlijk, doet me terug reflecteren over de dingen die we op school hebben gedaan, en de manier waarop ikzelf ben omgegaan met leerlingen. Dingen die ik misschien wel verkeerd heb aangepakt in een ver verleden. Dingen die ik beter zou kunnen aanpakken. Het doet wel nadenken. Ik vind tof dat dit soort onderzoek er is. Ik ben wel erg geïnteresseerd in de resultaten.

Interview 2

Tim – ASO (Hoge GOK - Gemeenschapsonderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op welke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer? /

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?) /

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Het is een vraag die mij het laatste jaar meer bezighoudt. In het begin niet zo mee bezig geweest. Toen ik begon aan de opleiding geschiedenis was het een uitweg om als leerkracht te werken. Maar eens ik in het onderwijs bezig was, was het mij vlug duidelijk dat ik niet tot mijn 65ste voor de klas wil staan. Omdat ik denk dat het niet haalbaar is voor mij maar ook niet voor de leerlingen. Na een tijd liggen de leefwerelden zover uit elkaar zodat het minder interessant en leuk is voor beiden. Ik denk dat dat niet echt het pad gaat zijn, maar wat het dan wel zal moeten zijn, weet ik niet. Ook omdat ik de indruk heb dat er heel wat aan het veranderen is in het onderwijs qua terminologie alleen al. Maar ook wat er allemaal mee te maken heeft. Ik weet niet of ik misschien ooit in een directiefunctie wil komen. Voorlopig lijkt mij het interessantste om ook, naast de job als leerkracht, om iets leerlingenbegeleiding te doen. Omdat ik dat redelijk interessant vind.

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Ik vind het ten eerste een heel rare term, de term op zich is niks mis mee, maar het inhoudelijke van dit begrip slaat meer op opvoeding dan met onderwijs. Ik vind dat daar nooit is bij stilgestaan, precies niet dat er daar als leerling bewust is bij stilgestaan: wat is burgerschap en dergelijke...terwijl dat nu iets is dat bijna een apart vak gaat worden. Er ontwikkeling is naar een apart vak, dus ik vind het een beetje dubbel: ik ben niet per se van mening dat het de taak is van een school, maar het op school toch erg gepusht wordt. In die zin vind ik het eigenlijk voorlopig meer een obstakel. Iets dat in de weg zit van het feitelijke lesgeven. Dat je de leerlingen moet opvoeden tot goede burgers alsof dat de afgelopen jaren niet gelukt is.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Ik denk dat ik daar redelijk veel belang aan hecht maar uit een opvoedkundig standpunt. Voorbeeld: laat mensen eerst uitstappen uit trein of metro, dan ben je een goede burger. Iets wat ik geleerd heb van mijn ouders niet via de school. Dat is wel iets waar ik de leerlingen op attent maak omdat het dingen zijn die verwacht worden in de maatschappij. Ik denk dat ik daar tijdens mijn lesgeven redelijk dikwijls bij stilsta. Zeker in de geschiedenislessen om ze te leren nadenken hoe zij zouden reageren, wat zij nu zouden kunnen doen, hoe zij gereageerd zouden hebben in vroegere perioden. Nadenken over hun positie in de maatschappij. In aardrijkskundelessen is dat continu de rode draad. Dan gaat het over thema's zoals klimaatverandering, ruimtelijke ordening...Dat zijn thema's waarbij automatisch besproken wordt wat je mag doen en wat er wordt verwacht dat je kan doen. Hoe kunnen wij het tegen gaan of hoe kunnen wij daar bewust mee omgaan. In die zijn dat dingen die helpen om het ontplooiën van hun burgerschap zin.

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

In geschiedenis, vooral de derde graad, gaat het merendeels over achterliggende politiek. In het vijfde jaar gaat het over verlichting en de verlichte revolutie. Dus over de zogezegde drang van de gewone mensen naar meer inspraak en de gevolgen ervan. Om dan naar België te gaan, ook weer een revolutie en de gewone mens die rechten wil hebben. Dan draait het om de leerlingen aan te wakkeren om na te denken over de verworven rechten, die nog niet zo lang geleden, niet normaal waren. Dat ze bewust worden over hun geprivilegieerde positie. Vooral in vergelijking met het verleden, eigenlijk moeilijk te vergelijken met vandaag wegens gebrek aan tijd in de geschiedenislessen. Maar tijdens de aardrijkskunde lessen draait het om globalisering: het bewust worden van de ontwikkelingssnelheden. De leerlingen besef bijbrengen dat het hier, in West-Europa, allemaal goed meevalt.

Daarnet zei je: 'dat is een obstakel' maar vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap? Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ik noem het nu een obstakel omdat het precies erg gepusht wordt. Terwijl het, naar mijn ervan uit de media. Het woord belemmering klinkt heel negatief maar het is iets waar je nu heel veel tijd moet aan besteden, bewuster moet mee omgaan...misschien te bewust waardoor andere dingen minder aandacht krijgen. Dat voelt dus als een belemmering aan.

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

Niet dat ik weet of er een rode draad is i.v.m. burgerschap. Er wordt wel rond gewerkt via projecten zoals: zwerfvuilverwerking, dikke truien dag. Vooral klimaat- en milieu gerelateerde zaken. Ik denk wel dat er een beleid is maar ben er niet van op de hoogte. Burgerschap kan zich ook uiten via een “leerlingenraad” Is er daarvan een vorm of inspraak vanwege de leerlingen?

Ik ben toevallig de begeleider van de leerlingenraad. Deze raad gaat de afgelopen jaren steil achteruit. Het eerste trimester vroeg ik me af hoe we leerlingen kunnen motiveren om zich hiervoor weer te engageren. Ik merk wel dat er veel dingen zijn die de leerlingen tegenhouden. Veel leerlingen hebben geen ideale, stimulerende thuissituatie. Na school onmiddellijk broertjes of zusjes ophalen, soms zelf naar een werk gaan na de schooluren. Ze hebben geen tijd om na de schooluren in de school te investeren. Dit heb ik de afgelopen maanden ontdekt. De vorige jaren verliep het beter maar vooral voor het eindejaar bal in het laatste jaar. Daarvoor waren ze gemotiveerd. Opvallend is het verkeerd beeld die leerlingen hebben over wat een democratie is. Ze denken: we zijn met 800, als wij met 800 iets willen, dan wordt dat automatisch aanvaard in de school. Ik merk dan ook wel, en dit behoort inderdaad ook tot burgerschap, dat ze moeilijk hebben dat hun voorstel geen voldongen feit wordt.

Is dat dan ook één van de redenen waarom ze niet meer deelnemen aan de klassenraad?

Inderdaad, één van de redenen draait ook rond het gevoel dat er niets gebeurt met wat ze zeggen/voorstellen. Ik probeer ze dan te stimuleren om kleinere haalbaardere dingen voor te stellen, dan merk ik dadelijk het verminderen van hun interesse.

Bijvraag: Heb je momenteel een oplossing hoe hieraan te werken? Ja, één van de ideeën draait om het feit dat er geen uitlaatklep voor onze leerlingen is op de speelplaats. De bedoeling is dat, in samenwerking met de vakgroep “houtbewerking”, er een voorstel uitgewerkt wordt om grote gezelschapsspelen te maken die beschikbaar zijn op de speelplaats. Dan merken ze ook dat hun voorstel gerealiseerd wordt en dat leerlingen hierbij betrokken worden. Ook tijdens studie uren is er niets voor handen om de leerlingen nuttig bezig te houden. Een voorstel is dan om een databank aan te maken voor die gezelschapsspelen op de speelplaats. De voornaamste bedoeling van deze stappen is om de leerlingen te motiveren meer te participeren in de leerlingenraad.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Wat betekent ‘burgerschap en democratie in de klas’ voor jou? Welke thema’s worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema’s in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?)

Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

In de eerste plaats draait het woord burgerschap bij tot respect in de klas naar elkaar toe. Opdat elke leerling bewust is van zijn positie tegenover de leerkracht en tegenover elkaar. Dat ze op een beleefde manier met elkaar omgaan zeker tijdens discussies. Of ook het beantwoorden van vragen van de leerkracht, wanneer andere leerlingen verkeerde antwoord geven ze toch beleefd en respectvol blijven. Wat democratie betreft, is het heel afhankelijk van klas tot klas en van lesuur tot lesuur. Het basisprincipe is toch dat de leerkracht alleenheerser is in de klas. Van daaruit vertrekt het ergens maar dat mag niet te extreem genomen worden anders lukt het niet. Het democratisch aspect en de inbreng van de leerling over de inhoud van de leerstof en de aanpak ervan, wanneer een toets gepland wordt of welke taak er gegeven wordt een verdienste is van de leerling. Dat hieromtrent kan ingespeeld worden van beide kanten, zowel leerling als leerkracht.

Met democratie en burgerschap in de klas bedoelen we niet enkel de praktiserende kant maar ook thema’s zoals kolonisatie, migratie...ook specifieke thema’s die burgerschap en democratie aanraken. Zie je dat ook in de klas?

In geschiedenis draait het alleen, zeker in de derde graad, daarrond. De emancipatie van het volk komt ter sprake, de inpak van de wereldoorlogen, vorming van Europese unie, de NAVO, de evolutie van het stemrecht. In deze thema’s zit burgerschap en democratie zeker constant in

verwerkt. In de tweede graad, vooral het vierde jaar, gaat het om ontdekkingsreizen en kolonisatie in Latijns-Amerika. Dan staan we wel stil welke de inpak is van die Europese beschaving die hun wil opleggen aan andere beschavingen. In aardrijkskunde over migratie gaat het er ook over.

Hoe beleef je deze thema's in de klas?

Dat zijn de beste discussies. Omdat het thema's zijn waarbij iedereen een uitgesproken mening heeft. De leeftijd bepaalt ook dat ze die meningen meer durven uiten. Ik heb het net, twee weken geleden, over Leopold II gehad en de verwijdering van de standbeelden. Dit verwekte, zelfs online, heel hevige discussies. Het interessante hierbij zijn ook de mensen met wel of geen migratie achtergronden waarbij de discussies heel anders zijn. Het is nog anders voor mensen die migratie achtergronden hebben vanuit Kongo, Afrika of Oost-Europa, die hebben heel andere visies hieromtrent. Dan merk je ook dat de emotionele factor de structuur van de discussies beïnvloedt.

Hoe ga jij daar dan mee om als leerkracht?

Ik reageer heel fel om de gespreksconventies toe te passen waarbij luisteren en mening uiten respectvol verloopt. Eigenlijk lukt het beter via de laptop dan live in de klas. In de klas zelf is dat uitdagender omdat er dan snel eilandjes ontstaan, de leerlingen spreken sneller in kleine groepjes verder en het luistergedrag is soms wat zoek. Zo'n discussie klassikaal is dan moeilijker.

Denk je ook aan andere werkvormen als je zo'n controversiële of politiek gekleurde thema's aanhaalt in de klas? Hoe bied je deze competenties nog aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?))

Ja, ik heb al een paar keer met een doorschuifstelsel gewerkt zodat er in kleinere groepen, waarbij elke groep een ander thema, bespreekt. Bepaalde leerlingen schuiven dan door zodat ze telkens over een nieuw thema discussiëren. Soms moeten ze, een door mij, opgelegde mening ter discussie brengen in de groep. Nu, met WOII thema, haal ik er een aantal mondigere leerlingen uit die standpunten van de nazipartij moeten verkondigen. Indien ze medeleerlingen overtuigen, worden ze beloond met een snoepje. Na een kwartier gaat iedereen op in dat idealisme om ook een snoepje te verkrijgen. Achteraf wordt uiteraard besproken hoe miljoenen mensen zich hebben laten meeslepen in die nazi standpunten. Ik probeer dus meningen te laten verwoorden via verschillende methodes.

Hoe beleef je zo'n ervaringen als leerkracht?

Ik vind het heel vaak leuk om verschillende meningen te horen maar ervaar toch dat deze meningen dikwijls heel kortzichtig zijn. Doch komen er ook aangename verrassingen waarbij er nuances de kop opsteken en doordachtheid heerst. Sommige meningen gaan ver terug dankzij verhalen verteld door de grootouders. Tot nu toe is het maar één keer tegengevallen dat leerlingen te enthousiast waren over de nazi ideologie. Dit was voor mij een moeilijke situatie want ik wilde die direct terechtwijzen maar voelde goed dat de ideeën al heel diep waren.

En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen?

Die eindtermen zitten in het geschiedenis leerplan verstrengeld. Ik ben daar niet expliciet mee bezig. Als ik mijn jaarvormingsplan bekijk of als ik mijn leerplannen raadpleeg dan zie ik er wel eindtermen in. Het is nooit echt het expliciete onderwerp van een les.

Als je die politieke thema's aanhaalt zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Een verschil tussen klassen heb je altijd: mondigere klassen, rumoerigere klassen, vlotter contact als leerkracht wegens langere werking met die klas... Ook klassen met heel veel verschillende nationaliteiten, verschillende origine die elkaar respecteren, zijn interessante klassen. Maar als er binnen een klas een paar fracties zijn, dan ontsporen de discussies sneller. Uiteindelijk blijft de rol van de leerkracht in alle klassen hetzelfde: respectvol omgaan met elkaar, goede gespreksconventies bekomen. Uiteraard als een klas te apathisch is en niet veel inbrengt dan zijn die lessen nutteloos en saai. Er is niets zo hatelijk als een discussie die je niet op gang krijgt.

Bijvragen: Zijn er verschillen in participatie/inzet tussen verschillende klassen waaraan je lesgeeft? Hoe beleef je die en waaraan kan dat te wijten zijn?/

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Er zijn uitstappen naar de Dossin kazerne. Normalerweise was er een uitstap voorzien naar een afvalverwerkend bedrijf maar dat is er ook niet van gekomen. Ook naar een urban mining bedrijf...De afgelopen jaren toch op school een aantal acties ondernomen om zwerfvuil rond de school op te halen. Dit jaar zijn de laatste jaars met little challenge van good planet bezig. Hoe worden die uitstappen georganiseerd? Zie je verschillen? Wat wordt er van de leerlingen verwacht? Ja, de Dossin kazerne is in thema van de WOII en dit gaat dan ook iets breder over levensbeschouwelijke vakken, hoe mensen groepen omgaan met mekaar. Voor de leerlingen is het meestal een combinatie tussen opdrachten van de Dossin kazerne zelf en een aantal reflexie-opdrachten in de levensbeschouwelijke vakken. Wat doen mensen elkaar aan en dingen naar de huidige situatie brengen nl. "oorlogs"situaties in sportwedstrijden, muziekfestivals. Als je daar even bij stilstaat met de leerlingen, dan kunnen ze zich er een beeld bij vormen.

Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?)

Altijd een beetje hopen dat de leerlingen zich deftig gedragen vermits leerlingen niet zo pro-musea zijn. Hopelijk herinneren de leerlingen zich ook waarom we in dat museum staan en dat ze daar niet onwetend staan, respect tonen voor het thema van het museum. Als leerkracht hoop je ook vooral dat de leerlingen onder de indruk zijn van het bezoek.

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken? Ik meen echt dat het vooral gaat over respect: respectvolle omgang met iedereen. Ook op een respectvolle manier een mening uiten en daardoor een impact blijven hebben. Steeds beleefd blijven in welke omstandigheid ook. Dat is voor mij een rode draad! Wat bedoel je als U zegt: "nog steeds een impact kunt hebben? Ik heb dit jaar van een leerling gehoord dat ik precies te passief ben, dat ik precies met alles eens ben. Omdat zij heel vaak controversiële meningen vanuit sociale media naar mijn hoofd slingeren, dat ik dat dan nuanceer. Dat is het net, het is niet omdat je met iets niet akkoord gaat, dat je niet respectvol kunt zijn naar de mening van iemand anders. Dat je die dan op een correcte manier probeert te weerleggen of uw eigen mening daarover geeft. Dat het niet zwart of wit is, maar er ook nog tinten grijs tussenin zijn.

Wat is uw grootste verwezenlijking op school of in de klas? En hoe heb je dat ervaren?//

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs?

Het moet precies veel explicieter aan bod komen, terwijl ik de indruk heb dat het eigenlijk constant, overall op school impliciet is. Moet het explicieter in het onderwijs meer aan bod komen omdat het in de thuissituatie het minder aan bod komt. Het is duidelijk dat de burgerschap in vele thuissituaties een enorme vermindering meemaakt sinds mijn kinderjaren en dat van mijn vrienden. In die zin moeten we in het onderwijs mee evolueren maar is dat een positieve evolutie? Moeten wij in het onderwijs een te groot deel van de opvoedende rol van de ouders overnemen? Terwijl het onderwijs beter deze rol versterkt i.p.v. het over te nemen. School staat niet los van de maatschappij en dit is een groot maatschappelijk probleem, zeker in steden en Vlaanderen is één grote stad. Dit wordt een groot probleem voor de komende jaren. Om daar een volledig beeld op te krijgen, zou die vraag moeten beantwoord worden door personen die al tien jaar in het onderwijs staan maar dan in verscheidene richtingen, dit omwille van de verscheidenheid van publiek in deze richtingen. Pas dan wordt het beeld wat vollediger.

Hoe hebt u dit gesprek ervaren? Goed en vlot, hé.

Hebt u verder nog iets toe te voegen?

Neen, behalve dat burgerlijke ongehoorzaamheid In België in mindere mate aanwezig is. Ofwel zijn het misleidende informatie via de media: gewoon de reactie op de avondklok die in België veel matiger is dan in Nederland.

Interview 3

Nora – TSO/BSO (Lage GOK - Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer?

Ik ben leerkracht NL – ENG in de derde graad en mijn grootste drijfveer is dat ik het contact met mijn kennis aan het verliezen was, ik voelde dat ik de dingen die ik had geleerd eigenlijk kwijt gingen bij andere jobs, bijvoorbeeld grammatica. Ik ben toch wel heel graag bezig met spelling en grammatica, alles wat eigenlijk taalgebonden is en ik kreeg die voldoening niet bij andere jobs.

Wat is uw studieachtergrond?

Ik heb een bachelor vertaler-tolk, dat is toegepaste taalkunde. Dat is anders dan taal en letterkunde. Het is eerder theoretisch dan praktisch gericht. En ik heb een master van Vertaler Nederlands Engels Arabisch.

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

Ik was ingeschreven bij de VDAB maar ik zet mijn straal ook altijd op een bepaalde afstand dus het moest wel regio Mechelen zijn, ook Antwerpen maar toch liefst Mechelen. Dus het is vooral de afstand en het feit dat het een voltijdse functie was en dat ik beide talen kon geven en dat ik een jaarcontract zou hebben. Ik heb ook gesolliciteerd bij een andere school ik ben eigenlijk op éénzelfde dag op interview geweest bij beide scholen maar de doorslaggevende factor was het comfort van een voltijdse job en niet moeten switchen tussen twee scholen en het feit dat ik Nederlands en Engels kon geven en alsook een jaarcontract om voor deze school te kiezen.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Ja ik heb zelf eerst andere jobs gehad en ik ben ook niet iemand die... het was niet mijn kinderdroom om in het onderwijs te staan, het is echt gaandeweg gekomen. Ook door het beoefenen van andere jobs. Ik dacht altijd dat ik introvert ben, ik ben ook introvert dus de stap om leiding te geven aan kinderen en het woord te nemen leek mij te groot. Maar doordat ik andere jobs heb gedaan ben ik uit mijn schulp gekropen. Vandaar dat ik mij beter voel dan op latere leeftijd toch voor het onderwijs te kiezen en ik merk dat ik in mijn job toch eerder extravert ben dan introvert voor de klas. Ik denk dat het veel te maken heeft met uw passies, dus als je vakken graag geeft dan word je daar enthousiast van en de leerlingen worden daar ook enthousiast van en dan word je nog enthousiaster omdat je de reacties van de leerlingen ziet. Dat is een circulair proces eigenlijk.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Voor mij zou burgerzin zijn dat kinderen leren deel te nemen aan de maatschappij en hoe zij moeten functioneren binnen een maatschappij. Dat kan gaan over communiceren, als ik dan denk aan het vak dat ik geef, Nederlands, sollicitatiebrieven schrijven, dat is voor mij ook een deel van burgerschap als ik het link aan puur taal en communicatie.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Ik vind het zeker belangrijk wat ik zeg ook altijd als kinderen de school verlaten met enkel weten wat 3+3 is en perfect een woord kunnen spellen dan hebben ze eigenlijk niets bijgeleerd. Men moet hen voorbereiden op de maatschappij, ook hun emoties leren reguleren, dat is ook heel belangrijk, dus ook wat een school eigenlijk doet, opvoeden en leren functioneren in een maatschappij. Dus ik vind dat heel belangrijk. Het is een mosbak maar ik vind dat het wel gekoppeld mag worden aan andere vakken dat zou ik ook heel interessant vinden dat ze dat eigenlijk implementeren binnen andere vakken.

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Ik denk dat thema's met de maatschappij evolueren dus als ik aan mijn achtergrond denk en dat is sowieso diversiteit, dat is zeker een thema dat mij aanspreekt. Als ik terug de link mag leggen tussen diversiteit en taal dan denk ik aan meertaligheid maar bijvoorbeeld bij het vak Nederlands vind ik het belangrijk dat je hen leert hoe zij die meertaligheid als troef gaan zien. En niet als iets dat hen tegenhoudt om die taal te leren. Want meertaligheid en respect voor de thuistaal kan net de leerlingen motiveren. Armoede ook omdat je dat ook ziet en heeft veel invloed op sommige leerlingen die op afstand werken. Ik had een leerling wiens computer bijvoorbeeld een laptop kapot was en die kon 3 weken geen taken maken omdat zijn ouders geen nieuwe konden betalen, dus zeker armoede. En vooral sociale thema's spreken me aan. Sociaal en maatschappelijke thema's omdat dat iets realistisch is en dat leeft echt wel in onze maatschappij.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap? Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ik vind van wel maar om dat te kunnen doen moeten leerkrachten ook zelf geëduceerd worden in burgerschap. Om dat te kunnen implementeren en de link te leggen naar hun vakken. Bijvoorbeeld bepaalde thema's uitwerken die te maken hebben met bijvoorbeeld bij mij met taal, bij wiskunde zie ik bijvoorbeeld niet hoe ze dat zouden kunnen doen maar ik denk wel dat er mogelijkheden zijn.

Bijvraag: moet dat enkel op school gestimuleerd moet worden of denk je dat het veel verder gaat dan alleen maar op school?

Burgerparticipatie is heel breed en dat is zoals opvoeding. We zeggen wel dat wij leerkrachten zijn maar je bent ook een stuk opvoeder en ik denk dat dat met burgerparticipatie hetzelfde is. Dat je dat thuis leert maar ook op straat en op school. Dus ik denk dat dat een verantwoordelijkheid is van de hele gemeenschap om kinderen burgerparticipatie aan te leren. Ze kunnen dat ook implementeren bij bepaalde hobbies. Ik zie dat zeker niet alleen vakoverschrijdend maar een burgerverantwoordelijkheid.

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

Ik heb daar geen goed zicht over en dat is waar ik het over had dat wij als leerkrachten daar niet over worden gëduceerd en dat ze ervan uitgaan dat we dat wel kennen.

Bijvraag: waar ligt die verantwoordelijkheid en wie zou daar het voortouw in moeten nemen?

Als je een nieuwe leerkracht bent dan zeker bij de aanvangsbegeleiding want dat is heel cruciaal op scholen. Toen ik jaren geleden nieuwe leerkracht was dan merkte ik wel dat men tekort schoot in de aanvangsbegeleiding op mijn school. Er is nu wel verandering in gekomen en ik vind waarom niet. Als ze vergaderingen geven bijvoorbeeld of startersbegeleiding waarom dan ook geen les burgerparticipatie of een halfuur daarvoor uitrekken.

Bijvraag: wat vind je van de werking van de organen zoals ouderraden en leerlingenraden enz binnen de school? Doen de directie iets met de adviezen die voortvloeien vanuit deze organen?

Ik denk dat er bij ons op school veel belang wordt gehecht aan hoe leerlingen zich voelen en dat ze daar wel rekening mee houden. Maar om te zeggen dat ze echt worden voorbereid bijvoorbeeld om een leerlingenraad op te richten tot het leven hierna en dat zij ook rechten hebben en dat ze zich ook kunnen organiseren. Daar denk ik wel dat de school misschien tekort schiet.

Bijvraag: hoe zou dat misschien komen?

Ik denk dat de focus op andere dingen ligt, dat systemen, begrippen, verouderd zijn en dat die gewoon niet meer werken. En je voelt dat ook maar ze blijven die gebruiken, uit comfort misschien. Ik denk vooral veroudering van bepaalde systemen en werkingen.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Wat betekent ‘burgerschap en democratie in de klas’ voor jou? Welke thema’s worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema’s in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?)

Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

Ik denk dat je dat onbewust ook doet als je bepaalde thema’s uitkiest, overal tik je wel aan bijna bij elk thema ook al gaat het over spelling kan je eigenlijk tikken op democratie en dat ertussen gooien om hen wakker te schudden. Bijvoorbeeld ik had een thema voornamen en over de voornamenwet. En veel leerlingen weten zelfs niet dat het bestaat. Dat er bijvoorbeeld bepaalde namen verboden zijn of belachelijk klinken, dat is ook democratie, dat je je naam mag veranderen. Dus er is een voornamenwet dat bepaalt dat ouders geen naam mogen geven die schadelijk is voor het kind of belachelijk klinkt. En dan is er nog een extra dimensie in die democratie, namelijk dat je ook je naam mag veranderen, zelfs al vind je die niet mooi, je hebt wel die optie. En dat is iets dat leerlingen niet wisten. Want ze vroegen ook dan mag dat ook onder 18 jaar. Dus daar zijn ze dan ook bewust van, ik heb rechten. Bij elk thema als je dat aantikt, bijvoorbeeld iemand die van geslacht zou veranderen mag zijn naam veranderen en dat proces gaat ook heel snel en dat gaf ik ook aan in de klas en dan beseffen ze dat ook en dan tik je het thema gender en geslachtsverandering aan. En je normaliseert dat in de klas. En ook pesten komt er bij want je kan voor je naam gepest worden. En dan tik je ook het thema pesten aan. Dit is een voorbeeld.

Ik had bij Engels bijvoorbeeld een thema dat over social media gaat dus dat is eigenlijk een heel breed thema waar je heel veel mee kan doen. Ik had ook bijvoorbeeld een klasgesprek gehouden met de leerlingen waarbij ik vragen stelde maar waarbij dat zij ook vragen moesten voorbereiden dus over sociale media en over cyberpesten omdat dat ook zeker iets is dat gebeurd en zeker nu. En ik wil eigenlijk het belang hiermee aantonen van welke impact cyberpesten kan hebben op leerlingen. Wat mij op dat idee heeft gebracht is omdat iemand de school heeft verlaten omdat die werd gepest via het internet. Dus dat heeft me op het idee gebracht om hierover een klasgesprek te houden. Ik merk dat veel leerlingen sommigen nemen het luchtig op en ik heb hen ook gezegd dat ze vrij zijn om hun meningen te uiten er is geen goed of fout antwoord. Wat vind je van cyberpesten? Wat vind je van de impact? Ik had bijvoorbeeld over youtubers die worden ook heel vaak gepest in de commentaren. En ik vroeg hun, vinden jullie dat de verantwoordelijkheid van youtube om daar restricties op te leggen of niet? En de helft van de leerlingen plaatste de verantwoordelijkheid bij de youtubers zelf. Als je jezelf laat zien op het internet dan loop je het risico om gepest te worden. Dus het is niet altijd heel gemakkelijk en hoe ga je daar dan mee om? Want voor mij is het een vak Nederlands maar misschien meer over zich leren uiten of argumenteren maar als ik dit binnen burgerschap zie dan kan je misschien daarmee verder gaan.

Bijvraag: worden ze ook getraind om meningen op te bouwen of hoe loopt dat dan?

Ikzelf heb gebruik gemaakt van fiches want leerlingen sluiten zich snel af als ze moeten antwoorden. Ze moesten dus gebruik maken van fiches en woorden en van redenen. Zo heb ik hen de tools aangereikt en om hen te leren dat als je een mening geeft dat je dat positief eigenlijk verwoord. Bijvoorbeeld 'ik vind je lelijk: ik vind je minder mooi'. En ook waarom, omdat en geef je een positieve reden.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?))

Bij dit thema was het wel individueel. Want elk heeft een eigen mening. Maar bij andere thema's kan je perfect in groep werken en ook fiches geven. En dan laat je hen met elkaar discussiëren. Je zet hen per drie en je geeft hen een thema of een zin op een blad papier en je leert hen zo ook luisteren want op de fiches staat dan 'wat denk jij daarvan?' en je mag niet onderbreken, dus je zet ook regels op de fiches. En ook doorvragen, waarom vind je dat? Op die manier heb ik ook al eens gewerkt. Het is tijdrovend en je moet op voorhand kunnen inspelen op mogelijke problemen waar je tegen aan kunt botsen. Maar ik vind dat het wel op langere termijn de leerlingen de vruchten van kunnen plukken. Dat je dat misschien nu niet ziet maar later als ze bijvoorbeeld in gesprek zijn met iemand of op een sollicitatie, hopelijk doet het dan een belletje rinkelen van 'ah ik moet op die manier communiceren of reageren'.

Bijvraag: heb je ooit al eens een heftige klasdiscussie gehad rond een bepaald thema en hoe heb je dat beleefd en hoe heb je daarop gereageerd?

Met de moord op de leerkracht in Frankrijk, Samuel Paty, heb je leerlingen die actief erachter gaan vragen. Ze vragen dan ook 'mevrouw heb je dat gezien in het nieuws?'. Soms komen ze zelf met thema's. hoe ga je daar dan mee om als leerkracht. Dat is een heel moeilijk en gevoelig thema. Ik heb toen beslist om daar tijd voor te maken omdat ik daar niet op was voorbereid op die vraag en ik wilde geen fouten maken in het opdringen van mijn of hun meningen. En dan heb ik het ook eens besproken met de leerkracht Frans en zij heeft ook hetzelfde gedaan. Ik ben daar later ook niet meer op teruggekomen en dat is misschien een fout van mij. Maar dat is wel een gevoelig thema en dat is zeker iets dat besproken kan worden bijvoorbeeld tijdens de les Geschiedenis kan dat heel interessant zijn als je het over vrijheid van meningsuiting hebt. Wat is vrijheid van meningsuiting, hoe staat het in de Grondwet? Hoe is het ontstaan? Echt authentieke voorbeelden geven en zeggen of het valt binnen het veld van vrijheid van meningsuiting of niet. Islamofobie. Ik denk ook aan het beledigen van homokoppels op straat, beledigen van dikke mensen op straat.

En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen?

Ik vind al sowieso een basis geletterdheid. Zich te kunnen uiten op een assertieve manier. Ik vind ook dat het vak Nederlands heel breed is maar een deel daarvan is zich leren uiten en assertief leren zijn en niet zomaar woorden kunnen overschrijven. Want leerlingen denken nog steeds dat Nederlands woordenschat is en lezen maar dat is eigenlijk veel breder. Assertief is wat ik daarnet aanhaalde, om hun mening te leren uiten en weten dat het oké is om hun mening te uiten en hoe ze dat moeten doen en wanneer ze dat moeten doen. En weten dat ze ook rechten hebben en dat ze het niet blindelings met alles eens moeten zijn. Dat is ook communicatief leren zijn en kritisch zijn.

Hoe beleef je deze ervaringen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Zeker en vast. Er is een enorm verschil tussen leerlingen in termen van inzet en participatie. Ten eerste hangt het ook af van het onderwerp dat je aanreikt, als je met een onderwerp bezig bent die dichter bij hun leefwereld staat bijvoorbeeld sociale media, smartphone, dan ga je natuurlijk sneller hun aandacht hebben dan registers, dat gaat ook wel maar dan ga je als leerkracht meer moeten voorbereiden om linken te kunnen leggen met hun leefwereld. En dan zie je tussen klassen heel grote verschillen in inzet en participatie. En dan zie je tussen leerlingen veel verschil. In klassen waar je bijvoorbeeld heb je sommigen die zich heel hard inzetten en participeren en daarmee bedoel ik actief deelnemen en ook hun vinger opsteken. Dan heb je leerlingen die je zelf moet aanduiden en dan heb je leerlingen die je moet aanduiden die niets zeggen en niets willen zeggen, niet antwoorden. Daar is dus zeker een verschil in. En dan heb je ook leerlingen die zich verstoppen achter anderen want er gaan dan toch wel anderen antwoorden dus ik ga me een beetje op de achtergrond houden. Maar dan zie je ook dat sommige leerlingen zich ook positief laten beïnvloeden door andere leerlingen. Dus het hangt er van af. Soms zie je wel leerlingen uit hun schulp kruipen die in het begin heel stil zijn en dan toch wel meedoen. Ook leerlingen die altijd goed mee doen. Het heeft ook te maken met de coronacrisis, leerlingen die zich minder goed in hun vel voelen dus er zijn ook externe factoren die meespelen aan inzet en participatie. En dan zijn er factoren zoals thema van de les, interesse in het vak zelf, misschien zelfs hun humeur de dag zelf.

Bijvragen hier: Zijn er verschillen in participatie/inzet tussen verschillende klassen waaraan je lesgeeft? Hoe beleef je die en waaraan kan dat te wijten zijn? /

Bijvraag: Verschillen in participatie en inzet tussen verschillende richtingen?

Zeker en vast. Bijvoorbeeld, ik heb heel veel multimedialklassen. Dat zijn leerlingen die heel veel bezig zijn met de computer en design en aan hen geef ik zowel Engels als Nederlands en dat zijn eigenlijk de leerlingen die ik ook het beste ken. Zelfs daar is er een verschil tussen de multimedialklassen (ik geef les aan 3 klassen in multimedia). Ik heb bijvoorbeeld een klas die heel goede punten halen en sterk zijn en dan is er een andere klas waar het moeizamer loopt en de derde klas waar er heel veel leerlingen zijn die bijkomende zorgen hebben (dyslexie, tourette). Dus in die klassen moet je heel veel differentiëren. Daar is er ook dan een verschil bij participatie en je merkt ook een verschil tussen de richting. Ik geef hen bijvoorbeeld Nederlands maar ik geef ook Nederlands aan autotechnieken. Autotechnieken zijn leerlingen die ook al werken een paar uur week, die zitten in een duale richting en daar is de inzet het minste. Het betekent niet dat ze de slechtste scores hebben maar sommigen zijn goed in Nederlands en doen het ook graag, maar de inzet is het minste. Die zijn al meer on the workfloor en bezig met andere dingen en die weten al wat ze willen doen. Er zit iemand bij die weet dat hij autodealer wilt worden en ook zelf sleutelen aan auto's dus zeker voor hem zijn de algemene vakken echt bijzaak. En dan bij de multimedialklassen zie je heel veel interesse voor het vak Engels. Omdat ze het ook nodig hebben bij design en lay-out. Het zijn allemaal termen die ze nodig hebben en gebruiken. Dus daar geef ik ook wel thema's die te maken hebben met multimedia en reik ik hen ook woordenschat aan die te maken hebben met hun richting. Daar is dan wel meer interesse.

Doe je dit dan ook voor Autotechnieken, hen woordenschat aanreiken die aanleunt bij hun vakgebied?

Neen en dat is ook iets dat werd besproken in de laatste klassenraad en dat is ook iets dat in de eindtermen staat om te proberen om vakoverschrijdend te werken en bijvoorbeeld technische

richtingen meer technische woordenschat aan te reiken. Aan Autotechnieken Nederlands geven was een last minute beslissing van de school omdat er heel veel inschrijvingen waren en dan heb ik die uren op mij moeten nemen voor Autotechnieken terwijl de cursus is meer aangepast aan de andere klassen. Dus daar vallen ze een beetje uit de boot want ze leren meer multimedia termen dan echt technisch. En ik denk als je bijvoorbeeld een les geeft over autodelen dat zouden ze dan misschien wel interessant vinden. Dat is dan een werkpunt en dat is ook iets dat in de nieuwe eindtermen staat en waar ik ook volledig achter sta. Betekent wel meer werk voor leerkrachten maar dat is ook iets dat niet meteen moet gebeuren. Het is een groeiproces waar leerkrachten heel veel gaan moeten samenwerken en zeker het is een knelpunt op dit moment. En dat geeft misschien wel invloed op hun participatie en inzet. Wat kan misschien wel nog een voorbeeld zijn, ik was met het thema filmen bezig en dat vinden de meeste klassen wel leuk. Filmzones, jargon, ... Maar dan de klas van Autotechnieken waren daar absoluut niet in geïnteresseerd. Het zijn ook leerlingen die werken en die kijken echt niet veel naar films en series. Op een bepaald moment vroeg echt een leerling van waarom moeten we dit eigenlijk allemaal kennen? Dat is misschien iets om over na te denken.

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties?

Omdat er heel veel tijd in kruipt in zo'n buitenschoolse activiteit zou ik het eerder vakoverschrijdend zien om iets te organiseren.

Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Eerder niet denken aan een museum maar iets dat de leerlingen warm gaat maken. Ik kan niet meteen op een activiteit komen maar ik denk gewoon een bezoek aan een andere stad. Een ontdekkingsreis door de stad waarbij dat je de leerlingen tools geeft en stappen om te volgen maar daarbij waar zij ook een inbreng hebben, bijvoorbeeld een interview afnemen van iemand op straat. Zoek eens iemand die Engels of Franstalig is. Dan ben je dus ook vakoverschrijdend aan het werken. Dus ik zie het niet als enkel voor het vak Nederlands maar eerder als een vakoverschrijdend project.

Bijvraag: Binnenschoolse activiteiten die vakoverschrijdend zijn?

De zesde jaars worden voor hun GIP ondersteund bij verschillende vakken. Zowel bij Nederlands als bij Engels omdat ze dat ook moeten presenteren als multimedia. Ze moeten hun GIP presenteren en ze krijgen daar ook ondersteuning, hoe maak ik een presentatie zowel bij Nederlands als bij Engels. Dus daar werken ze wel vakoverschrijdend en je merkt ook dat de leerlingen echt vragen komen stellen en feedback vragen. Dus dan zijn ze eigenlijk wel vakoverschrijdend bezig. Zesdejaars doen soms ook al stages en daar worden ze ook ondersteund in het schrijven van sollicitatiebrieven bij Nederlands, dus dat is zeker vakoverschrijdend.

Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?)

Ik denk dat instructies echt een algemeen probleem is bij leerlingen. Het volgen van instructies en niet zozeer het volgen van instructies. Als ik instructies geef in de klas werken ze vanop afstand en je geeft hen een 5 stappenplan, dan merk je dat ze 3 stappen van de 5 niet lezen. Ik denk dat een instructie lezen een algemeen probleem is. Zoiets merk je ook op examens. Als je hen vraagt, markeer 10 woorden, ze zien gewoon markeer en ze beginnen te markeren.

Bijvraag: waaraan kan dat te wijten zijn? Oorzaken?

Ik denk de snel evoluerende maatschappij. Dus leerlingen zijn het gewoon dat alles snel gaat. Als je een instructie geeft van een halve pagina dan gaan 9 op de 10 leerlingen het niet lezen. Het moet snel gaan en het moet bondig zijn. Er is geen geduld, je merkt dit ook bij luistertesten, afkortingen, dus er is zelfs het geduld niet meer om volzinnen te schrijven. Het is gewoon de hedendaagse maatschappij evolueert, technologie evolueert. Leerlingen schrijven niet meer heel veel, ze typen. En dan vraag je hen om te schrijven en dat is voor hun een hele opdracht. Ik denk dat dit er zeker mee te maken kan hebben. Het verwerken van informatie, ik denk wel dat ze de informatie begrijpen maar er is meer een probleem om hen aan te zetten om de instructie zelfstandig te lezen.

Bijvraag: is er een verschil met een instructie lezen en instructies geven?

Instructie geven hangt af van het moment wanneer je dat doet. Als de leerling met iets anders bezig is en je zegt daartussen iets, dan is het gegarandeerd dat ze het niet hebben gehoord. Je moet hun aandacht hebben en ze moeten met niets anders bezig zijn.

Bijvraag: en wat als dat dan zo is? Gaat het dan beter dan wanneer ze instructies moeten lezen?
Zeker en vast.

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken?

De focus moet vooral liggen op hoe de maatschappij nu is en niet 20 jaar geleden. Als je een richting Economie Wiskunde volgt in het secundair onderwijs, je bent absoluut niet klaar om bijvoorbeeld de opleiding Accountancy en Fiscaliteit te gaan studeren. Waarom? Er is geen flow tussen de twee. Er is geen samenwerking tussen de twee. Je doet Eco Wiskunde en je behaalt goede punten. Wat zie je dan, je gaat Accountancy Fiscaliteit studeren en je buist voor elk vak. Hoe komt het? 1 het is niet omdat je de materie niet begrijpt maar omdat je daar gewoon niet goed op bent voorbereid. Je bent ook niet voorbereid op hoe je de materie moet verwerken. Ik ben nu aan het veralgemenen maar dit gebeurt wel. Er is gewoon geen goede samenwerking. Ik zie nu wel met de nieuwe eindtermen dat ze er rekening mee hebben gehouden. Dus ik hoop dat er daar verandering in gaat komen en dat het beter gestroomlijnd zal zijn. Dan is er daarnaast het punt dat je je moet aanpassen aan de maatschappij, je kan het bijvoorbeeld nu niet hebben over armoede in arbeidersgezinnen in 1919 zoals het toneelstuk van Groenten uit Baal. Je moet het hebben over armoede nu, hoe dit zich uit, hoe je dit kan zien, thema's die nu actueel zijn, diversiteit, multiculturaliteit, het belang van verschillende talen spreken, vluchtelingen. Ik vind het schandalig dat leerlingen in het zesde jaar niets afweten van vluchtelingen terwijl ze met OKANers in de klas zitten. Maar ze weten absoluut niets van de leefwereld van die leerlingen er is geen connectie tussen de OKANers en de leerlingen en dat is een verantwoordelijkheid van burgerschap. Ik vind dat leerkrachten die zaken moeten opnemen en daarvoor geëduceerd worden. Dat moet ons ook verteld worden dat het ex-OKANers zijn en geef hen een les over dit en zorg ervoor dat de andere leerlingen begrijpen wat ze hebben doorgemaakt. Dus dat is ook een vorm van burgerschap in de klas.

Wat is uw grootste verwezenlijking op school of in de klas? En hoe heb je dat ervaren?

Kleine dingen, iets dat ik elke minuut zie, elke dag. Ik zeg het aan het begin van de les dat als ze naar buiten gaan ze 2 dingen hebben geleerd. Als een leerling binnenkomt en totaal niet weet wat een taalregister is en buiten stapt en het verschil kent tussen algemeen Nederlands en tussen taal en dialect, dat is voor mij al een verwezenlijking. Als hij binnenkomt en niet weet wat het woord exponentieel betekent en buiten gaat en het begrijpt dan is dat een verwezenlijking en als hij het dan gebruikt dan is het voor mij nog een grotere verwezenlijking. Het zit voor mij dus in de kleine dingen. Het onbewust bijdragen aan de ontwikkeling en identiteit van leerlingen.

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs? /**Hoe hebt u dit gesprek ervaren?**

Het maakt veel dingen bij mij los. Maatschappelijke kwestie waar ik zelf niet vaak aan denk. Bij ons op school zijn ook hooddeksels verboden. Je denkt daar niet meer aan. Dus het maakt veel los en het doet je nadenken om daar meer aandacht aan te geven in de klas. De laatste weken ging het over spelling, woordenschat, toetsen, ... maak ik wel genoeg tijd om die burgerparticipatie in te voeren in mijn lessen.

Hebt u verder nog iets toe te voegen?

Onderwijs is veel breder dan kennisoverdracht en ordehandhaving dus ook een band hebben met de leerlingen en kijken wat er bij hun leeft

Interview 4

Tina – TSO/BSO (Hoge GOK - Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer?

Toen ik net was afgestudeerd heb ik een interim gedaan in OKAN (Nederlands voor anderstalige Nieuwkomers), dat was 2 maanden en tussen 2 jobs in. En op dat moment vond ik het onderwijs niets voor mij. Ik wou nog meer zien van de wereld, en andere dingen doen. En dan 10 jaar later dacht ik daar toch wel positief aan terug en had ik daar een heel ander visie over en dan heb ik besloten om in het onderwijs te stappen. Okan is voor mij toch wel mijn favoriet onderdeel omdat je te maken hebt met heel veel invloeden, heel diverse klassen, een hele wereld die voor u in de klas zit en je kunt daaruit veel leren. En het is net dat dat je kan meenemen in andere vakken zoals Geschiedenis (dat ik ook geef aan 5de en 6de jaars studenten).

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

Zeker geen bewuste keuze, maar eigenlijk toevallig. Maar die school is wel een school voor mij vind ik, omdat het een diverse school is. Daar is altijd iets te beleven, dat is een school die ook groeit. Dat is zo'n microkosmopolitische plaats. Echt een hele fijne school. Ik denk niet dat ik in een andere school zou gestart zijn met dezelfde intentie en dezelfde passie. Want ik heb ondertussen ook op meerdere scholen gestaan (voor geschiedenis dan), en ja ik keer toch altijd terug naar deze school. Ik ben dus vervolgcoach in 4 andere scholen binnen dezelfde scholengroep, maar de vakken die ik geef vinden allemaal plaats binnen 1 zelfde school.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Ik heb er wel al over nagedacht, en ik heb ook al verschillende dingen gedaan. En ik kom toch altijd terug op lesgeven. Ik heb bv. ook al moeilijkere jongeren begeleid, time-outs enzo. Dat vond ik wel fijn, het stukje van leerlingenbegeleiding vind ik ook wel interessant. Vervolgcoaching is ook fijn met het zoeken naar andere scholen en intake-gesprekken houden. Maar eigenlijk blijft mijn hart toch in die klassen liggen. Dus echt ambitieus in het ijveren voor een post bij de directie ben ik niet. Ik denk dat ik meer kan betekenen als leerkracht.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Dat betekent hoe een mens zich beweegt in de maatschappij, maar eigenlijk betekent dat ook dat de maatschappij maakbaar is, en dat mensen ook de maatschappij maken. Dus ze hoeven niet onderwezen te worden om te bewegen in deze maatschappij maar wel in de best mogelijke maatschappij.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Ik vind dat wel belangrijk, omdat we leven in een wereld die we met z'n allen hebben gekneed. En eigenlijk moeten we stilstaan wat we beter kunnen doen en hoe we kunnen evolueren. En dus altijd kritisch blijven, want de weg die we nu bewandelen is daarom niet de ideale weg. Ik weet ook niet wat de ideale weg is. Dat is ook een vraag die ik andere stel vooraleer ikzelf daar op kan antwoorden. En dat is juist fijn dat je dat samen kunt doen. Dus ja, ik vind dat wel heel belangrijk.

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Het is wel grappig want ik heb wel elk jaar een thema in mijn hoofd maar dit jaar wat minder met de coronacrisis en dat dat een beetje overheerste. Ik heb een jaar het klimaat hoog in het vaandel gedragen. De vluchtelingenproblematiek, ik ben zelf geschiedkundige dus daar komt sowieso bij de democratie, de scheiding van macht en de verdraagzaamheid tov anderen maar dat zit ook in die vluchtelingenproblematiek en ook in klimaat. Ik denk verdraagzaamheid om het samen te vatten. Maar ook oorlog en zorg voor je buur, kortom alles moet een beetje aan bod komen. Ik geef ook maar 1 uur geschiedenis wat an sich heel weinig is maar je kan het natuurlijk wel wat aanpassen door te vertrekken vanuit de leerling eerder dan vanuit de kennis.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap? Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ja en neen. Ik denk dat iedereen moet doen waar hij goed in is. Ik denk dat elke leerkracht de taak moet doen waar hij goed in is om een goede leerkracht te zijn. Dus als dat een thema is dat u niet ligt dan moet je u daar uw hart gedwongen in steken. Ik vind dat elke leerkracht moet doen wat hij kan en dan is ook elke leerkracht een goede leerkracht denk ik.

Bijvraag: Vind je dat ouders of anderen partijen zich over dit onderwerp moeten buigen?

Het zou wel fijn zijn want de verschillende stemmen die je vandaag hoort zitten ook in uw klas en het zou fijn zijn als die klas daar ook invloed op heeft en dat de ouders ook een beetje naar luisteren. Ik zou graag mensen willen dwingen om daarover na te denken en daarnaar te handelen maar dat gaat niet we kunnen dat alleen maar stapje voor stapje doen. Maar zeker moeten ouders betrokken worden in het hele onderwijsgebeuren. Maar je kan niet ouders dwingen. Het is niet altijd gemakkelijk maar ouders zijn wel een belangrijke factor. Want ouders staan bij hun kinderen.

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

Ik heb daarnet al gezegd dat we een heel divers publiek hebben. We zijn ook lang een concentratieschool geweest. In onze school leeft het wel het idee dat we iedereen moeten betrekken maar dat we ook diversiteit moeten beleven en dat iedereen zichzelf mag zijn. Dat is de visie van de school, dat iedereen moet groeien en dat er een openheid moet zijn. We hebben ook een leerlingenraad, we hebben ook een radio op school. Er zijn verschillende zaken waar leerlingen aan kunnen participeren. We proberen daaraan te werken maar het is wel van lange adem en we hebben wel wat tijd nodig om dat te doen en om iedereen mee te krijgen in het verhaal. Maar we doen ons best en het leeft ook.

Bijvraag: Wie bedoel je met iedereen meekrijgen in het verhaal?

Dan heb ik het over leerkrachten, leerlingen, poetspersoneel, kortom iedereen dat er ook is. Iedereen heeft zo wel een talent dat kan gebruikt worden.

Bijvraag: Waaraan kan het te wijten zijn dat het proces om iedereen mee te krijgen te traag loopt?

Ik denk dat het proces ook traag loopt omdat iedereen iets te zeggen heeft vooraleer je iets kan bereiken. Als je iedereen wil laten participeren dan moet je ook iedereen aan het woord laten komen. Je kan dat ook op een goede manier structureren. Maar dat moet van een kleine groep naar een grotere groep gaan maar die grotere groep moet ook participeren dus dat blijft leven omdat het een levend proces is en nooit klaar is. En soms heb je iets fantastisch maar een jaar later gaat het niet meer en dak kan het iets anders worden.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Wat betekent ‘burgerschap en democratie in de klas’ voor jou? Welke thema’s worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema’s in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?)

In de geschiedenis is dit echt constant al van de prehistorie maar het begint echt van de verlichting en dan komt het altijd terug met de industriële revolutie, rijk en arm, cijnskiesrecht, nationalisme, het komt altijd als een draad ertussen in de geschiedenislessen. Ik denk ook aan de scheiding der machten en ook nu bij de 5de jaars zitten we aan de ideologieën, ik moet het eigenlijk niet geven maar ik heb het graag dat ze dat weten. Socialisme, communisme, nationalisme, liberalisme, dan moeten ze bijvoorbeeld voor zichzelf uitmaken welke ideologie zij leuk vinden maar wat daar dan het nadeel van is. Ze moeten het tegenovergestelde kennen. Dat vind ik dan wel belangrijk vooraleer dat ze over politiek beginnen. Eerst waar ben ik, wie ben ik, wat vind ik belangrijk en wat verwacht ik?

Bijvraag: Worden er parallellen getrokken met hedendaagse gebeurtenissen? En hoe beleef je die discussies?

Ze komen zelf zeker met ideeën uit de wereld van vandaag. Ik probeer het te begeleiden. Ik heb ook een mening maar die hou ik voor mezelf. Ik probeer iedereen aan het woord te laten, sommigen hebben geen mening maar dat hoeft niet altijd. Ik probeer het te begeleiden maar ook durven halt roepen omdat ik dan ook verder moet maar dan probeer ik daar de volgende lessen op terug te komen. Er zijn al hevige discussies geweest. Je hebt zo een techniek voor mensen die heel hevig reageren dat je hen zegt van waar komt het? En dat je hen zo probeert te kalmeren in hun visie. En dat komt van ergens en dat mag wel even clashen. Je hebt ook altijd mensen die in het midden zitten en zeggen van ‘ho zo erg is het niet’. En dan moet je dat gewoon wat ontrafelen zoals een diagram en op het einde laten weten dat elke mening belangrijk is ook diegene waar je mee botst. Maar dus altijd heel rustig. Want die mening komt dan van ergens en misschien komt die wel van thuis van de ouders en je wil daar ook niet in botsen. Maar het is niet altijd gemakkelijk.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?))

Met de ideologie is dat er al een beetje. Het is voornamelijk een klasgesprek maar die worden wel toegelicht eerst aan de hand van filmpjes, bronnen, uit zichzelf of vanuit een concrete situatie. De informatie komt wel ergens vandaan. Dit moet wel want we hebben niet altijd taalsterke leerlingen.

Bijvraag: Taalsterke leerlingen, hoe zou dit komen? Waarom zijn ze niet taalsterk?

We hebben veel kinderen met een migratie achtergrond, met dyslexie, en dan moet je het anders invullen. De anderstalige nieuwkomers zitten ook in die klassen. De taalsterkte om uw emotie of argument te staven is soms moeilijk. Het is spijtig als je de woorden niet kunt gebruiken die je dan wil.

En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen?

Ik denk vooral op het verwoorden van het idee. Het kunnen argumenteren en concrete situaties naar voor kunnen schuiven. Het luisteren naar elkaar en daarop inspelen en niet altijd uw gelijk willen halen en proberen om een open geest te hebben. Dat zijn zo wat de voorwaarden. De frustratie die je hebt kunt kanaliseren en op een positieve manier kunt gebruiken.

Hoe beleef je deze ervaringen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Soms heb je klassen waar het perfect gaat en waar er weinig feedback uit komt. Je hebt klassen die het helemaal niet interessant vinden maar dan probeer je er persoonlijk op in te spelen. Ik had onlangs een les over Israël Palestina en ik vraag hen Israël Palestina en ik ga een antwoord krijgen maar niemand wist iets. En dan ben je er als leerkracht om de kennis te geven. In een klas moet je zien met wie je te maken hebt en hoe je er iets uit haalt. Het is soms een beetje trekken en sleuren.

Bijvraag: Verschil in participatie?

Ik denk dat er sowieso stille leerlingen zijn, ik was vroeger ook zo, van nature uit. Er zijn leerlingen die er zitten en erover nadenken maar die tijd nodig hebben om er iets over te zeggen. Je kunt ook een klascultuur hebben waarbij dat iemand aangeeft om er niet op in te gaan. Sommige leerlingen voelen zich gedwongen om er niets over te zeggen. Of het onderwerp spreekt hen niet aan, dan is dit een slechte voorbereiding. Het mooi weer dat begint, er zijn in de klas veel factoren die kunnen meespelen. Mijn 6de dit jaar is een klas die ik niet mee krijg. De ene klas is heel stil en de andere klas is zeurderig. Als je het heel persoonlijk aanbrengt dan komen ze wel wat losser. En de anderen durven dan niks zeggen of ze fluisteren het dan en dan voel je dat er geen plaats voor is. Dan is het discussie element op papier en de ideologieën en dan moeten we het uitschrijven of uittekenen. Of in kleinere groepen waarvan ik weet dat ze samen kunnen werken. En dan het besluit achteraf in de klas brengen.

Bijvraag: Hoe ervaar je dat?

Dat vind ik eigenlijk wel tof want dan kan je overal wat gaan luisteren en dan ben je zeker dat iedereen iets gezegd heeft.

Bijvragen hier: Zijn er verschillen in participatie/inzet tussen verschillende klassen waaraan je lesgeeft? /

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Als ik kijk naar geschiedenis, sowieso in het 5de bezoeken wij Breendonk, in het 6de de Dossinkazerne, meestal is het dan ook in combinatie met een toneelstuk. Voor Breendonk is het meestal met het onderwerp Israël Palestina, met gastsprekers of een journalist of getuigen die er geweest zijn. Vluchtelingenproblematiek met het Europahuis een groot spel dat we altijd organiseren en dat gaat dan door in de school. Wij doen dit samen met BSO. Zij doen ook een

mensenrechtenwandeling in Mechelen en ze moeten er zelf ook eentje uitstippelen. Met TSO gedichten schrijven rond oorlog of eender welk onderwerp dat op dat moment op het programma staat. Dus dat organiseren we wel. Ik ben ook een keer met leerlingen naar Auschwitz gegaan, met het leger, ze organiseren dat altijd in januari. Er zit ook altijd een thema in over kleur bekennen, over hoe je open kijkt over vooroordelen en stereotypen.

Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?)

Soms kan het wel vervelend zijn. Dat is niet altijd evident en niet altijd gemakkelijk want we hebben al vaak discussies gehad over joden in de Dossinkazerne. Er was zelfs een begeleider die ons apart heeft genomen omdat ze zo hoog opliep. Daar was ik nu wel zelf niet bij maar dat is niet leuk? Maar an sich is dit ook wel een goede les voor ons maar ook voor de Dossinkazerne en ook voor de leerlingen. Het is niet altijd jeug we zijn op excursie, er komt wel wat bij kijken en op het einde als we een gesprek nadien hebben dan voel je wel dat daar iets uit is gehaald. Iedereen heeft er iets uit gehaald.

Bijvraag: Verwachtingen van de leerlingen?

Bij mij is het sowieso lesmateriaal, gedichten, ze moeten anderen leerlingen daarover vertellen, een klasgesprek kan, de mensenrechtenwandeling is daar ook een voorbeeld van. De 7de jaars bij ons die moeten dan workshops organiseren voor OKAN leerlingen dus het leeft wel.

Bijvraag: Verschillen in participatie?

Niet echt. TSO is iets moeilijker omdat je met verschillende vakken zit, bij BSO heb je een bundel in je vakspecificatie, zoals Koken, PAV terwijl in TSO is het versnipperd. Dus het is moeilijk om daar altijd samen aan te werken. De participatie verloopt even goed en even actief maar misschien op een ander niveau, het ene een beetje praktisch en het ander iets abstracter. BSO zijn de doeners.

Bijvraag: Moeilijkheden bij verwerken van informatie / instructies?

Ze begrijpen wat ze moeten doen maar ze krijgen niet allemaal dezelfde bundel. Het is geen eenheidsworst. Welke bundel is geschikt voor de verschillende groepen. Ze doen niet hetzelfde dus ze moeten niet hetzelfde bereiken. Uiteindelijk is het de bedoeling dat ze hetzelfde bereiken in het leven maar op dat moment staan ze op een ander punt. De weg naar de toekomst is gedifferentieerd. Er zijn soms wel moeilijkheden. Ik heb voor mezelf soms de bedenking, is het belangrijk dat die bundel word ingevuld. We moeten altijd alles zo meten en registreren en daardoor is er een bepaalde druk. Waardoor een uitstap naar Breendonk een bundeltje is maar het is juist zoveel meer dan gewoon een bundeltje. Ik ben er eigenlijk nogal nonchalant in, in de bundeltjes laten invullen. Anders is het afvinkpolitiek. Ik weet ook niet of dat de goeie manier is. Het gaat toch altijd over mensen te laten denken. En met een bundel willen we controleren of iedereen aan het denken is. Maar is iedereen aan het denken omdat we een bundel invullen.

Bijvraag: Verschil in mondelinge en schriftelijke instructies?

Ja, ik denk dat iedereen op een andere manier een instructie opneemt. Sommigen hebben genoeg met een mondelinge maar anderen moeten het schriftelijk zien. Een mondelinge instructie is zeker niet genoeg.

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken?

Openheid en luisteren naar elkaar. Het participeren maar op uw eigen manier. Het elkaar respecteren om een betere wereld te maken.

Wat is uw grootste verwezenlijking op school of in de klas? En hoe heb je dat ervaren? /

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs?

Dat is heel goed, jongeren moeten kunnen participeren, elke mens moet het gevoel hebben dat die iets betekend en een betere samenleving kan maken maar ik stel me toch de vraag of we niet teveel vertrekken van wat nu goed is. We moeten toch nog de openheid hebben om naar iets anders te gaan. Zoals het onderwijs willen aanpassen aan de arbeidsmarkt en dat wringt een beetje.

Hoe hebt u dit gesprek ervaren?

Het was leuk om alles nog eens op een rijtje te zetten. En als het dan over burgerschap educatie gaat dan blijf ik me wel de vraag stellen dan moeten we dat allemaal afvinken.

Hebt u verder nog iets toe te voegen? /

Interview 5

Inge – TSO/BSO (Lage GOK - Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer? /

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

Dat is omdat ik hier mijn laatste stage heb gelopen en mijn mentor had me al laten weten dat er voor volgend jaar waarschijnlijk wel een plek vrij komen voor u. En ik ben afgestudeerd in januari vorig jaar in 2020. En dan ben ik daar effectief kunnen starten.

Hoelang bent u reeds leerkracht?

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen? Dat is nu nog even zoeken omdat ik nog niet zo lang lesgeef, maar ik heb wel het gevoel dat ik heel graag lesgeef in BSO. Ik denk dat ik daar wel wil in specialiseren. Of mij toch meer op ge richten. Voor de leeraren opleiding heb ik ook een toerisme opleiding gevolgd. Dus het zou fijn zijn moest ik ook toerisme mogen geven.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Tja dat is wel een heel breed onderwerp dus ik weet niet goed wat je daar net onder verstaat? Is dat hoe wij ons gedragen ten op zichte van elkaar? Binnen de samenleving? Of? (lacht) dat hoe wij ons gedragen ten op zichte van elkaar? Binnen de samenleving? Of? (lacht)

Ja dat is je eigen definitie. **Wat denk je zelf?** Burgerschap ah! Als ik het woord burgerschap hoor, hoor ik het woord burger dus dan denk ik aan burgers aan mensen in de samenleving en hoe dat je tegenover de mensen in de samenleving staat en wat jouw positie is binnen de maatschappij. Dat is wat ik daaronder begrijp. En ik moest nu ook zeggen dat dit ook al in mijn lessen van toepassing is?

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom? /

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Ik denk dat het belangrijk is dat mensen goed omgaan met mediawijsheid. Want we worden er dagelijks en overal mee geconfronteerd via sociale media en vooral voor pubers is het belangrijk om te weten wat waarheid is en wat niet en hoe ga je daarmee om? Ook dat het belangrijk is om elkaars mening te respecteren omdat niet alles wat van het internet komt is de waarheid.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap?

Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ik denk dat dat er een beetje vanaf hangt in welk jaar je staat. Ik sta nu in het vijfde jaar en ik merk wel dat daar de leerlingen er vaak zelf over beginnen. En als leerkracht mag je dat niet afblokken, je moet daar echt wel verder op ingaan. En dan mis je wat van je lessen, maar ik doe echt wel de moeite om daar met mijn leerlingen over te praten als ze daar vragen over hebben

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

Ja dat is op onze school heel sterk aanwezig ouders en leerlingen worden heel erg betrokken. Er bestaan verschillende werkgroepen voor leerkrachten die samenwerken met leerlingen. De leerlingen kunnen zich daar vrijwillig voor inschrijven en daar wordt veel reclame voor gemaakt. Leerlingen worden op die manier echt aangemoedigd om zich naast de lessen ook te engageren voor andere dingen op school. **Bijvraag: en weet je ook wat de visie is op school?** Ja ik denk dat het Sint-Ursula Lyceum een katholieke school is, dus zijn ze daar heel hard mee bezig. Hun visie is samenleven en samen zijn. Dus ik vermoed dat ze dat via die werkgroepen in de verf willen zetten.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Wat betekent 'burgerschap en democratie in de klas' voor jou? Welke thema's worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema's in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?) Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

Ja ik heb net al gezegd dat de leerlingen daar zelf over beginnen vooral in het vijfde jaar. Ze durven echt wel vragen stellen en vragen ook naar mijn mening. Daar probeer ik echt mee op te passen. Ik vertel mijn mening, maar leg deze zeker niet op. Wacht he wat was de vraag nu ook al weer? (lacht) Tijdens de lessen Frans is dat al iets moeilijker omdat ze vooral woordjes moeten leren. Eigenlijk mag ik dat niet zeggen, maar dat is toch nog altijd zo. De focus ligt op een taal leren. Echt de maatschappelijke onderwerpen komen daar niet heel hard aanbod, maar tijdens de lessen aardrijkskunde wel. Daar gaat het over duurzaamheid, ecologie en economie. Dus binnen dat vak is dat makkelijk om daar les over te geven. Net voor de krokusvakantie waren er de SDG weken zo de Sustainable Development Goals dan hebben we daar voor Frans dat echt moeten uitwerken. Dus daar hebben we dan echt lessen over moeten uitwerken omdat daar in het boek niet echt over gaat.

En spreekt u dat aan, dat thema? Ja toch wel ik denk dat dat meer om meer belangrijk wordt om het daarover te hebben tijdens de lessen en op school want ja tijdens de lessen leer je Frans en tijdens de lessen wiskunde leer je wiskunde en dat is zeker ook nodig, maar eigenlijk zijn andere thema's

belangrijker in het leven. Dus ik vind wel dat dat meer om meer mag toegepast worden binnenin alle lessen eigenlijk.

Tijdens de lessen Frans ofzo staat dat echt niet in het boek. Daar zijn geen verbanden met burgerschap. Als de leerlingen er zelf over beginnen, maak ik er wel tijd voor. Nu in de derde graad ASO denk ik wel dat ze daar mee bezig zijn, maar ze volgen liever gewoon les en dan begin ik er ook liever zelf niet over. Dat heb ik nog niet gedaan.

En kan je eens een concreet voorbeelden van zo een maatschappelijk thema want zelf bij Frans kan burgerschap over veel gaan. Over politiek of de banlieus in Frankrijk over hun sociaaleconomische positie.

Ja, ja, ja. Je het ding is dat tijdens de lessen horen aan mijn accent dat ik van Brussel ben en dan beginnen ze daar toch snel over dat Brussel volledig Franstalig is en dat ze daar geen Nederlands kunnen spreken waardoor ze daar niet naar toe gaan. Dus inderdaad het gaat wel vaak over de politiek want dan leggen ze vaak de link met politiek in België en dan probeer ik dat te nuanceren. ‘Van ja dat is wel heel zwart-wit hoe jullie denken want dat is zeker niet altijd zo dat je in Brussel enkel Frans kan praten want ja, ik ben Nederlandstalig.’ Ja, vooral ja ik heb toch fel het gevoel dat ze wel veel interesse hebben voor de Belgische politiek. De Franse politiek daar houden ze zich niet veel mee bezig.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?))

Eeuuhmm ik moet zeggen dat ik nog niet heel fel ale ik kijk wel naar mijn leerplannen (lacht) Maar ik ken ze nog niet heel goed uit het hoofd. Eeeuumm dus ik vink dat niet helemaal af. Maar in de leerplannen Frans staat er toch een stukje over cultuur waar ik dat wel aan kan linken. En daar staat toch ook geschreven dat de leerlingen moeten openstaan voor de Franse gewoontes. Dus daarrond hebben we tijdens de afkoelingsweek wel een bundel gemaakt waar ze een serie moesten kijken.. Dat we op die manier dat er wel proberen in te steken. Dat is niet echt puur de theorie van de grammatica.

Bijvraag: En het ging dan over een serie?

Ja, dat is de serie Lupin. Ik weet niet of je dat kent? Ja, we hadden dan de eerste aflevering laten zien. En dan hebben we de link gelegd tussen racisme want de hoofdrolspeler is Omar Sy een zwarte acteur. En dan hebben we ook een paar vragen gesteld over racisme en hoe hij daarmee is omgegaan en zo verder. Maar ook omdat dat zich afspeelt in Parijs, hebben we het ook over de cultuur gehad. Op die manier proberen we de leerplandoelen ook aan bod te laten komen.

Ok en aan welke voorwaarden moeten ze dan voldoen op dat moment? Welke voorwaarden moeten ze behalen voor die burgerschapscompetenties op dat moment?

Ja ik denk dat het gewoon belangrijk is dat ze daar voor open staan. Dat ze dat niet gewoon volledig afblokken. Want ja ik hoor heel vaak van ‘ja, mevrouw ik kan geen Frans en ik wil dat niet kunnen’, maar uiteindelijk doen ze het wel. Ze zeggen dat wel, maar ze zitten in de les en nemen daar wel deel aan. En in de bundel zijn het dan ook openvragen over racisme die ze dan invullen. Dus van zodra ze dan voor open staan ... dat vind ik dan wel belangrijk dat ze het niet volledig afblokken.

Hoe beleef je deze ervaringen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Ja, het zijn eigenlijk altijd een beetje dezelfde die erover beginnen en die hebben altijd wel een heel extreme mening. Of zelf heel extreem rechts eigenlijk of omgekeerd en dan beginnen ze tegen elkaar ... hmmm dan moet ik wel zorgen dat dat niet uit de hand loopt. Ik probeer dan geen kant te kiezen uiteraard, maar ik laat hun dan zowel wat doen want ik vind dat het wel moet kunnen dat ze hun zegje doen. Maar er zijn ook heel veel leerlingen die gewoon niets zeggen. Maar zoals vorige week, of twee weken geleden was er iemand naar de toilet geweest en die kwam dan terug met een sticker van het Vlaams Belang want dat wordt op de lockers geplakt. Dus die had dat daar afgehaald en in die klas zijn er echt twee kanten. Dus waarschijnlijk had één van de leerlingen dat daar geplakt en die leerling wou daar een andere sticker op plakken. Dus er zijn wel twee kampen in die klas. Dat kan gebeuren en dan een aantal leerlingen die zich inhouden.

En ik kan me dan voorstellen dat dat voor u niet gemakkelijk is. Hoe ga jij daar dan mee om als leerkracht?

Dat is inderdaad niet gemakkelijk omdat als leerkracht moet je dat kunnen nuanceren. Ik vind dat zelf moeilijk want ik ben zelf nog redelijk jong, dat misschien een beetje vreemd om mezelf heel jong te vinden, maar ik ben zelf nog maar een jaar leerkracht en ik heb nog niet veel levenservaring. Dus ik vind dat zelf moeilijk om echt zo al levenslessen te geven aan leerlingen. Maar ja als dat echt te ver gaat ik vind dat iedereen zijn eigen mening mag hebben. Als die nu fan zijn van het Vlaams Belang dan is het maar zo. Aan de nadere kant als het te ver gaat en er worden opmerkingen over gegeven die niet door de beugel gaan, zal ik er wel tussen komen. Maar eigenlijk laat ik hen zo een beetje doen om uit te kijken wat er gebeurt. En vaak is dat ok. Het loopt tot nu toe nog niet uit de hand. Maar ik vind dat inderdaad wel heel moeilijk om daar niet op te reageren omdat ik zo weet van ja Want ja ...; als ik dan mijn mening geef, heb ik schrik om deze op te leggen en dat wil ik niet.

Bijvragen hier: Zijn er verschillen in participatie/inzet tussen verschillende klassen waaraan je lesgeeft? Hoe beleef je die en waaraan kan dat te wijten zijn?

Ja zoals ik net al zei zijn ze in 5 BSO daar heel fel mee bezig. Aardrijkskunde in TSO sta ik meer een uurtje dus daar heb ik weinig tijd om echt naast de leerstof met de leerlingen te praten. Maar in ASO heb ik ook nog niet het gevoel gehad dat ze daar actief mee bezig zijn of er zelf over beginnen. Daar heb ik dat nog niet gehad. Ik heb het gevoel dat ze in 5 BSO heel graag debatteren terwijl dat in ASO veel minder is. ASO veel minder is.

Bijvraag: En aan wat zou dat kunnen liggen? Euuuhmmm Ik heb het gevoel Dat zijn ergens vooroordelen Maar ergens is dat toch ook gewoon zo ... dat de leerlingen in ASO zich daar wel mee bezig houden, maar niet tijdens de lessen. Die willen vooruit werken en werken naar de examens en toetsen toe. Terwijl in de BSO klassen hebben die het meer nodig om een babbeltje te slaan. Die kunnen geen 50 minuten les volgen. Die zullen sneller eens beginnen babbelen en dan gaat het ook sneller over iets anders dan de les zelf.

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Ja ik heb nu zelf nog geen activiteiten kunnen meedoen met de leerlingen, jammer genoeg. Want sinds dat ik hier sta is eigenlijk alles begonnen. Maar er zijn wel een hele hoop activiteiten. Voor expressie Frans is er bijvoorbeeld een uitwisselingsproject naar een Franstalige school uit Brussel. Dus daar opnieuw open staan voor een andere taal en praten met andere leerlingen. Ik denk dat met de SDG week er ook een activiteit is, maar dat werd nu gewoon vanwege corona in de lessen gestoken omdat het echt niet anders kon. Maar qua activiteit omdat ik er nog geen enkele heb meegedaan weet ik het niet zo goed eigenlijk. Er worden veel activiteiten georganiseerd, maar specifiek kan ik daar nog niet op antwoorden.

Maar mag ik anders wat specifiek doorvragen over die SDG week? Hoe zit dat net in elkaar? En wat wordt daar net verwacht?

Ja dus de bedoeling is om in al je lessen ... of je probeert dat althans ... want ik geef aardrijkskunde en Frans ... dat ik toch in elke klas één van die SDG doelen probeer te linken aan de leerstof. In de leraarskamer hingen er dan lijsten en daar moest je opschrijven in welke les je dat behandelt hebt en hoe. We hebben daar ook op voorhand informatie over gekregen dus iedereen wist wat de bedoeling was en je werd niet verplicht, maar je werd wel sterk aangemoedigd om het te doen. Ik merk ook dat de leerlingen dat fijn vonden om daar op een andere manier over les te krijgen.

Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?)

Je zei daarnet iets dat je daar extra bijlessen hebt over gekregen? En de leerlingen ook? ja dus de leerlingen hebben daar een algemene infosessie over gekregen.. En de leerkracht was dat tijdens de pedagogische studiedag. Daar hebben wij in de voormiddag info gekregen over de SDG doelstellingen.

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken?

Ik denk dat het belangrijk is dat iedereen zich in de klas goed voelt want van zodra dat er een leerling zich niet goed voelt, gaat dat moeilijker gaan. Het is vooral ook belangrijk dat iedereen een eigen mening heeft en dat die in de klas gedeeld mag worden, maar dat dat dan ook gerespecteerd moet worden.

Slot

Hoe hebt u dit gesprek ervaren?

Eigenlijk wel leuk. Het is tof dat dit spontaan gebeurt en het heeft me ook stof tot nadenken gegeven. Soms confronterend omdat je niet over de vragen op voorhand kunt nadenken.

Hebt u verder nog iets toe te voegen?

Ja neen gewoon dat ik dat wel belangrijk vind en dat het bijna een must wordt om dat meer om meer te integreren in de lessen.

Interview 6

Johan – TSO/BSO (Hoge GOK - Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer? /

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

Ja het was een zeer bewuste keuze. Ik heb hiervoor een opleiding gevolgd en voor deze specifieke vakken. En dat is mijn school waar ik zelf als student heb les gevolgd. Ik heb gesolliciteerd en daar was een plaats vrij.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Voor mij als persoon denk ik dat mijn ambitie niet al te groot is aangezien ik in het onderwijs zit (lacht). Mijn ambitie is gewoon om in het onderwijs te blijven en ik ben momenteel met een master bezig om meer te verdienen voor dezelfde job. En dan voor het onderwijs zelf denk ik dat er nog zeer veel mogelijkheden zijn om het onderwijs naar een hoger niveau te tillen. Maar mijn grootste issue daarbij is dat om dat mogelijk te maken er meer investeringen nodig zijn en dat is momenteel niet meteen aan de orde. En dat we door allerlei beslissingen wel verandering creëren, maar nog altijd een beetje achter lopen. Dus grote veranderingen zie ik momenteel niet, hoewel ik wel denk dat die zouden moeten komen in de toekomst.

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Ja ik vind dat een zeer belangrijk onderwerp. Ik ben me al vaak bewust geweest van het feit dat dat eigenlijk in het secundair en voornamelijk ASO en TSO amper aan bod komt. Ik heb mijn Bachelor proef voor mijn opleiding ook geschreven over de burgerschapsszin in het secundair onderwijs. Dus ik ben daar ook tot de constatie gekomen dat er een inspanningsverplichting is maar dat er geen eisen worden gesteld. Het hangt voornamelijk van de leerkrachten af of er thema's besproken worden tijdens de lessen. Dat is dus zeker geen vaststaand feit in ons huidig onderwijs.

Ok en u zei daarstraks dat er wel een inspanning wordt gevraagd voor burgerschap kunt u daarover nog even uitweiden?

Wel ja het is nu wel al 6 jaar gelden dat ik die Bachelor proef heb geschreven, maar misschien met de huidig onderwijshervorming dat er hier en daar wel bepaalde zaken veranderen maar ik heb het dan voornamelijk over de voeten of de vakoverschrijdende eindtermen en daar worden bepaald burgerschap elementen wel in opgenomen. De grote thema's worden daar in opgenomen, maar zoals ik daarnet al zei is er geen verplichting . Er wordt wel een inspanning verwacht van de school, maar er is geen enkele instantie of ... ja ik weet niet hoe ik het moet zeggen... er is geen enkele controle. Er wordt verwacht van scholen dat ze zich daarvoor inspannen, maar als ze dat niet doen dan is dat geen probleem. Dat zijn geen vaststaande leerplannen waarin bepaalde doelen effectief moeten bereikt worden. Die moeten niet behaald worden en kunnen niet gecontroleerd worden.

Ok en in een ideaal scenario worden deze dan gecontroleerd. Hoe zou dit er dan moeten uitzien volgens u?

Ja gecontroleerd ... in een ideaal scenario wordt dit opgenomen in de leerstofpakketten. In mijn ogen zijn er bepaalde vakken of delen van vakken die eigenlijk minder belangrijk zijn dan een vak burgerschap. Ik denk dat burgerschap een volwaardig vak mag worden in zowel ASO, TSO als BSO. In BSO bestaat dat al deels en wordt dat opgenomen in PAV, maar in ASO en TSO mag dat gewoon een ingeburgerd vak zijn. Ik ga mij niet over uitspreken of dat één of twee uur moet zijn, maar dan kan dat wel gecontroleerd worden door inspecteurs, maar ook door de leerkrachten of er bepaalde doelstellingen behaald zijn. Of dat leerlingen kennis hebben van zaken in verband met recht, politiek, klimaat, economie en wereldproblematiek.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Ja politiek vind ik wel interessant en ik denk dat dat ook belangrijk is. De jongeren komen van hun 18 jaar van de school en in bepaalde richtingen wordt dat wel besproken, maar in vele richtingen komt dat amper aan bod. Dat is een beetje van de leerkracht afhankelijk of die onderwerpen aanbod komen, maar de leerlingen moeten op hun 18 jaar wel gaan stemmen, maar kennen met moeite nog het politiek systeem. Maar daarnaast vind ik het zeer belangrijk dat burgers zowel hun rechten als hun plichten kennen en durven opkomen voor hun rechten. Ik vind dat zeer belangrijk en daarnaast basiseconomie en basisverzekering, zijn eigenlijk ook zaken die in ons dagdagelijkse leven van groot belang zijn. En dan wat voor mij ook belangrijk is is de impact van het individu en de maatschappij op het klimaat en wat de mogelijke oplossingen kunnen zijn. En welke acties daarvoor georganiseerd kunnen worden. En jongeren moeten kunnen op tafel kloppen. Ook ouder mensen natuurlijk, maar ook jongeren moeten aangeleerd worden op op tafel te kloppen om verandering te vragen.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap? Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ja die taak ..; ja het onderwijs heeft natuurlijk als taak om te onderwijzen en kennis bij te brengen en ik denk natuurlijk dat het onderwijs een verplichting heeft om dat bij te brengen. Er is ook zo iets als leerplicht in België dus dan ben je zeker dat je als je dat via het onderwijs doet of dat nu thuis is of op school ben je wel zeker dat dit besproken wordt. Je kan niet van elke ouder verwachten dat zij kennis van zaken hebben dat ze daar ook in geïnteresseerd zijn. Dus dat zal voornamelijk afhangen van de studies van de ouders of ze enige kennis hebben over bepaalde aspecten en de interesse van de ouders. Dus ik denk dat het belangrijkste weggelegd is voor de school en andere zaken zijn mooi meegenomen. Ouders, verenigingen ... zijn mooi mee genomen. In mijn ogen Ik heb altijd goeie vrienden gehad waarmee we veel gediscuteerd hebben (lacht) ... dus misschien populairder maken van debatclubjes is in mijn ogen een goede zaak. Daar moet het niet altijd over politiek gaan, maar over andere dingen ook. Dit mag zelf aangemoedigd worden in verenigingen en door de overheid in stadsdiensten. De mogelijkheden zijn er wel maar volgens mij ligt de grootste rol bij het onderwijs om burgerschap te verwezenlijken.

Goed, de grootste rol voor het onderwijs, dat zal ik onthouden. Wat vind je dan van de invulling van burgerschap bij ons op school? Denk maar aan ouderraden, leerlingenraden, directie en ga zo maar door.

Ja (lacht) ik vind dat dat vrij beperkt is. Ik kan natuurlijk ... ik kom niet in elke les binnen dus ik weet natuurlijk niet wat mijn collega's vertellen of doen rond burgerschap. Bij de collega's aan de eettafel merk ik dat dat hun weinig interesseert. Dus ik vermoed dat dan ook weinig ter sprake komt. Ik probeer dat zelf in mijn lessen te integreren in de mate van het mogelijke. Bij natuurwetenschappen gaat dat dan ook over het klimaat, maar over bepaalde zaken zoals politiek beslissing uit de actualiteit probeer ik dat daarbij te betrekken. Maar zoals ik al zei is het heel afhankelijk van de leerkracht zelf. Van school uit zijn er wel projecten, maar die worden alweer getrokken door de leerkrachten. En in mijn inzien worden die leerkrachten niet echt gestimuleerd, aangemoedigd of geholpen om die projecten draaiende te blijven houden. Dus eigenlijk wat betreft onze school vind ik wel dat er veel meer mogelijkheden zijn om die burgerschapszin te verbeteren. Ik ben bij vele projecten betrokken, maar ik heb heel weinig de indruk dat dit gesteund wordt door directie. Andere collega's zijn wel enthousiast als je daar hen over verteld, maar ... en de leerlingen zijn ook enthousiast voor alle duidelijkheid. De leerlingen die geïnteresseerd zijn, zijn meestal leerlingen die zich zelf inschrijven voor bepaalde projecten dus dat zijn meestal leerlingen die ook al een zeker interesse tonen, maar je spreekt natuurlijk niet alle leerlingen aan. Er zijn ook projecten zoals een MOS-dag een tweedaagse die door leerlingen en leerkrachten worden getrokken waar ik ook vorig jaar aan heb deelgenomen, maar ook daar is er zeer weinig steun om concrete zaken te realiseren. Er zijn concrete beslissingen die kunnen genomen worden waar een beetje moed voor nodig is, maar waar heel goede argumenten voor zijn. Ik noem daar maar bijvoorbeeld zonnepanelen op de nieuwbouw van een dak plaatsten. Ik kan me moeilijk uitspreken over de financiën van een school, maar als je een beetje logisch nadenkt zijn die zonnepanelen ... de energie op school wordt rechtstreeks verbruikt ... maar met de terugdraaiende tellers zouden ze op lange termijn nog steeds winst opleveren en dat zou ook een mooi signaal geven aan leerlingen; ouder, en leerkrachten. Maar ik heb de indruk dat daar vaak op verzet wordt gestuit en dat zo een voorstellen vaak weggewimpeld worden. Naast zonnepanelen zijn er ook zaken zoals het bevestigen van de leerkrachten hun acties die ze ondernemen. Als je initiatief neemt en je hebt de indruk dat de directie daarmee akkoord is, maar je moet hun daarmee niet teveel lastig vallen. Dan wordt alle wat rond dat thema te maken heeft naar u via mail doorgestuurd zonder er zelf bij stil te staan dan wordt je als leerkracht niet echt aangemoedigd om je vrije tijd daar in te steken. Dat is eigenlijk vrijwilligerswerk om de leerlingen via die projecten burgerschap aan te brengen, maar als daar niets tegenover staat buiten de interesse van de leerling natuurlijk, dan zijn er niet veel leerkrachten die zich daar jaar na jaar voor blijven engageren en uiteindelijk verdwijnen die projecten dan.

Bijvraag: En hoe zie je dat dan concreet dat de directie meer steun zou kunnen geven voor zo een project?

Wel ja die steun zou dus zoals ik al zeg ze zouden bepaalde signalen kunnen geven. We hebben zo een MOS-project dat georganiseerd is door een tweetal leerkrachten één van die leerkrachten was daar

al enkele jaren mee bezig en die heeft verschillende malen met directie overlegd om hiervoor symbolisch één uur of twee uur symbolisch om dat dagdagelijks op school te implementeren. De directie heeft daar meermaals negatief op geantwoord waardoor dat dat project beperkt wordt tot twee dagen op school. Terwijl dat dit eigenlijk een zeer belangrijk project is dat eigenlijk daar iemand zou moeten opvolgen en stimuleren dat de leerkrachten en leerlingen daar dagdagelijks mee bezig zijn. En dat kan enkel denk ik als je de leerkrachten een signaal geeft van 'Hier kijk je krijgt één of twee uur puur'. En dat is symbolisch want in de praktijk werkt die leerkracht daar veel meer uren voor, maar dan kan de directie dat wel naar buitenaf toe uitdragen dat zulke projecten ondersteund worden en dat zo een projecten geïmplementeerd worden in de school. Over andere projecten zoals politiek, ja die zijn er gewoon niet. Misschien dat in bepaalde richtingen of bepaalde vakken door specifieke leerkrachten ..., maar burgerschap door school effectief door de school uitgedragen kan ik enkel het MOS-project opnoemen. En dat gaat enkel en alleen over het klimaat en de milieu problematiek.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Wat betekent 'burgerschap en democratie in de klas' voor jou? Welke thema's worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema's in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?) Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

Ja ik geef natuurwetenschappen, aardrijkskunde en biologie.... aardrijkskunde al lang niet meer ... ja ik zal van in het begin beginnen. Het is zeer afhankelijk van je leerplannen. De huidige leerplannen voor wetenschapsvakken zijn zeer gedetailleerd en wij staan dus onder zeer zware druk om die leerplannen te realiseren. Dus heel veel ruimte om uit te breiden is er eigenlijk niet binnen die vakken. Omdat er bepaalde thema's zijn die me toch nauw aan het hart liggen, probeer ik toch daar ruimte voor te creëren. Dat gaat dan voornamelijk over biodiversiteit en duurzame ontwikkeling omdat ik dat effectief kan koppelen aan mijn leerplandoelstellingen. Voor aardrijkskunde in het vierde jaar kon ik daar verder in gaan. Veel van die thema's zijn zeer breed en voor leerlingen is dat niet altijd evident om het grootte plaatje te zien. Als het gaat over klimaatopwarming denken ze meteen aan de poolkappen die smelten en de ijsberen die op een ijsschots liggen. Het probleem is natuurlijk veel groter, er zijn zoveel factoren die daaraan verbonden zijn. Ik merk op dat er in een derde of vierde jaar daar wel interesse voor is en dat dat tot goede gesprekken leidt, maar dat die leerlingen eigenlijk weinig kennis van zaken hebben. Die leerlingen beginnen eigenlijk van nul. Ik heb vorig jaar een project geprobeerd in 4 Handel, waar ik dacht ik ga het is over een andere boeg gooien en proberen om ze de verschillende aspecten van de klimaatproblematiek door de leerlingen te laten bespreken. Ik heb hen elk een door mij gekozen documentaire bekijken die over verschillende zaken gingen bijvoorbeeld waterproblematiek, alternatieve energiebronnen ... acht uiteenlopende thema's. Maar daar merk ik weer het probleem dat die leerlingen geen kennis van zaken hebben en dat die elke keer tot Ja dat die eigenlijk de essentie niet begrijpen van het probleem. Het was natuurlijk geen eenvoudige opdracht maar ze moesten gewoon documentaires samenvatten en deze aan hun medeleerlingen overdragen wat hun documentaire juist inhield en wat de oplossingen net waren die in de documentaire aan bod kwamen. Ik zag dat nu niet meteen als een makkelijke opdracht maar ik ga nu ook niet zeggen dat het super moeilijk was. Alle antwoorden komen namelijk in de documentaires voor, maar dat was gewoonweg een fiasco. Ik stelde daarbij vast dat die eigenlijk geen kennis van zaken hebben. Ik heb het nu enkel over mijn thema's gehad, politiek ja als ik aan de actualiteit kan linken doe ik dat, maar voor mijn vakken is dat natuurlijk beperkt.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?))

Ja ik probeer die te behalen door de thema's die binnen het burgerschap aan bod komen, probeer ik te linken aan mijn leerplandoelstellingen. En zoals ik daarnet al heb aangehaald: binnen mijn vakgebied is dat eigenlijk zeer beperkt. Er staan al zaken in de cursus en daar probeer ik dan over uit te wijden met actualiteit en eventueel een project of een extra opdracht te geven. Maar ja, zeer concreet gebeurt

er niet. Ik heb wel enkele jaren geleden voor 4 ASO voor het vak aardrijkskunde heb ik hun een creatieve opdracht gegeven. Ik heb hen laten nadenken over een stad of een huis van de toekomst. Ze mochten dat uitwerken hoe zijzelf dat wouden. Ze moesten wel enkel bepaalde criteria en nieuwe technieken implementeren. En dat is gewoon heel creatief nadenken waar ze is gewoon out of the box moeten denken en de resultaten waren daar wel zeer interessant. Ik heb hun daarvoor enkele maanden de tijd gegeven als een lange termijn opdracht. En bij sommige leerlingen waren dat echt zeer leuke en interessante resultaten. En ik denk dat dit meer mag toegepast worden in het onderwijs. De competenties moeten niet altijd gemeten worden door toetsen en taken, maar soms moet dat creatieve gewoon aangemoedigd worden. Alleen is dat zeer moeilijk om te kwantificeren. Want de ene is al wat creatiever als de andere en het is niet omdat die leerling dat zijn oplossingen niet creatief kan omzetten dat die oplossingen fout zijn. Binnen het onderwijs vandaag de dag is het moeilijk om zo een opdrachten te geven omdat je punten moet hebben. En ja het controleren van die burgerschapscompetenties worden eigenlijk getoetst tijdens de toetsen en taken. Creatieve opdrachten zijn eerder de uitzondering op de regel.

Maar als u zegt kennis van zaken hebben aan welke voorwaarden zouden ze dan moeten voldoen om wel die kennis en competenties van burgerschap te behalen?

Ja kennis van zaken gaan ze pas op een latere leeftijd kunnen hebben. Maar ik bedoel daarmee dan ik de indruk heb dat ik van nul begin. Ik verwachtten niet dat het klimaatexperten zijn, maar stel wel tot mijn verbazing vast dat jongeren van 14 tot 16 jaar echt geen enkel benul hebben als ik aan die lessen begin. Ik heb daarnet nog een toets verbeterd over het broeikaseffect dan merk ik aan die antwoorden dat die volledig naast de kwestie antwoorden. Ja ze vertrekken van niets om zich aan vast te houden. Ik denk dus dat het belangrijker is om daar van jongs of aan mee te beginnen, want ik denk dat leerlingen uit het derde en vierde jaar wel wat kritischer kunnen zijn. Simpelweg de basis van ons politiek systeem of de scheiding der machten zou eigenlijk al in het eerste of tweede jaar moeten behandeld worden. Zodanig dat naarmate in het derde en vierde jaar dit veel concreter kan worden. Die basis zou al vroeger moeten gelegd worden en dat kan door bepaalde vakken te implementeren. In wiskunde kan dit ook al aan bod komen. Je kan bijvoorbeeld bepaalde berekening maken die de koolstof uitstoot bereken of bepaalde peilingen van verkiezingen al eens bekijken over hoe dat opgebouwd is. Dus je mijn voorstelling is om er vroeger aan te beginnen en naarmate ze ouder worden dat te concretiseren. Democratie in de klas ... dat was ook een deel van je vraag ... ja ik vind het wel belangrijk dat ook leerlingen mee beslissingen nemen. Bijvoorbeeld de toets dag stel ik voor aan de klas en de meerderheid beslist daarin in. Ze hebben ook hun agenda en andere dingen te doen. Ik zeg hun dan ook altijd dat als ze niet akkoord gaan, hun medeleerlingen kunnen proberen te overtuigen. Als ze niet overtuigd geraken dan is het ook zo en dan moeten ze zich bij de meerderheid neer leggen. Ja een over andere zaken moedig ik wel discussies aan. Ik zorg er ook voor dat ze bepaalde dingen in vraag stellen. Ik weet niet of de directie dit accepteert, maar met de klimaatbetogingen van de jongeren enkele jaren gelden, moedigde ik dat ook aan. Ze gaan dan misschien een strafstudie krijgen van de school, maar ik vond het heel fijn dat ze opkwamen voor hun menig.

Hoe beleef je deze ervaringen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Ja dat is natuurlijk een groot verschil. Die documentaires heb ik behandeld in 4 Handel die klassen 'om algemeen te zijn' zitten niet de meest gemotiveerde leerlingen en zijn vaak opgebouwd uit Franstalige leerlingen. Dus Nederlandse documentaires zijn een extra uitdaging. Ik wil daarmee niet zeggen ... ik pas dit enkel toe vanuit mijn ervaringen met die klas. .. dus die was niet goed. Maar ik denk dat als ik dit in een 4 ASO of in een andere TSO richting dan hadden die resultaten misschien anders geweest. De leerlingen waren dit ook niet gewend om op die manier naar een documentaire te kijken en er de kernzaken uit te halen. Die hebben eigenlijk nog niet de vaardigheden aangeleerd gekregen om kernzaken eruit te halen. Terwijl ik hun van in het derde jaar aanmoedig om samenvattingen te maken wat al een manier is om hoofd van bijzaken te onderscheiden. Merk ik dus toch dat dit nog niet een succes was in 4 HAN. Maar ik ben ervan overtuigd dat dit in andere richtingen of klassen wel tot een beter resultaat zou leiden. Alleen heb ik 4 HAN twee uur per week dus heb ik daar de mogelijkheid om wat te spelen met mijn uren. In 4ASO heb ik maar één uur per

week en daar ben ik dus beperkt om zo een grote opdrachten te doen. Anders ben ik langer als een maand bezig met zulke opdrachten. Ik heb daar gewoon de tijd niet voor. Maar ik ben er wel van overtuigd dat zo een projecten in andere klassen tot een beter resultaat zouden leiden. Herhaal nog eens je tweede vraag.

Mijn eerste vraag was een verschil in klassen en misschien nog een vraag: is er een verschil in werkvormen waardoor je een verschil in participatie zou creëren.

Ja ik heb in het verleden ook al andere zaken gedaan. Meestal kies ik er wel een documentaire uit omdat dat eens iets anders is voor hun. In de voorgaande jaren ... ik ben nog altijd over 4 HAN bezig want daar heb ik echt de tijd... verschillende documentaires uitgeprobeerd, maar ik kwam steeds tot dezelfde constatactie dat dit niet ging. Dus zocht ik iets nieuw. Het grote probleem is nogmaals de werkwijze dat ontbreekt in de klassen en de taal is een probleem. Dus zelf het klassikaal bespreken van een documentaire blijft zeer oppervlakkig, teleurstellend zelf. Zelfs met concrete vragen die ze krijgen om voor te bereiden thuis, behaal ik niet het gewenste resultaat. Dus ik denk wel dat er andere werkvormen mogelijk zijn om die resultaten te verbeteren, maar ik heb nog niet alles geprobeerd.

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Oei Verplichte buitenschoolse activiteiten denk ik dat die zo goed als onbestaande zijn. Met uitzondering van enkele richtingen zoals de humane wetenschappen. Die zullen wel eens een uitstap hebben die aan burgerschap kan gelinkt worden, maar ik denk dat die in vele andere richtingen zo goed als onbestaande is. Er zijn natuurlijk wel andere projecten zoals KRAS bij ons op school. Dat is een project waar vrijwillige leerlingen zich voor engageren na de schooluren waarbij zij zich voorbereiden op een groot debat in het Vlaams parlement. Ze leren debatteren en hoe wetten gestemd worden in het parlement. Maar dat is opnieuw een probleem net als daarnet: dit zijn al leerlingen die daar interesse in tonen. Dus de kans dat ze daar zelf dingen over opzoeken of hier zelf al mee bezig zijn is eigenlijk al heel groot. Maar alle andere leerlingen vallen een beetje uit de boot want die doen gewoon niet mee. Dit zie ik ook bij vrienden van vroeger als ik met hen aan het discuten was dan waren er veel anderen dat met hun ogen draaiden. En vandaag is dat nog steeds zo dat als ik met vrienden discuteer er steeds veel zeggen "die twee zijn nog niets veranderd" terwijl ook zij eigenlijk nog niets veranderd zijn want ze zijn niet geëngageerd zijn om mee te doen met het gesprek. Om zelf eens kritisch na te denken. Maar dus ja vele leerlingen worden niet gestimuleerd door buitenschoolse activiteiten.

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken?

Ja de thema's heb ik al benoemd. Politiek, recht en economie. Maatschappelijke zelfredzaamheid en klimaat ... wat bedoelt u met maatschappelijke zelfredzaamheid? ja dat ze de handvaten hebben aangeleerd om zelf na te denken. Om zelf te kunnen opzoeken wat mijn rechten zijn, wat mijn plichten zijn en op wie ik moet gaan stemmen. Dat ze die vaardigheden hebben aangeleerd. Je moet hen niet het heel rechtssysteem uitleggen, maar wel aanleren waar ze moeten naar zoeken als hun rechten geschonden worden. En ik denk dat dat de focus moet zijn van de scholen dat ze bepaalde tools aanleren. De inhoud daar kan je over discuten. Eigenlijk moeten die leerlingen in na het zesde jaar klaar zijn om in de maatschappij te stappen. Klaar zijn voor praktische zaken zoals ziekteverzekeringen, brandverzekeringen, enzovoort... Eigenlijk heeft mijn moeder me dat aangeleerd, maar moest zij dat zelf niet weten dan zou ik wanneer ik een ongeval zou hebben alles moeten betalen. Dat is zeer praktisch en concreet. Maar ook andere zaken zoals u rechten, waar je moet op stemmen. Dat je daar zelf over kunt nadenken. En ook misschien heel belangrijk, het in vraag stellen. Zodanig dat ze niet meer zomaar accepteren wat in de media verschijnt, maar zo goed als alles durven in vraag stellen. Niet alles aanvaarden wat ze op sociale media, kranten of van andere personen aanhoren. Maar concrete thema's of onderwerpen zijn minder belangrijk dan die tools of handvaten. Dus eigenlijk eerder competenties en vaardigheden.

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs?

Ja ik heb de nieuwe leerplannen van mijn vakken al bekeken. Daar staan iets minder doelstellingen in waardoor er meer ruimte is over bepaalde thema's uit te breiden. Maar de voeten of eindtermen heb ik nog geen weet van. Zeker deze voor de derde graad die zijn er simpelweg nog niet. Dus ik weet niet hoe dit in de toekomst zal uitrollen, maar ik hoop dat hierover echt een vak wordt opgenomen in alle richtingen. Iedereen zo eigenlijk een basis burgerschap moeten krijgen op school. Of dat dat effectief gaat geïmplementeerd worden daarover heb ik weinig te zeggen. Daarvoor moet ik het eerst nog schoppen tot minister van onderwijs (lacht). Dat zal niet voor direct zijn.

Interview 7

Brigitte – ASO (Hoge GOK - Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer? /

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

Ja dat wist ik al van toen ik in het secundair zat dat ik in het onderwijs wou stappen en met jongeren wou bezig zijn. Ik heb zelf op een Don Boscoschool gezeten. De spirit van een Don Bosco school ‘hoe met jongeren om te gaan ‘ sprak mij wel aan. En dat wou ik ook wel doen. Wat bedoel je met de spirit van een Don Boscoschool? Het welzijn van het kind komt voor en de groepsvorming gaat voor op de leerstof. Of althans dat was vroeger zo.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Het is niet mijn bedoeling om ergens graadcoördinator of directie te worden. Absoluut niet. Want dan ben je het contact met de leerlingen kwijt. Wat ik eventueel wel zou zien zitten is leerlingenbegeleiding. Maar anders zou het gewoon lesgeven zijn. Want ik wel van plan ben en dat is een primeur voor jou, is mijn master halen binnenin de godsdienst wetenschappen, maar dat staat nog in zijn start schoenen. Als dat ambities zijn, ja misschien wel. En ook om in de derde graad te kunnen lesgeven, maar vooral om mezelf meer achtergrond bij te brengen binnenin het vak. en waar zou je de opleiding volgen? Ik heb alleen nog maar aan de KUL gekeken. Dat is de meest gekende universiteit dat die mogelijkheden aanbiedt en heel veel binnen het vak godsdienst vind je terug van professoren aan de KUL.

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Ja awel dat is al een moeilijke want het woord burgerschap is eigenlijk heel breed. Hoe sta ik er zelf tegenover? Als het gaat over hoe ik de leerlingen burgerschap wil bij brengen wil ik eerst reflecteren over mezelf en ze daarin meenemen en ze alert maken hoe de wereld een beetje in elkaar zit. Dit vanuit het standpunt van het vak godsdienst en vanuit mijn eigen ervaringen. En ze toch wakker schudden dat er ook bij hun verantwoordelijkheid ligt als opgroeiende tieners om oog en oor voor elkaar te hebben. En niet gewoon ik, ik, ik, ... burgerschap is hoe sta ik in de maatschappij? En hoe kan ik de maatschappij helpen, ondersteunen en opbouwen.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom? /

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

(zucht) Vrij veel ... Geen interesse in economie. Ok ja je moet dat een beetje volgen, maar daar heb ik het niet over. Maar zingeving, de sociale waarden binnen burgerschap, loyaliteit. Potverdorie dat is een moeilijke. **Bijvraag: ja denk maar aan bijvoorbeeld het klimaat, politiek of inderdaad filosofie?** of ... Ja klimaat ok, maar niet in de mate dat ik mee zou gaan betogen en mee gaan opstappen met Anuna de Wever ofzo... maar wel dat ik ze bewust maak op recycleren, maar ik ga eerlijk zijn: ik ben een beetje groen, maar niet super groen. Dus ik ga het niet van de daken schreeuwen dat ze een brooddoos moeten bij hebben in de plaats van een broodje. Dan zal ik hen eerder zeggen dat ze hun papier in de vuilbak moeten gooien. Punt. En filosofie dat vind ik heel boeiend. Dat is mijn dada. Ik speel heel graag bij mijn leerlingen advocaat van de duivel. Ja maar je zegt dit en dat, hoe kom je daar dan bij? Politiek ben ik heel gevoelig als het gaat over racisme, onderdrukking en de mindere klasse in de maatschappij die wat vergeten worden. En daarover wil ik jongeren sensibiliseren. Kijk het kan zijn dat jij het goed hebt thuis, maar weet dat er ook andere zijn dit het slechter hebben en de mensen kiezen daar niet zelf voor. Dat vindt ik heel belangrijk.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap?

Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ja omdat ze krijgen dat een stukje mee van thuis uit, maar dat is enkel de visie van thuis. En ze krijgen gemiddeld in het secundair tweede/derde graad van een 8tal tot 9 tal leerkrachten les. Dat zijn 8 tot 9 verschillende visies en achtergronden die een meerwaarde kunnen bieden. Dat ze geen enge blik krijgen, maar net aanleren dat er een heel scala aan mogelijkheden is van wat je kunt voor hebben in je leven, hoe je je kan inzetten en hoe ga daar allemaal mee om? En dat kan gerust zijn dat zij thuis opgroeien bij heel racistische ouders, wat heel jammer is en dan komen ze in een zeer gemengde klas wat dan natuurlijk botst. Als ze dan een tegenargument horen van een leerkracht kan dat enkel verruimend zijn. Zowel in wiskunde als frans, godsdienst of geschiedenis mag dat zeker aanbod komen. Hoe je dat net in wiskunde moet doen weet ik niet, maar misschien vanuit de leerkracht zijn ervaringen zelf. In godsdienst heb je de GSM-functie. Dat staat in het leerplan. Getuige, specialist en mentor. En ik vind die getuige zeer belangrijk. Dat je vanuit jezelf ook bijdraagt, zonder je privéleven op de banken te leggen. Dat is heel belangrijk. Ze moeten een voorbeeld hebben.

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

De leerlingenraad is er, die hebben al het een en ander verwezenlijkt, maar ik vind dat ze te weinig spreekbuis zijn. Er wordt teveel van bovenaf geregeld. Ze mogen hun zegje doen, maar daar stopt het dan. Vooral in de tweede graad, de derde graad heeft al zeker wat verwezenlijkt. De tweede graad krijgt het niet gedaan. Ze mogen wel iets zeggen, maar verwacht maar niet teveel. De ouderraad daar heb ik geen idee van. Ik vermoed dat dat bestaat, maar of dat ze inspraak hebben of niet, dat weet ik

totaal niet. Worden ze echt opgevoed tot burgerschap in onze school? Dat is zeer afhankelijk van richting tot richting. In de sociale wetenschappen komt dat meer aan bod. Ook in humane. In economie ook wel maar waarschijnlijk meer vanuit economisch perspectief, denk ik.

En als ik u goed begrepen heb, heeft de derde graad via de leerlingenraad al wat verwezenlijkt. Wat denk je dan concreet aan?

Bij ons op school moeten de zesde jaars verplicht naar buiten omdat er te weinig plaats is om binnen te eten. In de winter is dat dan lastig omdat ze verplicht worden om op straat te eten of de leerlingen die het iets bredere hebben kunnen dan, uiteraard nu niet door corona, een terrasje gaan doen. Maar dan mogen ze ook geen alcohol drinken. Ze hebben ervoor gestreden om een ruimte te krijgen en ze hebben de kelder F geekregen en die is aangekleed met zetels en een snookertafel. En het is dankzij de derde graad van een aantal jaar gelden dat er zoveel picknick tafels op de speelplaats staan. Ook dat hebben zij aangekaart. Want ze mochten niet op de grond zitten en ze moesten blijven recht staan.

Bijvraag: Ok en de werking van directie inzake burgerschap? Welke directie want we hebben er veel?

Bijvraag: Misschien kunt u dat even uitleggen? Ja ik denk dat we negen directies hebben. Financieel, technisch, algemeen, en onze drie directeurs van elke graad. In de tweede graad denk ik dat dat iets strenger mag en niet alles moet toegedekt worden met de mantel der liefde. Want de leerlingen krijgen vaak het idee dat ze niet gestraft worden. Ik weet van een paar pestincidenten waarmee niets gebeurd is. Zo wat met de mantel der liefde en het zal wel voorbij gaan Nee zo voed je mensen niet op tot burgerschap. In een derde graad zijn ze strenger, in de eerste graad heb ik daar geen zicht op. Burgerschap tegenover de leerkrachten.....dat weet ik niet. Als het gaan over het groen op de school, dat laat de wens over. Er staan misschien wel vuilbakken, maar ik zou het beleid eens willen inlezen.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Wat betekent ‘burgerschap en democratie in de klas’ voor jou? Welke thema’s worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema’s in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?) Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

De thema’s die besproken worden zijn heel breed. Ik begin het schooljaar steeds met ‘kijk ik geef godsdienst dus ik bespreek alles en benoem alles met naam’. Je mag me alles vragen en je mag me alles zeggen, maar respectvol en beleefd. Dat zijn mijn enige twee voorwaarden en dus de thema’s hangt af van wat de leerlingen vragen of waarmee de leerlingen afkomen, maar ik bespreek de thema’s uit de actualiteit. Over zelfontplooiing en wat er bij mij heel belangrijk is, is dat ze leren luisteren naar elkaar en leren respect tonen voor elkaar. De mening van iemand respecteren. Democratie Voor mij is het niet per se zo dat de meerderheid het haalt in een discussie. Het gaat om de argumenten want soms voel je heel goed aan dat ze samen klitten om dwars te liggen en dan vormen ze de meerderheid, maar daarom hebben ze hun statement nog niet schep gesteld. Als je een beetje begrijpt wat ik bedoel? **Bijvraag: Kan je even concreter zijn? Je geeft nu toch al even les en moet daar al wat ervaring mee hebben denk ik?** Ik ga het voorval van 4 HUMA nemen. Ze hebben daar iets gezegd van racisme. Ze hebben dat niet kunnen hard maken. Dus kijk, het merendeel van de klas zei tussen haakjes ‘mevrouw Fabri, heeft racistische uitspraken gemaakt’ terwijl de andere zeiden ‘dat dat niet zo is, leer eens luisteren naar wat ze eigenlijk gezegd heeft.’ In zo een geval wint, tussen haakjes, de minderheid. Want kom met argumenten af als je dat zegt over mij. Maar blaas niet hoog van de toeren door te zeggen dat ik racistisch ben. Daar kan de meerderheid dan wel een standpunt innemen, maar als je het niet kunt hard maken.... Bij een stellingsspel ook waar ze elkaar moeten overtuigen kan het gerust zijn dat er één of twee leerlingen aan de ene kant staan met zeer sterke argumenten, dat zij het wel halen van het merendeel van de klas die gewoon zeggen ‘het is gewoon zo’. Neen die leerlingen komen met sterkere argumenten. Dus wat dat betreft wint niet altijd de meerderheid bij mij. Democratie ...; zo mogen bij mij zeggen wat ze denken, maar beleefd en met respect.

En als u dat stellingenspel doet en het gaat over zeer gevoelige thema's zoals politiek en racisme, hoe gaat u daar mee om als leerkracht in de klas? Want ik kan me inbeelden dat dat niet altijd voor de hand liggend is.

Ik zorg eerst dat er structuur is. Het basisprincipe is, steek je hand op en je krijgt pas het woord als ik jou aanduidt. Punt. En dan moeten ze naar elkaar luisteren en ze moeten van mij uit de 'ik vorm' spreken. Dus niet 'ja, maar jij ben of jij dit'. Neen. 'Ik vind dat' en dan waarom. Ze mogen van mij ook geen uitspraken doen waarvan ze beseffen dat ze de andere kwetsen en daar ben ik vrij strikt in. Ook geen opmerkingen tussen de tanden door. Dat tolereer ik niet. Waar ik het wel moeilijk mee heb is om zelf aan te geven Als we het dan hebben over allochtonen Hoe moet je die dan benoemen? Wat is tegenwoordig potverdorie politiek correct? Ik weet het niet meer. En dat is wel een hele moeilijke. Om dan aan te brengen van ok hoe ga ik het nu zeggen?

En hoe probeert u daar dan zelf mee om te gaan als leerkracht? Als u daar problemen mee ervaart om zaken te benoemen? Wat is politiek correct is eigenlijk een maatschappelijk thema.

Awel ik vraag het aan de leerlingen zelf. De grote discussie is moogt ge nog neger zegen, moogt ge nog zwarte zeggen ... ik vraag het aan de leerlingen zelf. Wat wil je eigenlijk dat we zeggen als we het over jouw huidskleur hebben? Moeten we dan zeggen Afrikaan? En beargumenteer waarom. En ik heb daar al de meest uiteenlopende argumenten over gekregen. Dus ik denk niet dat er een pasklaar antwoord is om dat te benoemen. Dus ik zeg nu gewoon de leerlingen die van Midden-Afrika afkomstig zijn, dan weten we het ook. Noord-Afrika, ja ok dan weten we het ook, maar ik probeer de woorden zoals zwarte, neger of Marokkaan, probeer ik te mijden. Om geen lont aan het vuur te steken probeer ik het lont er al uit te halen, maar dat is koorddansen ..dat is een hele moeilijke.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?)) En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen?

Dat is een hele moeilijke vanuit godsdienst. Want bij ons is dat eigenlijk verspreid over alle thema's . Dat zit niet in één competentie en dat zit bij ons gewoon overal. Respect is een hele belangrijke. Kunnen luisteren naar elkaar en kunnen verwoorden wat een andere zegt is niet simpel voor hen. Dan is ook een fameuze competentie waar ze moeten aan werken en dan het formuleren van eigen meningen. Geef wij daar punten op? Ja je kan moeilijk punten geven op het feit dat iemand nog niet kan luisteren naar iemand anders. Of naar het feit dat iemand een andere leerling in de grond boort. Dan probeer ik vanuit mijn vak aan te leren om die mening anders te verwoorden. Probeer eens te voelen wat dat doet met iemand anders als jij dat op die manier zegt. Het empathisch gevoel aanspreken dus. Leef je nu eens in, zou jij het leuk vinden dat. Zo ja een beetje aan zelfreflectie laten doen. En dat is van het begin tot het einde in de klas voor godsdienst. Wat dat betreft hebben ze geen rust. Ze moeten een hele tijd beseffen 'ah ja ik moet rekeningen houden met de andere, maar ik mag er ook zelf zijn.'

Hoe beleef je deze ervaringen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Ja ik ga even in hokjes spreken, de allochtone leerlingen en Midden-Afrikaanse leerlingen om even zo te noemen en de moslims gaan daar ontzettend in op. Omdat zij zich ook Ik kan niet op het woord komen gediscrimineerd voelen. Zeker na Black Lives Matters vorig jaar En dan zijn die heel vaak aan het woord. En de blanke leerlingen die zwijgen dan meestal. En als je dan even de andere leerlingen laat spreken dan komt daar inderdaad amper een woord uit omdat die schrik hebben om een antwoord te geven of om politiek incorrect te zijn. Dat merk ik wel heel sterk. Dus als het over racisme gaat, komt de participatie meestal van de allochtonen. Er zijn enkele leerlingen die durven op de voorgrond te komen en zeggen 'neen, kijk mijn leven doet er ook toe' en dan krijgen die de wind vanvoren van de allochtonen leerlingen. En dat is opnieuw koorddansen en dat is een hele moeilijke. Als het echt over religie gaat, zijn het de moslims want voor de andere leerlingen hoeft dat niet. Maar de moslims weten veel meer over hun religie dan de andere leerlingen over de Christelijke religie. Terwijl ze daarover leren in het vak geschiedenis (lacht) met alle respect maar het blijft niet hangen

Joachim(lacht). **En wat vind u daarvan als godsdienstleerkracht?** Ik vind dat pijnlijk. **Waarom?** Pijnlijk om te beseffen dat de blanke leerlingen, om even zo te spreken, hebben zoiets van 'foert godsdienst'. En daardoor zeggen ze ook foert tegen de waarden en normen van de godsdienst. En die vormen geen eenheid meer. En dat merk je wel bij moslimleerlingen, die vormen één grote eenheid. En die springen voor elkaar in bres ook al weten ze dat de andere in de fout is. Maar daar is zo ja een verborgen identiteit van een groepsgevoel en een sociale groep en binnen het Christendom bestaat dat niet meer. En altijd dat letterlijke geloof 'dat kan niet dat die over water loopt en dat die blinden heeft laten zien' ja neen mannen, daar gaat het niet over. Daar gaan we het even niet over hebben, maar dat dring niet door. En met wat er twee of drie jaar geleden is gebeurd met de pedofilie in de kerk hebben ze zoiets van ja de kerk is één pedofiliezaak. Terwijl ik probeer te zeggen: 'zijn alle papa's pedofielen omdat er één papa pedofiel is?' 'ja maar neen mevrouw dat is iets anders'. Ok, dus ja ik vind dat jammer. Maar dat veranderd naarmate ze ouder worden dan staan ze er meer voor open. Dan bedoel je de oudere klassen aan waar je lesgeeft? Neen daar kom ik nog niet, maar ik hoor van de collega's van de derde graad dat dat dan veranderd. Daarom niet dat ze superreligieus woorden, maar ze staan wel open voor. En aan wat zou dat dan liggen volgens u? Ik denk door één het volwassen worden en ik wil nu niet stoefen, maar misschien wel dat ze in de tweede graad het aanbod hebben gekregen van: 'dit is er ook' binnen onze lessen. Het hoeft niet meer enkel het enge denken zijn. De catechismus volgen we niet meer. Maar ja in de tweede graad zijn het pubers en moeten ze rebels zijn. En zetten ze af tegen alles en als je ze dan tegen komt in de gang zeggen ze 'he mevrouw dat was toen wel ...' en dat je dan denk hhhmmm ok. Niet waar, meneer Leclair? (lacht)

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Bijvoorbeeld er was enkele jaren gelden een lichtwandeling waar enkele leerlingen uitgenodigd worden. Om een samenhangsgevoel te creëren. Ik weet dat het MOS (project rond groen op school) ook activiteiten gedaan heeft. Euhm ... Sport zit ook binnen burgerschap want daar doen ze aan fairplay enz.... die doen ook activiteit buiten de school. En dan gewoon enkele schooluitstappen zorgen ervoor dat de leerlingen respect moeten hebben vanwaar ze komen. De stad, waar ze naartoe gaan, de mensen die ze tegenkomen, als ze naar een museum gaan moeten ze

En welke schooluitstappen zijn er dan? Ik ga over de twee graden heen praten he... Ik weet dat ze in de derde graad naar Londen gaan. Ze gaan op logé bij gastgezinnen en ze weten daar dat ze zich aan andere gewoontes moeten houden en daar respect voor hebben en dat ze daar iets uit leren. Ze leren er ook om te gaan met vrijheid en verantwoordelijkheid. Ze moeten er zich aan de afspraken en houden en leren er gidsen. Ze moeten er anderen meenemen in hun verhaal, visie en hun waarden overbrengen. Als we naar de tweede graad kijken, gaan ze op schooluitstap naar steden. Brussel denk ik ... daar zijn de competenties eerder 'heb respect voor wat uw voorouders hebben gedaan en opgebouwd, wat er daar voor mij wel meer in mag zitten is het multiculturele.

Wat bedoel je dan? Bijvoorbeeld in Brussel mag daar van mij een wandeling door de Matognewijk zijn of gewoon gaat praten met de mensen uit de wijk zodanig dat ze de cultuur leren kennen en niet enkel de beelden van op televisie. Maar kijk, de Matognewijk ziet er zo uit, en dit is de Graaf van Vlaanderen en dit is de Imam en die gaat nu iets vertellen of dit is la mama vanuit de Matognewijk ... dat ze eens een ander beeld krijgen in de plaats van wat ze op de televisie zien.

Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies? /

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken?

Ok Ja dat respect, openstaan en luisteren naar elkaar dat echt belangrijk is bij mij. Het meenemen van elkaars meningen en eruit kunnen leren en op die manier een klasgevoel te creëren. 'Kijk wij zijn een klas, een minimaatschappijtje en we gaan ervoor zorgen dat dat een leuke klas wordt'. We komen op voor elkaar, we steunen elkaar, alle ja de klassiekers eigenlijk. Niet iedereen voor zich. Dit jaar ben ik geen titularis, maar als ik titularis was kregen ze bij mij ook een taak voor de orde van de klas. Als er

iemand afwezig is zijn er leerlingen verantwoordelijk voor de verschillende vakken zodanig dat als de leerling terugkomt die niet alles moet inhalen. Ja, zorg dragen voor elkaar.

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs?

Ik heb de indruk dat die positief evolueert. Jongeren worden aangeleerd dat het onderwijs meer is dan alleen hun cursus kennen. En ik denk dat dat een stuk geroeid is door het feite dat vele ouders tegenwoordig werken. Vroeger werd dat thuis gedaan. De gezinnen waren groter en ze kregen die waarden en normen mee van thuis uit. Tegenwoordig vangt de school dat op. En vroeger was het ook zitten, zwijgen en luisteren en nu is het je mag een eigen mening hebben, sterker nog je moet een eigen mening hebben. Ze worden kritischer opgevoed. Sociale media heeft hier zeker een bijdrage. Het komt ook meer voor in de vakken. Ze moeten de actualiteit volgen. Ja ze worden uit hokjes gehaald. Je bent meer dan een leerling, je staat in een maatschappij en we gaan u proberen voor te bereiden op die maatschappij.

Hoe hebt u dit gesprek ervaren? /

Hebt u verder nog iets toe te voegen? /

Sofie – ASO (Lage GOK - Gemeenschapsonderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer?

Eigenlijk is dit een speciaal verhaal. Ik heb daarnet ook verteld in het inleidend kennismakingsgesprek dat ik op de VUB heb gestudeerd en politieke wetenschappen gestudeerd en nadat ik mijn thesis heb afgegeven wilde ik ingelijk nog niet onmiddellijk gaan werken. En ik zocht een richting van 1 extra jaar die ik kan opvullen want ik deed al vakantie -en weekendwerk: ik wou mij dus nog niet direct settlen in een job. En toen dacht ik waarom niet de lerarenopleiding proberen. Ik heb nochtans een mama die heel haar carrière kleuterjuf was en die mij altijd heeft gezegd om nooit in het onderwijs te stappen want je weet niet waar je aan begint. Maar ik wou dat echt proberen. Mijn allereerste stagelesje was met de medestudenten op de campus zelf, en voor mij ging er toen een wereld voor mij open. Ik dacht dit is leuk, en ik kan hier mijn ding doen. Ik kan dingen vertellen, en er wordt geluisterd. Dat positief gevoel heeft zich dan doorgetrokken naar de rest van mijn stage, op Pitzemburg zelf (de school waar ik nu ook les geef). En ik stond daar vooraan in de klas, en ik besepte dat dit het was wat ik wou. Als je het in christelijke termen kunt zeggen zou ik het een roeping durven noemen. Ik ben dat gewoon gevolgd en ik heb daar, na 18 jaar in het onderwijs, nog altijd geen spijt van dat ik daarvoor heb gekozen. Ik doe dat heel graag en ik doe dat met hart en ziel. Ik doe dat elke dag nog veel liever dan dat ik dat ervoor deed. Noem het een roeping.

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

De stageplaats werd me destijds toegewezen door de lerarenopleiding van de VUB zelf. Dat was gekozen op basis van de plaats waar ik woon en waar ik ook met mijn diploma aan de slag kon. In mijn achterhoofd heeft het altijd gespeeld dat ik in deze school altijd wou les geven omdat ik van in

het begin er goed en welkom voelde. 5 jaar geleden zijn ze gestart met een richting humane wetenschappen, een goede vriendin die Geschiedenis geeft in deze school heeft me gebeld toen en doorgegeven dat ik zeker moet solliciteren voor deze richting. Dat past bij uw diploma en sluit aan bij uw studies. Solliciteer en kijk wat er gebeurt. Ik heb dat ook gedaan, ik heb die job toen niet gekregen omdat er een andere collega (die nu mijn parellele collega is) was boventallig in Keerbergen in haar school, en die had dan ook voorrang voor die uren op te nemen. En dan 4 jaar geleden kreeg ik dan telefoon van de directeur, en vroeg of ik iemand kon vervangen die met een burn-out sukkelde. Toen was dat 4 uur Cultuurwetenschappen in de 2de graad. Zo ben ik eigenlijk gestart op deze school. Op het einde van dat schooljaar ben ik tot bij de directeur moeten komen, en heeft me toen verteld om er alles aan te doen om je hier bij ons te houden en dat je hier volgend jaar voltijds kan starten. Zo is mijn carrière op Pitzemburg gelanceerd. Na enkele jaren ben ik dan doorgeschoven naar de derde graad, dus nu sta ik enkel en alleen in het 5de en 6de studjaar ASO Humane Wetenschappen.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Nee eigenlijk niet, ik zie mezelf geen bureaujob opnemen. Ik heb ook heel lang in een TSO-BSO school lesgegeven. Ik deed dat heel graag en ik deed dat met veel plezier naar de leerlingen toe. Dat was dan met de jongens, de harde sector, die automechanica, metaal en electriciteit studeerden. En dat vond ik ook heel fijn. Maar een paar jaar geleden begon ik toch te denken aan toch net iets meer kennis over te dragen. En de overstap naar Pitzemburg kwam eigenlijk op het juiste moment voor mij. En ik doen nu wat ik graag doe. Want ik ben nog niet zo lang bezig als leerkracht Cultuur- en Gedragwetenschappen, dus ik voel zelf nog dat ik daar ook in moet groeien. Maar ik zie mezelf op dit moment niet echt iets anders doen dan wat ik nu doe want ik ben daar bij mee. Het is ook vlak bij huis, en ik werk heel graag op de school waar ik nu sta. Ik denk dat het voor mij zo een beetje het einde van het traject hier op school. Ik hoop dat eigenlijk zelfs.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Ik vind dat, zeker in het onderwijs, en gezien de maatschappelijke context waarin we in leven, vind ik dat heel belangrijk dat we dat meegeven aan de leerlingen. Er wordt heel vaak gesproken over normeloosheid van de jeugd en dergelijke meer. En ik merk ook nu dat er in de 3de graad een aantal skills (vaardigheden) ontbreken. Ik weet niet hoe dat komt. Ik durf niet zeggen dat het komt door desinteresse of iets anders. Maar een beetje basiskennis van bijvoorbeeld politiek, dat ontbreekt bij jongeren volledig. En uiteindelijk zijn ze 18 jaar tegen dat ze bij ons afstuderen, en kan het zijn dat ze binnen afzienbare tijd naar de stembus moeten trekken en hebben ze eigenlijk heel weinig vorming over gekregen. Hetzelfde met het rechtstelsel, als die jongeren afstuderen en die komen al eens in contact met een gerechtelijke institutie, dat ze compleet geen besef hebben daarvan. Ze zitten in dat veilig coconneke van mama en papa dat ik het ook vind dat het de taak is van een school en van het onderwijs in het algemeen dat leerlingen toch een beetje basiskennis wordt meegegeven. Dat hoeft niet te ver te gaan, maar een beetje basiskennis is noodzakelijk dat dit meegegeven wordt.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Ja misschien speelt mijn achtergrond daar ook een rol in. Ik heb heel lang niet-confessionele zedenleer gegeven. Dus die waarden en die normen probeer je op deze manier al over te brengen naar de leerlingen toe. En ik merk nu ook in de lessen die ik nu dan geef, Cultuur -en gedragswetenschappen probeer ik dit soort zaken daarin te steken. Ik vind dat nodig dat ze dat meekrijgen.

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Als leerkracht is omgaan met diversiteit erg belangrijk, ik ben ook heel blij dat zowel in het 5de als in het 6de jaar diverse klassen heb, waarbij ik dingen hoor uit verschillende invalshoeken en verschillende religieuze en culturele achtergronden. Dat is enorm boeiend. De politieke basisvorming meegeven spreekt mij ook wel aan. Dat vind ik een must, ook om dat negativisme tov politiek, die in de maatschappij heerst, om dat ook een beetje te doorbreken. Door te duiden dat we in een democratie leven en dat stemmen heeft zin, en dat is belangrijk dat je dat doet. Maar ook de economische thema's die een beetje meespelen, dat de leerlingen beseffen dat de wereld ook vaak draait rond economie, en dat ook een belangrijk thema is voor iedereen.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap? Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ja eigenlijk wel, ik merk ook wel op school dat een deel van mijn collega's echt wel voor open staat. Ik heb bv. een collega aardrijkskunde dat die ook probeert om een aantal thema's in zijn lessen in te voeren. Dat het niet louter om het aardrijkskundige gaat zoals 'zoek eens iets op in een atlas', dat die ook probeert te werken met thema's zoals migratie zodat de leerlingen daar ook wat meer achtergrond daarover krijgen. En ik denk dat we niet enkel leerkrachten zijn, we moeten niet alleen kennis overdragen. We hebben ook wel (zeker in deze tijd) een opvoedende functie naar onze leerlingen toe. Dat is ook een beetje onze plicht, denk ik dan. Hetgeen dat ze soms niet altijd van thuis mee krijgen, dat wij als leerkrachten dat moeten meegeven, uiteraard op een zo neutraal mogelijk manier.

Bijvraag: je zegt dat ze het niet altijd van thuis mee krijgen, Waar aan zou dat te wijten zijn en vind je dat ze dit ook van thuis uit moeten meekrijgen?

Ja dat lukt niet altijd denk ik. Ik merk dat soms op. Ik heb ooit eens het voorbeeld gegeven (voor Cultuurwetenschappen) aan een 6de jaar om een keer in het weekend naar een museum in Antwerpen te bezoeken ipv te winkelen, juist om uw culturele bagage te vergroten. En dan kreeg ik antwoord van meisjes met een migratieachtergrond dat ze niet alleen mogen gaan winkelen of een museum te gaan bezoeken van hun papa. Dan vind ik het mijn taak als leerkracht om dat klassikaal te doen. Dan bied ik dat aan om hun wereldbeeld te vergroten. Om niet alles vanuit één invalshoek alles aan te horen, dus niet enkel horen wat ze thuis aan de keukentafel te horen krijgen, maar ook andere invalshoeken. Bv. bij ons is mediawijsheid vind ik heel erg belangrijk dat ze niet zomaar alles klakkeloos binnen nemen wat ze horen op tv, nieuws, of in hun geval vanop tik tok of facebook (sociale media). Dat er als leerkracht een taak voor u weggelegd is om kritisch denken over te brengen. Bv. door te zeggen van 'kijk mannen als je iets leest, check dat eens, toets dat eens af. Weet dat het gekleurd is, dat het van een bepaalde invalshoek komt.'

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

Ik vind dat ok, we zijn een pluralistische school en een UNESCO school dus wij werken heel vaak rond de SDG's van de VN (sustainable development goals) en burgerschap is bij ons ook in de eerste graad geïntegreerd in het lessenspakket. Dat wordt volgend jaar ook doorgetrokken naar de tweede graad en ik vermoed dan op termijn naar de derde graad. Dus onze school staat echt wel achter het vak burgerschap op zich en probeert dat ook via een aantal andere kanalen in de lessen te integreren. Ik vind dat fijn, we wonen in Mechelen, we zitten in een centrumstad en dat is ook belangrijk dat de school daar op inzet. Als ik kijk naar de leerlingenraden, dan merk ik via mijn leerlingen dan die daar inzitten, dat deze cel ook wel goed werkt. De leerlingen krijgen heel veel ruimte, nu in deze periode met het afstandsonderwijs ets minder uiteraard, maar die hebben bij ons op school altijd heel veel inbreng en invloed gehad op het schoolgebeuren. Er wordt echt naar geluisterd vanuit de directie en leerkrachten. Bij ons zijn leerlingen ook geen nummers, maar individuen. Ik denk dat de directeur onze 720 leerlingen bijna allemaal bij naam en gezicht kent. Hij zet daar ook enorm op in. Dat werkt wel en dat motiveert leerlingen ook om taken op te nemen. Ik merk ook bv. dat een leerling van mij die al 2 jaar in de leerlingenraad zit, die dan zegt 'ja mevrouw, ik denk dat ik volgend jaar toch misschien politieke wetenschappen wil gaan studeren want dat democratische dat boeit mij wel enorm en kan u is iets vertellen over uw opleiding'. De ouderraad, daar weet ik zelf eigenlijk heel weinig over. Daar heb ik eigenlijk absoluut geen idee van.

Wat betekent ‘burgerschap en democratie in de klas’ voor jou? Welke thema’s worden dan besproken??) Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

Tijdens de vakken Cultuur-en gedragswetenschappen denk ik dan aan mediawijsheid, nu zijn we vooral bezig met massamedia en de link die wordt gemaakt met politiek, maar ook massamedia en de link met het rechtssysteem, maar ook recht komt daar uiteraard in voor. Politieke basisvorming zowel in het 5de als in het 6de jaar, normen en waarden, wereldbeeld: welke wereldbeelden zijn er en hoe spelen mensen daar op in. Ik ben nu mijn cursus wat aan het overlopen (lacht).

Hoe beleef je deze thema’s in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?)

Ik probeer daar verder te doen gaan dan enkel theorie. Ik probeer heel vaak ook een stukje actualiteit daaraan te brengen. Denk maar aan de recentelijke bestorming van het capitol in de VS een paar maand geleden. Dan heb ik een les gepland en dan heb ik met de leerlingen naar het nieuws van 13u gekeken. Dan heb ik gezegd ‘ mannen, kom, we gaan naar het nieuws kijken, en dat kijken we live naar het journaal op één’. Daarna doe ik een vragenronde en stel ik vragen zovan ‘Wat vinden jullie daar nu van? Waar zijn we nu mee bezig? En waarover gaat het? En klopt dat, en dan zoeken we dingen op. Dus ja, ik vind dat zelfredzaamheid daarbij ook een heel belangrijk in. Ook politiek, ze mogen van mij denken wat ze willen maar ik probeer hen zoveel mogelijk invalshoeken aan te reiken zodat ze beseffen dat de wereld veel breder en groter is dan die wij soms kennen. En op dat vlak helpt het inderdaad ook wel als je in een diverse, multiculturele klassen lesgeeft, dat je dan ook die invalshoeken krijgt. Dan krijg je antwoorden zoals ‘ mevrouw, bij ons zit het zo in elkaar...’ of ‘ mijn mama en papa zijn protestanten en dan mogen we dit dan niet...’. Het zijn op deze voorbeelden waar ik dan op inspeel. Ook als klasvoorbeelden vertrek ik heel vaak vanuit de leefwereld van de jongeren en stel ik ook vraag van ‘Seg mannen, vertel nu eens hoe dat bij u gaat’. Ik vertel ook heel vaak over mezelf, als mijn leerlingen afstuderen kennen ze mij beter dan eender wie (lacht). Nu ook met het thema Corona en de mondkemperplicht stel ik dan vragen zoals ‘Wat vinden jullie daar nu van? Waarom is dat verplicht? Er staan nu ook nadars op de Bruul in Mechelen, en kunnen we dat wel afdwingen bij de mensen? Zo van die dingen, echte praktische voorbeelden vooral.

Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema. Ik denk dat de leerlingen bij ons daar iets te braaf en te gereserveerd voor zijn. Het is en blijft een ASO-school en de leerlingen hebben ook een betere, familiale achtergronden. Toen ik in het BSO stond en als het daar over politiek ging, moest ik soms zelf op mijn eigen tanden bijten, want dan ging het bijvoorbeeld over verkiezingsuitslagen en extreem-rechts en schild en vrienden. Dan zaten daar jongeren te supporteren in mijn klas dat dit allemaal fantastisch is en kreeg je dingen te horen zoals ‘smijt ze (allochtonen) allemaal buiten’. Daar had ik echt wel last van. Maar nu, in de school waar ik nu zit, heerst er een vrij neutraal klimaat. Mensen weten wel dat de maatschappij er pluraal uitziet en hebben dat beeld ook meegekregen en draait allemaal vrij goed. Niet dat ik bang ben om eventuele discussies uit de weg te gaan, moest dat zover komen, gaan we de discussie ook aan en proberen we die ook te staven met wetenschappelijke feiten uiteraard. Want draait het om, om feiten.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?)

Een klasdiscussie/klagesprek doe ik wel heel vaak met verschillende standpunten waarbij ik groepen verdeel, en waarbij groepen al eens een bepaalde standpunten moeten verdedigen. Een soort debat probeer ik al eens op gang te brengen. Dan vind ik het heel interessant om leerlingen aan te duiden waarvaan dat ik weet dat ze een heel andere mening hebben, dat ze dan de mening van een ander eens moeten verdedigen. Ik denk dat ze er veel uit leren om dat dan te bekijken vanuit een andere

invalshoek. Maar ook zelfstandig dingen opzoeken, dat ze beseffen dat 'de waarheid' niet zo maar voor het grijpen ligt, dan worden die individuele opdrachten nadien klassikaal besproken.

En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen? Hoe beleef je deze ervaringen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Tuurlijk zijn er verschillen in leerlingen, ik herinner mij nog een levendig een klasdiscussie over de coronavaccins waarbij een leerling die zei 'Mevrouw, ik laat mij niet vaccineren want daar zit een chip van Microsoft'. Ook hebben we een hele discussie gehad over de maanlanding in het thema rond masscommunicatie waarbij sommige leerlingen vinden dat dit allemaal fake news is. Dat het allemaal opgezet spel is. Leerlingen hebben bij mij in de klas (en ik heb die ook 10 uur per week, dus ik denk dat ik ze meer zie op een week dan hun papa of mama hen zien) geen rem. Dat heb ik op verschillende facetten ook niet, ik vertel heel veel en praat heel veel en dat nodigt leerlingen ook uit om te praten. Ze weten dat ze mij kunnen vertrouwen, dat wat er in de klassen wordt gezegd niet zomaar verspreid wordt. Ik merk ook dat ze heel eerlijk zijn tov mij. En dan ben ik ook niet diegene die zal zeggen 'Nee je moet u wel laten vaccineren, uw mening is fout', zo werkt het bij mij niet. Ik laat leerlingen in hun eigenwaarde en zeg ook meestal van 'uw mening is uw mening en dat is uw standpunt en dat respecteer ik'. Wat ik wel probeer te doen is mee te geven om misschien wat meer informatie daarover te zoeken om het standpunt misschien een beetje te stofferen met argumenten. Ik ga in het geval van de coronavaccins zeker niet zeggen van 'Nee, er zitten geen chips in en Bill Gates komt niet op uw dorpel wonen'. Wat ik dan meestal doe in de klas is de vraag doorkaatsen door bv. te vragen 'Zijn er leerlingen die dat wel willen en waarom?'. Dan merk je toch dat het leeft in de klas. De leerlingen in mijn klas weten gewoon dat ze bij mij in de klas heel vrijuit kunnen praten, dat ik daar heel erg voor open sta. En ik heb dan wel de indruk dat het ook gebeurt. Ik denk niet dat er leerlingen zitten die zouden zeggen 'oei, ja, dit mag ik niet zeggen' want dat gaat ze niet graag hebben'. Op dat vlak ben ik wel heel tolerant en open naar mijn leerlingen toe.

Nu sommige leerlingen zijn op vlak van participatie/inzet gewoon stiller van zichzelf, van karakter. En ik moet dat ook respecteren. Ik heb dat nu gemerkt met mijn stagair, die mij zei 'die 2 jongen die daar vanachter zitten, die zijn altijd zo stil, die werken nooit mee'. Ik heb gezegd 'Ja Nico, je kan die jongens zeker vragen stellen, en als je die stelt zullen die altijd wel antwoorden maar dat zijn gewoon geen tafelspringers'. En dat mag, die halen goede punten op hun toetsen, die studeren. Die hebben hun leerstof door, die hebben alles begrepen. Dan vind ik het als leerkracht onrespectvol dat ik die leerlingen altijd zou moeten aanduiden om te vragen om iets te zeggen. Als ze iets willen zeggen, zullen ze dat zeker doen. Daar ben ik van overtuigd. Dan doe ik het op een andere manier, dan laat ik hen schrijven rond een bepaald thema waarbij ze hun eigen mening moeten staven, dan denk ik aan een ethisch dilemma waarbij ze voor een optie moeten kiezen en waarom. En dan komt dat op papier, en dan zie je dat die leerlingen dan schriftelijk ook net iets sterker is. Zo probeer ik mijn leerlingen zoveel mogelijk in hun waarde en eigenheid te laten zijn, puur zodat ze zich veilig kunnen voelen in de klas. Dat ze ook niet moeten denken van 'oei, ze is daar weer met al haar vragen, ik zit eigenlijk liever vanachter in de klas in het hoekje'. De jongens zijn duidelijk stiller dan de meisjes bij mij in de klas. De madammen in de klas hebben mij een duidelijke mening en dat vind ik heel erg leuk.

Bijvragen hier: Zijn er verschillen in participatie/inzet tussen verschillende klassen waaraan je lesgeeft? Hoe beleef je die en waaraan kan dat te wijten zijn?

Ja, ik merk wel dat er verschillen zijn tussen het 5de jaar en 6de jaar. Die van het 5de jaar zijn dan nog jongere kinderen die daar nog wat in moeten groeien en dan pak ik dat wat rustiger aan. Ook de thema's die we in het 5de jaar zijn ook niet iets theoretischer omdat we werken in het leggen van de basis naar het 6de jaar toe. In het 5de jaar zie ik hen ook maar 3 uur, ze weten ook dat ze in het 6de jaar mij dan 10 uur zullen zien en dat is ineens heel veel. Maar dat komt wel. Ik merk ook dat ze in het 5de jaar in het begin van het schooljaar veel stiller en kalmer waren, en terughoudender dan dat ze nu zijn. Nu kennen ze mij ondertussen al en weten wie ik ben en dat gaat dat al wat vlotter. En denk ik van 'volgend jaar zijn ze dan een paar maanden ouder, en dan komt dat wel goed.'

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties?

Die zijn bij ons wel heel belangrijk. Ik weet dat wij bijvoorbeeld het afrikamuseum in Tervuren bezoeken, dat gaat dan over kolonisatie. Dat we ook een activiteit doen naar de Westhoek waarbij we aan herinneringseducatie doen aan oorlogen en gruwelheden. Ook bezoeken naar het fort van Breendonk worden bij ons georganiseerd. Een heel deel van onze buitenschoolse activiteiten zijn gekoppeld aan het behalen van die VOET.

Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Als we het voorbeeld van het Fort Van Breendonk nemen wordt dat thema in de lessen Geschiedenis behandeld, daar wordt erover gepraat, dat wordt dan gekaderd. De uitstap naar het afrikamuseum in Tervuren weet ik bijvoorbeeld dat we daar een aantal workshops aan hebben verbonden op school zelf. Workshops rond het thema kolonisatie. Ik weet nog de workshop die ik toen mee begeleid heb, ging over de beeldvorming met de strips van Kuifje in Afrika. Dat hebben we dan vergeleken met wat we in het museum hadden gezien en dat kan koppelen aan wat er gebeurt in de wereld.

Hoe zit het dan met de participatiegraad tijdens dit soort activiteiten?

Dat hangt vooral af van wie dat begeleidt. En soms ook van de externe begeleider. Want vorig jaar bijvoorbeeld als titularis van mijn klasje een activiteit begeleid, dat werd gegeven door een of andere organisatie die werkte rond wereldhandel en propere energie en ik kwam in mijn klas binnen en dat waren de leerlingen die ik heel goed kende, en ik herkende mijn leerlingen niet, want die zaten dan voor een uurtje bij die externe begeleider. Die zaten daar dan maar te zitten, en spelletjes te spelen op hun gsm. En dan heb ik gezegd van 'Mannen, doe is nu een beetje mee'. Toen kreeg ik antwoord van de leerlingen van 'Ja mevrouw, maar die gast die daar van voor sta, die interesseert ons eigenlijk niet want die ik kan het niet zo goed uitleggen, moest u dat nu geven, dan waren we allemaal aan het opletten'. Dan heb ik hen toch gevraagd om de moeite te doen om mee te doen. Dus ik denk dat het heel erg afhankelijk is van wie daar vooraan staat. En wie de thema's geeft of wie de organisator is en dat dit soort dingen toch wel belangrijk zijn om meer participatie te krijgen van de leerlingen.

Zouden er nog andere factoren kunnen meespelen in de participatiegraad van de leerlingen?

Ja ik denk ook aan wat het thema zelf is. De keuze van thema's moeten de leerlingen ook aanspreken denk ik. En hoe wordt dat ingevuld, wat wordt concreet gedaan: is het gewoon dat schoolse, of gaan we net iets verder dan het schoolse. Dus de dingen die je echt doet, wat je gaat bezoeken. De Westhoek bijvoorbeeld vinden ze altijd veel minder interessant dan een workshop doen, want dat is dan niet meer echt dat theoretische. Maar goed bij ons op school, om het met een dooddoener te zeggen, het zijn brave kinderen die meestal wel moedoen en goed luisteren.

Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?)

Ik denk dat ook te maken heeft met hoe er achteraf mee omgegaan wordt. Als dat zoiets is als tijdelijk (1 dag), bijvoorbeeld die workshop die ik toen begeleid heb ging over hernieuwbare energie. Dan heb ik achteraf eigenlijk geen idee in hoeverre hun kennis is uitgebreid rond dit thema, daar heb ik ook geen tools aangereikt voor gekregen. Dan is dat heel moeilijk om dat te gaan toetsen. Je zou inderdaad daar een soort van evaluatie daaraan koppelen of een klasgesprek hebben hoe ze het hebben ervaren en wat ze hebben onthouden, en dat gebeurt misschien iets te weinig.

Ook de instructies gaan redelijk vlot. Als ik merk dat het niet altijd duidelijk is geef ik dan extra uitleg. Wel vind ik dat er een verschil is tussen een 5de en 6de jaar bijvoorbeeld: in een 5de jaar zie je dat de leerlingen iets meer twijfels hebben, dat ze wat afwachtender zijn, zo van 'Ist het nu wel goed wat we hier doen?' terwijl in een 6de zie je dat ze zicht meteen smijten in die opdrachten. Die hebben zoiets van 'we zitten hier, we doen dat gewoon, en we zien wel wat er van komt'. Bij het lezen van instructies lukt het voor sommige leerlingen wel, voor anderen niet. Ik denk dat er een aantal leerlingen zowel in 5 als in 6 die ikzelf vrij taalarm vind. We proberen daar binnen het vak Cultuurwetenschappen zelf een beetje aan te werken door een paar keer per jaar te werken aan 'leren lezen' omdat dit een vaardigheid is dat ze moeten kunnen als ze naar het hoger onderwijs gaan, want daar gaan ze veel meer tekst/literatuur krijgen. Maar dat is iets waar zeker nog op ingezet moet worden in het onderwijs. Ik ben ook niet degenen die puntje ga aftrekken als er een schrijffout wordt

gemaakt in opdrachten of toetsen, maar daar merk ik wel een verschil dat sommige leerlingen taalarmoeder zijn dan andere leerlingen. Dan probeer ik in de klas dmv differentiatie daar wat in bij te sturen. En ook bij een examen zie ik dat een tekst lezen voor sommige heel moeilijk is, als ik dat examen zelf begeleid dan blijven die leerlingen wat langer totdat hun tekst gelezen is en begrepen hebben. Of ik geef wat extra uitleg, en dan komt dat wel goed.

Bijvraag: die taalarmoede, een idee waaraan dat te wijten kan zijn?

Ik denk toch deels met thuistaal, en opleidingsniveau van de ouders denk ik ook. Ik vind dat een hele spijtige dat het in 2021 dat nog steeds heel erg meespeelt: van kinds af aan het niet gebruiken van taal en als ik kijk naar welke leerlingen taalarm zijn, zijn dat voor een groot deel leerlingen met een migratieachtergrond die voor een stukje de Nederlandse taal niet uit de moeder – of vaderschoot hebben meegekregen.

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken?

Dat is een moeilijke, dat is iets waar je weinig over nadenkt. Je ziet dingen in uw leerplan, je vertaalt die naar uw jaarplan die je meestal in het begin van het schooljaar maakt. En op het einde van het jaar zie je of je die overschrijdende termen kunt afvinken.

Nu wat voor mij essentieel is, is vooral dat vergroten van hun wereldbeeld. Dat ze een breed beeld over de wereld krijgen, en vanuit de theorie die ik als leerkracht aanbiedt, de basisvorming over dingen die ze als volwassenen moeten kenne/kunnen: dan gaat het over politieke kennis, economische kennis, een notie over diversiteit en hoe breed is. Ik vind dat zelf heel belangrijk, veel belangrijker dan bijvoorbeeld weten dat je het zebra-pad moet oversteken aan de rechterkant (dat zit volgens mij ook in de nieuwe eindtermen). Dingen die ze niet of veel minder meekrijgen van thuis uit.

Wat is uw grootste verwezenlijking op school of in de klas? En hoe heb je dat ervaren? Ja

misschien wel, vorig jaar maar dat is een heel persoonlijk verhaal: vorig jaar had ik een leerling, die is ondertussen afgestudeerd, die op een bepaald moment een problematische thuissituatie kreeg. Ouders gingen scheiden, mama of papa sloten alle rekeningen af waarbij die jongen eigenlijk op straat stond. Eerst wou hij daar met niemand over praten. Op een gegeven moment ben ik met hem tijdens de pauze naar buiten gegaan, ik wist ook dat hij vapede (roken) en toen zei ik ‘Kom jongen we gaan samen buiten vaperen en vertel het is allemaal’. Dan kwam die met een berg problemen die voor een 17jarige absoluut niet op te lossen zijn. Dan heb ik samen met de leerlingenbegeleiding ervoor gezorgd om die jongen bij te staan met praktische zaken zoals een laptop om zijn taken te kunnen maken, ook werd er voor opvang gezorgd waarbij hij tijdenlang bij zijn grootmoeder kon wonen en die jongen is ook afgestudeerd. Op de proclamatie (op het einde van het schooljaar) kregen onze leerlingen allemaal een bloem en dan mogen ze die schenken aan wie ze willen. En ik word er ontroerd van als ik erover spreek, want normaal geven leerlingen die aan hun papa of mama. En die jongen kwam echt naar mij en zei me ‘Mevrouw, jij hebt die nu echt verdiend voor mij’. En ik heb er nu nog contact mee, hij studeert ondertussen ‘psychologie’ aan de VUB, het gaat heel erg goed met hem. En af en toe stuurt hij mij nog een berichtje om te vragen hoe het met me gaat en omgekeerd. En dat vind ik een hele mooie verwezenlijking als leerkracht. Het heeft misschien met het lesgeven te maken, maar misschien eerder met mijn persoonlijkheid en een beetje hoe ik ben: ik ben heel erg leerlingengericht, welbevinden van mijn leerlingen vind ik heel erg belangrijk (zeker in deze tijden) minstens even belangrijk dan het overdragen van kennis en leerstof. Ik maak ook regelmatig tijd vrij voor klasgesprekken: vorige week heb ik aan de klas nog gezegd ‘mannen, doe jullie cursus maar dicht’ want we gaan even babbelen: lukt het met studeren nog, waar botsen jullie tegen, en vind je het erg dat je niet kunt uitgaan, ...’, en dan praten we een uurtje en dan merk ik dat de leerlingen de volgende keer terug rustiger zijn, en beter qua welbevinden zijn. Welbevinden is heel belangrijk en dat is iets dat in het onderwijs soms te weinig gebeurt.

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs?

Ik weet het niet. Bij ons op school zijn er twee leerkrachten in de eerste graad begonnen voor Burgerschap en hun manier van werken is heel erg verschillend van elkaar. Wie het vak geeft mag en kan zijn eigen klemtonen leggen en het hangt veel af van de persoon die het geeft. Als het beperkt blijft tot een theoretisch papiervak waarbij je een tekst moet schrijven over hoe erg het is dat de kleren van Primark in Pakistan worden gemaakt en daar zelf weinig rond doen dan denk ik dat het 'een blij zijn met een dode mus' verhaal is, ik hoop dat het vooral vanaf projectwerking kan gestuurd worden.

Bijraag: Lukt projectwerk bij jou met collega's?

Ja dat werkt, we hebben in de derde graad een groepje enthousiaste collega's. we hebben allemaal ongeveer dezelfde leeftijd en we zijn gemotiveerd om dingen buiten de school te doen of dingen voor de leerlingen te doen. Zoals bv GWP dat het dan die collega's dan ook zijn die samen gaan zitten en nadenken. Onze collega LO is bijvoorbeeld heel gedreven in zo'n dingen. Die geeft niet enkel LO maar ook Biologie. Een collega Aardrijkskunde die Politiek Wetenschapper is van opleiding dus die dat dan in zijn lessen probeert in te brengen. Bij ons op school draait het eigenlijk wel in de derde graad.

Hoe hebt u dit gesprek ervaren?

Het was een fijn gesprek. Misschien praat ik teveel maar ik heb mijn visie over onderwijs, het zou een beetje minder afwachtend moeten zijn, een beetje minder schools, een beetje meer activerend naar leerlingen toe. Ik hoop dat ik dit heb kunnen meegeven in het interview.

Lorian – ASO (Lage GOK – Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer? /

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

Toevallig. Ik was werk aan het zoeken en toen ... sloot dat aan bij mijn diploma's dus kreeg ik voorrang. Das was eigenlijk voor een vervanging en ik ben er nooit niet weggeraakt.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Oh ik weet het niet ik ben nu wel tevreden. Mijn vak is volledig vernieuwd en ik geef die vakken wel doodgraag. Vroeger stond ik altijd open voor meer LO uren omdat de accommodatie momenteel bij ons op school niet voldoet. Dus dan kan je de kinderen niet optimaal laten bewegen en dan verkies ik liever om de kinderen theorie te geven waar je je klas in de hand hebt en je kan ze iets bijbrengen wat momenteel bij LO niet het geval is.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Och ja, ik had wel eerst de vraag aan u gesteld (lacht) ja de leerlingen een beetje bewust maken van het volwassen leven. Van de dagdagelijkse dingen. Als ik dan denk aan economie dat we ze overschrijvingen leren maken en ze leren wat belastingen zijn. Als ik het spiegel over natuurwetenschappen zijn we momenteel bezig met duurzaamheid en energie wat toch zeer actueel is en ik denk dat dat bijdraagt tot burgerzin.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Ja omdat dat actueel is en het draagt bij tot hun ontwikkeling en zeker als het gaat over duurzaamheid speel je als leerkracht daar toch een zekere rol in. Ja ik vind het ook belangrijk dat ze iets weten van de maatschappij ... als ze een overschrijving ofzo maken ...; ja we zijn nu toch bezig over privacy wat tegenwoordig wel heel belangrijk is met alle sociale media waarop ze zitten dat ze daar toch wegwijs in geraken. Dus daarvoor ook dat ik die vakken zo boeiend en interessant vind.

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Bijvoorbeeld rond privacy zijn we hun echt aan het aanleren welke wetten er zijn, wat ze kunnen weten van ons. Ook Europese regelgeving, wat ze wel en niet mogen publiceren zoals jij mij voor dit gesprek een document hebt laten ondertekenen dat het interview mag opgenomen worden. En dan zeg ik voor natuurwetenschappen vooral duurzaamheid. Dat alles zo ecologisch mogelijk is. Je ziet ook dat de jeugd bezig is met tweedehands kleren te kopen. Ze zijn daar toch echt bewust mee bezig. Zeker in Brussel. Ik zeg het, ik geef in Brussel les en je mag daar bijvoorbeeld maar 30 kilometer meer rijden voor luchtkwaliteit en verkeersveiligheid. Er mogen geen vervuilde wagens meer rijden enz... En dat is daar toch belangrijk en is gekoppeld aan de media van de dag van vandaag.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap?

Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ja ik denk dat leerkrachten daar zeker een rol in spelen, maar ik denk dat ook ouders daar een aandeel in hebben om burgerzin en respect aan te leren ten op zichte van de maatschappij. Wat mij bijvoorbeeld Alé als dat bij u thema aansluit Als je ziet dat ze in de parken zitten ... dan laten de jongeren daar zoveel vuilnis achter laten ... dan stoort het mij mateloos dat ze daar tegen protesteren. Ze komen daarvoor een jaar elke donderdag op straat en dan laten ze de parken eer zo bijliggen dan stoort me dat wel.

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

Oh, ja er wordt wel veel initiatief verwacht van de leerlingen. Ze kunnen altijd met problemen terecht, niet alleen bij de leerkrachten, maar ook bij leerlingen zelf. Er is bij ons ook een groepje van conflixers. Als er bijvoorbeeld conflicten zijn, wat ik toch ook onder burgerschap plaats ... dus ik denk dat dat bij ons toch heel actueel is. We zijn ook een sanctiearme school dus ik denk dat wij ook vooral een open geest euuhm .. dat benadrukken wij ook en dat staat ook in onze slogan. Dat we eerst vooral willen praten. **Bijvraag: En wat betekent een sanctievrije school concreet want daar heb ik nog nooit van gehoord?** Dus wij gaan eerst in dialoog met de leerlingen als er een probleem is. We leggen niet meteen een straf op. Bijvoorbeeld nablijven wordt bij ons zeer weinig gedaan. Eerst wordt er gepraat met de leerlingen en in tweede instantie met de ouders en de leerling om op die manier tot een oplossing te komen en ik moet wel zeggen dat dat in de meeste gevallen wel lukt.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Je hebt eigenlijk al aangehaald dat je verschillende thema's in uw klas aanhaalt. Hoe beleef je deze thema's in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?) Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

Ja er zijn wel meerdere discussiepunten. Als ik het over burgerzin denk ik ook spontaan aan het thema anti-roken. Waar ik echt een les geef over anti-tabak en dan zie je toch wel dat daar heel veel discussiepunten zijn en er echt voor open staan voor een klasgesprek. In Brussel zijn er ook meer mensen die roken, denk ik. Dan als ik denk aan mijn eigen scholen vroeger. En dan komen ze zelf met argumenten af en dat zijn altijd heel boeiende en leerrijke lessen ook voor mezelf.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?))

Och ik moet wel zeggen dat ik sowieso bezig ben met mijn eindtermen van mijn vakken euhm maar om nu te zeggen dat ik zeg 'kijk nu ga ik deze lessen werken aan deze eindtermen, dat niet. Ik denk dat ik sowieso wel toekom, zeker via mijn vakken. Ik denk dat dat bij een wiskunde of Frans moeilijker is, maar zeker bij economie en organisatie en natuurwetenschappen dat dat vaak ter sprake komt. **Bijvraag: En je zei daarnet over dat roken dat er verschillende meningen zijn in de klas. Pas je dan andere werkvormen toe om dat te faciliteren?** En welke werkvormen gebruik je dan om zo een onderwerp aan te kaarten? Ja ik gebruik wel verschillende werkvormen: klasgesprekken, onderzoeksopdrachten, ... die werkvormen leunen het meeste aan bij verschillende thema's rond burgerschap.

Hoe beleef je deze ervaringen als je thema's in economie aanreikt zoals armoede? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Ik moet nu wel zeggen dat ik enkel aan ASO lesgeef. Dus tussen de klassen zelf merk ik weinig verschil. Dus bijvoorbeeld als het gaat over zwerfvuil of annt-roken daar zijn ze allemaal tegen, maar je merkt wel dat er tussen de leerlingen onderling verschillen zijn. Zeker als het gaat over armoede hebben sommige leerlingen daar een andere kijk hebben. Je bent zelf ook leerkracht, je ziet dat sommigen met een iPhone dit evident vinden terwijl er anderen zijn die het moeilijk hebben om de eindjes aan elkaar te knopen en er soms zonder cursus zitten. Dat weet jij wel als leerkracht in je achterhoofd. In economie gaat het ook over het thema zakgeld en dan is dat toch altijd een moeilijke want je kunt in een klasgesprek moeilijk vragen hoeveel zakgeld ze krijgen. Je kan wel kort eens overlopen wie er zakgeld krijgt, maar dat zijn altijd thema's waarmee je voorzichtig moet zijn.

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Ja wij doen wel wat activiteiten. Zoals ik al zei onze school ligt in Brussel en ik denk dat die altijd wat meer geëngageerd zijn voor die thema's. Ik denk dan onlangs aan de Schrijf ze vrijdag van Amnesty International. Dan schrijven ze massaal brieven naar gevangen die onterecht vast zitten. Als ik zo één thema aanhaal Och ik denk dat onze schoolreizen toch ook wel Alé iets van de wereld zien en een andere cultuur opsnuiven ... Nu gaan die niet door (corona) maar ik denk wel dat we daar altijd aandacht voor hebben. Hier denk ik onmiddellijk aan maar er zijn bij ons op school wel heel veel meer voorbeelden. We werken bijvoorbeeld ook één keer om de twee jaar rond die thema's zoals een eetstoornis of iets rond het milieu ofzo...

En hoe verlopen die tweejaarlijkse projecten dan? Wat wordt er verwacht van de leerlingen?

Dat kan zijn dat er een spreker wordt uitgenodigd of een sponsorloop voor een goed doel naar keuze. Met kerstmis organiseren we ook een inzamelactie en dan gaan we dat afgeven bij de minderbedeelden of een organisatie om de hoek van onze school. Ik denk dat ons publiek één van de meest georganiseerde scholen is dat ik ken.

en waarom zeg je dat? Heb je ook al ervaring in andere scholen? neen, niet echt, maar als ik dat vergelijk met de school waar ikzelf zat en mijn stagescholen misschien, valt me dat toch soms op.

Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies? /

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken?

Als ik aan één woord denk is het respect. Respect voor de medemens en alles wat je krijgt .. alé als ik aan burgerzin denk, denk ik daar onmiddellijk aan. En dat ze ook hun mannetje kunnen staan in het leven. Bijvoorbeeld dat als we het hebben of huren of kopen dat dat in Brussel verschrikkelijk duur is en dat het niet allemaal vanzelf gaat. Dat is waar ik ni direct aan denk.

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs?

Och ik werk nu al acht jaar in het onderwijs en kan toch zeggen dat de leerlingen nu nog meer geëngageerd zijn. En nog meer met burgerzin bezig zijn. Dat is actueler dan ooit, alé de definitie dat ik er aan geef toch. neen ik vind dat positief. Ik denk dat dat toch heel belangrijk is om te weten wat er leeft rondom hen. Zowel in de stad als in België.

Hoe hebt u dit gesprek ervaren? /

Hebt u verder nog iets toe te voegen? /

Interview 10

Sander – TSO/BSO (Hoge GOK – Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer?

Ik ben in het onderwijs beland door een toevalligheid. Ik ben op 8 september vorig jaar gestart en ik was op dat moment op zoek naar werk en via via was ik te weten gekomen dat er een aantal vacatures vrij stonden in Don Bosco in Halle. En met mijn master diploma kom ik daarvoor in aanmerking en ik heb toen gesolliciteerd en voila, de rest is geschiedenis.

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?) /

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Op dit moment is dat gewoon zo ... gewoon kei hard mijn best doen zorgen dat ik mijn diploma haal van professionele bachelor alé voor godsdienst en gewoon in de school verkankerd blijven want ik vind dat een heel leuke school, ik heb daar veel toffe collega's en ik zit daar graag dus ik wil daar ... mijn eerste betrachting is daar blijven. Rustig beginnen... Ja eigenlijk wel, maar ik heb een ding geleerd Jo in het leven moet ge, en dat is de ziekte van deze tijd, geduld hebben. Mensen vandaag de dag vergelijken zich constant met anderen en twee ze zijn ongeduldig. Ik heb altijd het voorbeeld in mijn hoofd van Joe Biden in mijn hoofd. 78 en die wordt nu nog President van de Verenigde Staten, dat is uitzonderlijk natuurlijk maar dan denk ik: ik ben nog geen dertig.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Oh, interessante vraag, ik zit zelf in de politiek dus eigenlijk is dat een zeer belangrijk begrip, het is iets waar het onderwijs een rol heeft in te spelen, alleen stel ik me soms de vraag hoe kun je dat vertalen in het onderwijs? Dat vind ik een grote uitdaging.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Ja tuurlijk sowieso wel, en dat laat corona weer zien bijvoorbeeld dat hyperegoïsme dat hyper individualisme dat moet eruit. Als ik zin heb om te gaan feesten, ga ik feesten. Ja zo werkt het niet. En dan vind ik wel in het onderwijs, ja niet alleen in het onderwijs, maar in de samenleving toutcourt moeten mensen beseffen dat er rechten en plichten zijn. En ik klink ongelofelijk veel als een NVA'er, rechten en plichten die plaat, maar in au fond is dat wel de juiste weg dat je moet bewandelen. Je moet mensen duidelijk maken dat er bepaalde rechten en plichten zijn. In een samenleving, de democratie houdt een aantal rechten in zoals recht op vrije meningsuiting, maar houdt ook een aantal plichten in zoals een zeker solidariteit aan de dag brengen u houden aan de verkeersregels je weetwel, in mijn ogen vanzelfsprekendheden.

Je haalt het thema van rechten en plichten in tijden van corona. Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Spontaan denk ik aan recht op Hhhmmbijvoorbeeld de complottheorieën. Er doen veel complottheorieën de ronde en ik heb het gevoel dat er vele leerlingen waarmee ik geconfronteerd wordt, sceptisch staan ten opzichte van de vaccinaties. En dan vind ik dat dit een rol zou kunnen zijn voor een soort burgerschap in die zin van kijk: wetenschap is één van de fundamentele pijlers van onze westerse beschaving. De Verlichting, daar is alles begonnen. De rede als bouwsteen van een gezonde democratie. De rede en wetenschap. Wetenschap overwint de duisternis, het mantra van de VUB. Dan vind ik wel dat dit onvoldoende belicht wordt in het onderwijs. Jongeren krijgen zoveel prikkels en informatie en kunnen dat niet filteren omdat ze te jong zijn. Zelfs volwassenen hebben het daar moeilijk mee denk ik. En dan is het aan het onderwijs: burgerschap kan echt wel duidelijk maken dat 'die vaccinaties daar moet je geen schrik voor hebben want dit, dit, dit en dat.' En recht op vrije meningsuiting, want dan wordt er vaak aangehaald van 'meneer ze mogen toch zeggen wat ze willen?' Dan ben ik het volkomen eens met een Johan Breackman of Carolien Pauwels, rector van de VUB, die zeggen dat er een verschil is tussen recht op vrije meningsuiting en recht op een forum aan de VRT, recht op feitelijkheden. Dat is iets totaal anders. Net zoals dat gezondverstand-principe wat in mijn ogen te vaak verengd wordt naar een buikgevoel. En ik denk wel dat daar het onderwijs of de samenleving toutcourt daar voor uitdagingen staat.

En het tweede waar ik spontaan aan denk is dat en ook dat laat corona zien, mensen niet kunnen omgaan met veranderingen. Mensen zijn gewoonte dieren, kijk maar naar dat WC papier binnen 50 jaar komen ze daarmee uit en dat geeft des te meer aan dat mensen niet om kunnen met verandering. En dat is gewoon zo. En ik heb gemakkelijk praten want ik ben alleenstaande en het is altijd gevaarlijk om uw eigen als uitgangspunt te nemen in de politiek of in de samenleving toutcourt, maar dat neemt niet weg dat mensen het verleerd zijn om van dag tot dag te leven. En dat is het mooie aan mijn vak want Godsdiensten zijn verhalen die mensen leren omgaan met de sterfelijkheid van het leven. Want ook dat is belangrijk: welke waarde geef je aan een mensenleven? Ik hoor Luc Bonneau zeggen, dat is heel cru gezegd: 'het is een oude mensenziekte'. En au fond is Luc Bonneau nogal contraire zoals ze zeggen in Halle, maar hij heeft een punt. Vind ik persoonlijk. Ik ben het volkomen eens met de maatregelen en ik ben geen azipnisser maar welke waarde willen we nog geven aan een leven? Dat vind ik heel interessant.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap? Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?) /

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

Wel ik moet eerlijk zeggen ik vind dat Don Bosco, de Salezianen, de figuur Giovanni Don Bosco wordt echt wel uitgedragen door de directie. En dat is heel gemakkelijk te zien aan bijvoorbeeld de directeur die elke morgen naar de speelplaats komt en een aantal mededelingen zegt. Die school is echt gestoeld op een ijzer discipline zonder daarvoor dictatoriaal te zijn. Maar daar is een zeker, je de filosofie van de Salezianen 'dichtbij de leerlingen staan, in elk kind ziet iets goed haal het eruit'. Ik vind dat ongelofelijk opvallend aanwezig in de school. **Bijvraag: ok dus het gaat echt van de directie uit voornamelijk?** Ja. Wat betreft de lessen, ja het is een technische school he en dat is echt de corebusiness van Don Bosco. Wij willen stielmannen creëren wij willen elektriciens en loodgieters creëren van morgen. Dus daar is minder ruimte voor mijn vak bijvoorbeeld.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Ja ok daar kunnen we op ingaan door als je zegt ja wij zijn eigenlijk elektriciens en mekaniekers van morgen aan het opvoeden en educeren. Wat betekent 'burgerschap en democratie in de klas' voor jou? Welke thema's worden dan besproken?

Wel wat mij betreft is het bijvoorbeeld. ... dat ik jongeren probeer duidelijk te maken ... Als het bijvoorbeeld gaat over een Dries van Langenhove, die op veel sympathie kan rekenen, dan probeer ik jongeren duidelijk te maken dat we in een democratie leven en dat is de minst slechte bestuursvorm. Maar het voordeel van de democratie is dat het mensen ondanks het feit dat ze gigantisch tegengestelde belangen hebben, ze toch een zekere vrijheid hebben. En dan is het interessant want vrijheid is niet van 'ik ga drie keer per jaar op congé en ik trek me van niets aan'. Vrijheid houdt altijd rekening met regels en verantwoordelijkheid. En dan probeer je dat duidelijk te maken aan bepaalde klassen dat de samenleving waar Dries van Langenhove voorstaat, een samenleving die haat zaait en creëert en voortdurend denk aan korte termijn oplossingen. Het land van melk en honing dat hij beloofd Dat dat allemaal niet op één twee drie gaat... dat laat ik dan aan bod komen en ja oogkleppen Verder kijken dan hun neus lang is. Want ja dat zijn vaak ook gasten die zeggen wat ze thuis aan de keukentafel horen en het is echt moeilijk om door die muur door te breken en soms lukt dat soms lukt dat niet. En dat is dan specifiek op u vraagt toegepast wat mijn rol is. **Bijvraag: Maar ik kan mij dan voorstellen dat daar dan toch kladiscussies ontstaan? En hoe ga je daar dan als godsdienstleerkracht mee om?** Eigenlijk valt dat heel goed mee. Ik denk dat we heel veel ... misschien maken we die fout ook teveel ... er zijn heel veel mensen die zich bezig houden met politiek dan vroeger en dat komt tot uiting door onder andere sociale media, maar er zijn heel veel mensen, echt waar heel veel mensen excuseer mijn woorden, die zich gene fuck aantrekken van politiek. Die gewoon gaan werken. Die op het einde van de maand hun pre verwachten en totaal verder geen vragen stellen. En ook dat is democratie. Ook voor die mensen moet je respect hebben. En daarom dat ik heel sceptisch ben, waar ik dat vroeger in een iets verder verleden minder was, tegenover participatieve democratie. Er zijn heel veel mensen dat zich gene fuck aantrekken van politiek. En dat zeggen: 'SPA, VLD of NVA pff on sans fous. 'Dus dat is wel... Ja het zijn heel verwarrende tijden vind ik op dat gebied. En dat is voor mij als beginnende leerkracht niet altijd gemakkelijk om daar mee om te gaan. Om dat ik heel goed beseft dat er heel veel jongeren zo denken van: 'on sans fous' en anderen dan weer wel en pppfff ja spreidstand.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?))

Dat is een interessante vraag he Jo, maar op dit moment kan ik u daar onvoldoende een antwoord op geven. Ik ben zelf nog bezig met de opleiding van professioneel bachelor godsdienst en dat is moeilijk. Ik vind dat wel een heel interessante vraag en ik wil daarmee aan de slag gaan, maar ik weet dat als ik dat aan collega vraag die al tien jaar in het onderwijs staat die gaat ook met een open mond staan kijken naar mij. Dus om op uw eerdere vraag te beantwoorden: ja dat wordt uitgedragen door

directie, maar binnen het lerarenkorps komt dat zwaar onvoldoende aan bod. En dat zijn zo van die zaken dat mooi op papier staat, maar dat is voor mij ook super moeilijk.

En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Ja want er zijn bijvoorbeeld Ik geef les in elektromechanica en dat zijn clevere jongens die ik direct meekrijg met mijn discussies en onderwijsleergesprekken. Andere klassen 3EMB ... pff. 'kan den boom in' en dan vind ik persoonlijk ik vraag dat dan ook aan de gasten en alles goed met corona? Die vinden dat zelfs toffer. Dus ook die jongens heb je. Er wordt veel de nadruk gelegd op mentaal welzijn. Akkoord en dat is het feit, maar ik denk dat er heel veel jongeren zijn uit mijn klassen die het nu beter vinden, week om week.

Bijvragen hier: Zijn er verschillen in participatie/inzet tussen verschillende klassen waaraan je lesgeeft? Hoe beleef je die en waaraan kan dat te wijten zijn? /

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?)

Awel ik heb bijvoorbeeld al gedacht waarom is niet naar een moskee gaan? Vorig jaar eind januari voor de lockdown, zijn we voor de geboortedag van Don Bosco met heel de school naar de basiliek geweest voor een eucharistieviering. Nu dat is allemaal heel interessant maar tegelijkertijd moet je aan die gasten uitleggen wat een eucharistieviering inhoudt. Ik denk ... wie wast? ... dat Bart de Wever ooit zei over Willem Boeve ... als de topman van het Katholiek onderwijs had hij voorgesteld om islammensen aan te stellen in een katholieke school en daarop zei Bart de Wever, zoals zo vaak met zijn scherpe boutades: 'ja dat is de uitholling van het Katholiek Onderwijs'. En ik moet eerlijk zeggen dat hij misschien wel een punt heeft. Het feit dat je als Katholieke school ... natuurlijk de samenleving verandert ... je gaat je kinderen niet meer inschrijven omwille van het levensbeschouwelijke karakter van de school, maar ook daar is dat wel moeilijk. Maar goed om op je vraag te beantwoorden, competenties ja het Afrika museum of een moskee ik denk wel dat dat kan helpen.

Ok stel u voor ... want je geeft aan dat jullie daar wat minder mee bezig zijn.... Of toch niet heel specifiek met die competenties en einddoelen. Maar stel je dan nu idealer voor waar de focus moet op liggen voor burgerschap. Je hebt toch al godsdienst aangehaald en de complottheorieën, maar waar zou volgens jou de focus van 'goed burgerschap' moeten liggen? hmmm Waar zou de focus moeten liggen op burgerschap het feit dat ik nu al zo hard twijfel is voor mij het bewijs dat Om even een bijbels term te citeren: een Babylonische spraakverwarring. Ik denk dat wat kan helpen is gewoon echt al van de lagere school de jongeren aanleren wat dat begrip inhoudt. Want iedereen vult dat begrip naar zijn eigen agenda in. Maar dat is toch geen juiste manier om dat in te vullen. In Frankrijk weten ze dat waarschijnlijk wel. Omdat dat daar veel meer wordt benadrukt. Maar wij zijn Geen Fransen wij zijn Belgen. Wij zijn nu eenmaal niet chauvinistisch. Ja ik vind dat heel moeilijk. Eigenlijk Jo kan ik u daarop geen antwoord geven. Ik denk wel heel concreet duidelijk ... die canon van de NVA ik vind dat op zich niet zo slecht ik begrijp dat ... al oke dat is misschien wat geforceerd, maar dat kan toch wel In Nederland hebben ze dat al gedaan ... dat kan toch wel ... het idee van burgerschap is voor mij althans beseffen dat je deel uitmaakt van de gemeenschap en dat je een identiteitsbesef hebt met die gemeenschap. En dat die socialisatieprocessen en culturele processen een ongelofelijke grote invloed spelen op hoe je naar de zaken aankijkt een misschien is die canon geen slechte ballon die wordt opgelaten. Ik hoop dat ik daarmee een beetje Beseffen dat je deel uitmaakt van een gemeenschap en dat dat verantwoordelijkheden inhoudt.

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs? /

Hoe hebt u dit gesprek ervaren? *Zeer goed en ik mis deze gesprekken in de leraarskamer.*

Hebt u verder nog iets toe te voegen? /

Greet – TSO/BSO (Hoge GOK – Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op welke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer?

Eigenlijk van kinds af aan dat ik het graag deed, schooltje spelen en ja dat zat er gewoon in. En dan heb ik gekozen voor Nederlands en Engels en bij de studies zelf dan leer je meer de materie en niet zozeer het lesgeven alleen in het aggregaat. Bij de stage van het aggregaat dan wist ik van dat is een goede keuze. Dat is mijn heimat, ik doe het echt wel heel graag. Er zijn periodes waarin ik mij iets minder gemotiveerd heb gevoeld. Vorig jaar heb ik bijvoorbeeld een burn out gehad en nu heb ik terug de drive gevonden. Dus ik werk nu wel deeltijds omdat het teveel was maar het blijft zo euhm... ik wil hen iets bijbrengen, vanuit mijn vak voornamelijk. Ik wil dat ze op het einde in hun Engels geëvolueerd zijn ook diegene die het niet kunnen dat ze toch iets hebben bijgeleerd. Dat is eigenlijk mijn grote bedoeling.

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

Ik heb in het begin hier en daar een interim gedaan. En op een gegeven moment kwam er dit aanbod, dat was eigenlijk heel weinig uren maar mijn schoonzus gaf toen les in Vilvoorde. En ik had ook een andere aanbieding in Antwerpen. Ik heb eigenlijk overwogen om welke reden, ik weet het niet, ik ben hier dan terechtgekomen en eigenlijk altijd blijven plakken. Dan stilletjes aan gegroeid en voltijds lesgegeven en dan ook benoemd geworden en sinds dan ben ik daar blijven plakken onder andere.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Ik heb eigenlijk niet veel ambities buiten het proberen een goede leerkracht te zijn, ik ga bijvoorbeeld nooit, onlangs was er een mogelijkheid om bijvoorbeeld graad coördinatrice te worden of zelfs

directie maar dat is niets voor mij. Ik ben administratief niet zo oké en ook niet zo besluitvaardig. Ik kan niet op de ene moment zeggen zo gaan we het doen of je moet dit of dat doen. Ik zit goed op mijn kleine bureau om het nu in coronatermen te zeggen. Ik heb ooit gesolliciteerd, ja dat was eigenlijk om bij, hoe heet het ook weer, homologatiecommissie???, maar dan heeft men gekozen voor iemand die ook Frans kon en dat was dus niet het geval voor mij. En toen dacht ik van oh dat lijkt me echt iets voor mij, dat was meer aan examens werken enzovoort, maar uiteindelijk denk ik ja, misschien was ik het rap beu geweest. Ik vind wel de omgang met de leerlingen nog altijd heel plezant en het variabele, elk jaar andere klassen en de leerlingen zelf die heel veel geëvolueerd zijn. Meer dan het leerkracht zijn, daar heb ik echt geen ambitie in. Dit jaar ben ik in een ander stramien gevallen, dus ik geef nog 6 à 10 uur les en ben ik wel mee lid van het GOK team en dat vind ik eigenlijk ook wel tof. Dus dat is iets nieuw en dat had ik eigenlijk wel nodig. En dat vind ik wel... dat was eerst er wat in groeien maar nu heb ik precies mijn weg daar ook in gevonden. En normaal gezien zal ik dat doen tot het einde.

Bijvraag: Het deel van GOK, wat houdt dit juist dan in?

Er zijn verschillende aspecten in, ik ga meewerken aan een leesproject. We proberen de leerlingen elke week te laten lezen. Dat is voor volgend trimester. En verder hebben ook al een project klaarstaan voor woordenschat te doen leren, vooral de blijvende woordenschat. Dus woorden die ze in hun hele carrière Engels, Nederlands gaan nodig hebben, dus daar zijn we nu mee bezig. We hebben de leerlingen en leerkrachten gemotiveerd om een lijst op te maken en wij gaan dan zo wat oefenvormen opmaken. Dus ik moet bijvoorbeeld ook een aantal leerlingen opvolgen met B-code dus de leerlingen die onwettig afwezig zijn. Dus dat houdt in een enquête laten invullen een gesprekje mee voeren. Wij hebben ook oog voor leerlingen die het moeilijk hebben thuis bijvoorbeeld die mogen in coronatijden de tijd dat ze thuis zouden moeten blijven om te werken die mogen ook naar school komen dus door een enquête dat proberen te achterhalen. Taaltesten doen, ... het was voor mij ook een hele ballon (lacht). Dus van iedereen zorgen dat iedereen mee kan, op die manier.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Ik vind dit eigenlijk wel een moeilijke want daar heb ik wel al over nagedacht, wat is dat nu? Wel heel eenvoudig, een goeie burger zijn en zin hebben voor het burgerschap en een verantwoordelijke burger zijn. En dan denk ik 'ben ik dat wel?' In mijn leventje wel en dan als ik daar dan de educatie moet aanplakken dan denk ik ben ik daar wel mee bezig? Ik moet zeggen dat ik daar vroeger meer mee bezig was. Zeker nu in de coronatijden is het eigenlijk meer focussen op dingen die moeten afgerond worden maar ik hoop langs ene kant en ik ben daar wel van overtuigd, dat het wel in andere lessen meer aan bod zal komen. Burgerschap is voor mij begaan zijn met niet alleen in ons Belgenland maar ook ruimer en dan bijvoorbeeld werk ik daar een klein beetje aan denk ik bijvoorbeeld bij een thema over Amnesty International dan daar wat bewust over nadenken en er zijn dan ook andere dingen die aan bod komen zoals fairtrade maar is dat nu burgerzin? Bijvoorbeeld open staan voor een gesprek rond gender neutraliteit, zo van die dingen. Dan komt er altijd zo wel een gesprek aan bod. Maar ben ik nu daarin motiverend of iemand die ogen opent, dat weet ik niet. Dat was denk ik eerder wel als we vroeger projecten deden rond verkiezingen, dus dan geef je er wel in mee. Maar ik vind dat ik er misschien te weinig mee bezig ben. Ik heb er eigenlijk nooit bij stilgestaan tot nu. Maar dus de kleine dingen, de themaatjes die ze in de handboeken ook zetten komen aan bod en dan is er kans tot een gesprek of ervaringen delen wat dan ook.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Ik zou willen dat het veel gebeurd en ik doe het zelf niet of te weinig vind ik. Maar ik hoop dus inderdaad dat het meer in vakken zoals PAV of maatschappij en bewustzijn daar toch over praten ook. En als je de cursussen zo bekijkt dan komt het daar meer aan bod denk ik. Als er toevallig iets aan bod

komt dan zal ik er eventueel over praten maar echt ga ik niet bewust zoeken naar iets van bepaalde dingen bewust laten worden, maar als het aan bod komt eigenlijk.

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Dan zou ik zeggen voor anderen, aandacht voor anderen en proberen mee te zijn met wat er aan de gang is in de maatschappij.

Bijvraag: Zorg voor anderen, kan je daar een voorbeeld van geven?

Eigenlijk dat zou dan heel klein in de klas zijn van iemand helpen die er bijvoorbeeld niet is en de boeken bijhouden, zo van die dingen. Respect zie ik daar ook onder, naar mekaar toe, naar ons toe, naar de leerkrachten toe. Aandacht voor de anderen.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap? Waarom? (bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ja, ik denk ik het eerder aan anderen zal overlaten omdat ik er zelf niet heel bewust mee bezig ben. Als ik nu zou zeggen 'ben jij een goede burger? Ja denk ik' maar in welke zin draag ik bij tot de maatschappij want dat vind ik ook een beetje burgerzin. Ik doe bijvoorbeeld wel vrijwilligerswerk maar dat is niet zozeer zorg voor want ik help nu mee in de bibliotheek en bij culturele evenementen, daar heb ik wel nood aan. Ik had op een moment iets van ik wil iets doen, ik wil iets terug betekenen in ons dorpje en dan kwam er een oproep daarvoor en dan heb ik dat gedaan. En ik hoor van collega's die bijvoorbeeld soep gaan uitdelen. Dus ik denk dat de mensen er wel mee bezig zijn.

Bijvraag: Vind je dat het stimuleren van burgerzin alleen door leerkrachten moet gebeuren?

Ik vind eigenlijk voornamelijk ook van thuis uit en ik vind dat ik het zelf te weinig hebben gehad. Ik kan me niet herinneren dat mijn ouders iets sociaal hebben gedaan. Het werd misschien toen minder gedaan dan nu. Maar ik miste het wel, aandacht voor het ruimer kijken dan ons eigen gezin. Misschien omdat het zo goed was dat we minder naar buiten keken. Maar ik heb daardoor wel altijd een zin voor de underdog ontwikkeld. Ik miste het eigenlijk wel zo aandacht voor politiek of engagementen in de maatschappij. Dus ik vind dat het zeker van thuis uit ook mag gestimuleerd worden want daar begint het uiteindelijk. Maar op school zullen ze meer geneigd zijn denk ik als er initiatieven zouden genomen worden, daarin mee te gaan. Ik weet wel van heel veel vroeger dat er wel initiatieven werden genomen zoals een goed doel steunen enzovoort en dat gebeurd op onze school eigenlijk niet. Ik doe het zelf door maandelijks iets te storten voor Unicef maar dat is het eigenlijk ook. Ik vind van mezelf dat ik er te weinig mee bezig ben.

Bijvraag: Buiten de ouders, zijn er nog andere instanties die daarin een rol kunnen spelen?

Ik vind bijvoorbeeld de kinderen die in de jeugdbeweging zitten dat die daar ook meer aandacht voor hebben.

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderaden, ...)

Die hebben we wel maar die is heel klein. Vergeet ik nu niet te denken aan dingen die wel gebeuren? We hebben het wel eens gedaan voor goede doelen maar ik kan het me niet voor de geest halen. Er zou meer algemene aandacht voor moeten zijn. In bepaalde vakken komt het zeker tot uiting en ze leren de leerlingen wel bewust zijn, ze proberen hen hun plaats in de maatschappij als burger aan te leren. Ik schuif het dan wel door naar andere vakken en andere leerkrachten die het waarschijnlijk wel expliciet in hun leerplan hebben staan. Maar van school uit is er denk ik geen beleid dat zegt van 'elk jaar nemen we een thema en werken we er met de hele school aan'.

Bijvraag: In welke mate hebben leerlingenraden inspraak op bepaalde besluiten of besluitvormingsproces. Is er een impact en hoe werkt het eigenlijk?

De leerlingenraad is het een beperkt aantal leerlingen en leerkrachten en elk jaar doen ze een nieuwe oproep voor nieuwe leden. Elk jaar organiseren ze een schaatsavond bijvoorbeeld met free podium, zo'n activiteiten. Maar iets rond een sociaal thema organiseren ze niet. We horen nu heel weinig van de leerlingenraad. Qua inbreng voor veranderingen door te voeren is dit niet zo groot.

Welke thema's worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema's in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?) Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

Ik ga dan gewoon voort op het laatste gesprek dat ik heb gehad over genderneutraliteit. Het was wel hevig er kwamen hevige reacties over het onderwerp genderneutraliteit en het ging ook over homo's en lesbiennes en ook naar elkaar toe zodat ik er bijna geen speld tussen kreeg. Ik probeer dan zo de neutrale weg te zijn maar dat was wel een hevig thema. Fairtrade was meer een afstandsles, een tekst die ze hebben moeten lezen en ze hadden ook een vraag van heb je er nu een ander idee over. En dat verschilde ook wel heel sterk. Amnesty international dat wekt wel de aandacht. Maar algemeen lokt het wel reacties hoor. Alleen zo'n moeilijke thema's als gender of fobie ofzo daar ging het er wel hevig aan toe.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?))

Dat is eigenlijk op basis van een soort van cartoons die ze dan moeten bekijken en dan eruit halen wat dan de bedoeling is. En dan krijgen ze als opdracht om zelf in heel het arsenaal van cartoons te gaan kijken en één te kiezen en die dan voor te stellen aan de medeleerlingen. Ook zo van da vrijschrijven, maar dat hebben we allang niet meer gedaan op school. Ik laat de leerlingen ook een actueel onderwerp naar voor brengen. Ik zet onderwerpen die ik zelf vanuit de krant haal, dus dat is wel wat gestuurd want anders loopt het fout en komen ze met verhalen over een kat die 14 dagen weg was, dus ik probeer hen wel een beetje te leiden dat ik voor hen ook interessante onderwerpen vind. Stel nu dat er iets van amnesty international in de krant staat dan komt het ook aan bod, op die manier. Zij moeten dan het artikel weergeven en de andere leerlingen noteren dan kort wat er gezegd werd en dan is er ook kans om erover te praten naargelang welk artikel dat het is. Dat was ik eigenlijk vergeten te zeggen ook bijvoorbeeld amnesty international en ook andere ngo's die komen aan bod in een werkje in het 5de, ik weet niet of u het kent, de standaard solidariteitsprijs. Dus die doen elk jaar in de zomervakantie, er mogen een 24tal ngo's een advertentie plaatsen in de krant en diegene die het beste is mag denk ik nog 2 keer gratis adverteren later. Dus de leerlingen pikken 1 van die ngo's eruit en dan maken die daar hun vakoverschrijdend werk mee. Dan is SW sociale wetenschappen erin betrokken en dan moeten ze een onderzoeksvraag stellen, bij mij in Engels moeten ze een e-mail schrijven naar die ngo voor meer informatie en ook die advertentie bespreken. En de bedoeling was dat ze dat in een soort van radioshow voorstellen en dat er zo wat aandacht voor is. Ik vind het nog altijd een goed ding om mee te werken.

En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen? Hoe beleef je deze ervaringen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Dus je krijgt punten voor het VOW, voor het vakoverschrijdend werk. Want bijvoorbeeld bij de GIP, het laatste jaar, is de GIP echt wel een vak. Maar ik weet niet of ik voor VOW de punten heb doorgegeven.

Voor amnesty international blijft het vooral kort en oppervlakkig maar ze weten wel waar die voor staan en dan worden er verschillende voorbeelden gegeven. En er zijn heel veel emoties, wat vinden zij de beste het gaat eigenlijk in mijn hoofdstuk over advertenties ook, daarin komt het aan bod, die onderwerpen, het heeft wel een kleine impact. Ik denk niet dat zij heel goed op de hoogte zijn van de werkelijke gang van zaken. Ze kennen dat begrip maar ik weet niet of het ergens anders nog aan bod komt ja of neen. Ik vraag hen dan wel van stel nu dat jij aan een schrijf je vrij dag zouden kunnen deelnemen, zouden jullie dan meedoen? Dat is ook weinig inspanning want daar moet je ze niet echt van overtuigen.

Ik weet niet of ze bezig zijn met daar dieper op in te gaan ze zijn meer bezig om hun punten te krijgen. Misschien omdat ik er heel vluchtig over ga en er te weinig tijd is.

Bijvraag: Zijn er leerlingen die minder actief zijn in participatie en minder inzet tonen? Waaraan zou dit te wijten zijn?

Verschil in 1 klas: ik zie dan vooral verschil in diegene die er meer mee begaan zijn dan iemand die er minder mee begaan is. Wanneer ze bijvoorbeeld iemand kennen, dus als ze over de drugslijn moeten praten en ze zeggen van 'ja want mij nichtje of mijn buur is daarmee in aanraking gekomen' Ze mogen dan ook schrijven waarom ze die vereniging hebben gekozen. Dus je hoort bij sommigen dat ze zeggen van zoiets cliché achtigs hebben of anderzijds diegene die er mee betrokken zijn want ze kennen iemand dus daar is de betrokkenheid ergens anders in als het dan ter sprake komt en als je zou merken dat de leerling ervan onder de indruk is dan kan het wel dat ik die leerling na de les erover aanspreek. Daarin zie je wel een verschil in aanpak dus dat je voelt dat ze er meer persoonlijk bij betrokken. Er zijn ook ngo's die verder van hun bed zijn maar diegene die dichter bij zijn die lokken meer... dat is dan wel een langere tekst dat ze schrijven. Ze moeten voor mij de advertentie beschrijven die ze in de krant vinden dus zeggen wat ze zien en uitleg geven. Ze hebben ook al moeten verantwoorden waarom ze deze hebben gekozen en bij sommigen is het dan 'omdat het de laatste was die er was'.

Verschil over klassen heen:

Ik had de meer zakelijke klassen dus de STW klassen die had ik niet meer. Dus ik veronderstel dat daar wel meer erover gaan praten. Maar dat kan ik eigenlijk niet zeggen. Dan denk ik ineens weer aan die ene klas Secretariaat Talen die heel mondig waren en die konden daar wel veel over praten. Die gaan daar in op en STW die zullen eerder zeggen van 'oh das erg he mevrouw'. Het hangt echt af van de bereidheid om te praten. Ook al zijn dat in mijn ogen interessante onderwerpen, ja ik weet niet hoe dat komt. Misschien ook spreekangst naar de groep toe. Das leuk in zo'n klas waar er veel gesproken wordt. In de STW klassen weet ik dat het toch wel, ja ze kwamen soms af met eigen probleempjes. Het zal meer te maken hebben met spreekdurf.

De andere vakken die ik nog heb is dan bedrijfsinformatica en handel. Maar die heb ik niet in het 5de gehad.

Bijvraag: zijn er tussen die verschillende klassen nog verschillen gedetecteerd? Want ik neem aan dat die klassen allemaal onder dezelfde onderwijsvorm zitten?

Ja dat is allemaal TSO en bijvoorbeeld Sec Talen en Handel hebben ook hetzelfde leerplan dus ik geef ook uit hetzelfde handboek ook les. Sec Talen hebben een nog andere handboek en daar kwam bijvoorbeeld die genderneutraliteit aan bod en dat kwam bij de anderen niet aan bod.

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Ik heb gisteren een bericht gestuurd naar een collega om te vragen of we iets met de school ervoor doen en zij reageert met 'iedereen zijn eigen vak'. Maar ik bedoel bijvoorbeeld een thema per jaar kiezen of een vereniging kiezen die we dan zouden steunen met één of andere actie. Bijvoorbeeld wij doen wel mee aan de warmste week, zulke dingen doen wij wel, maar zo een vast iets, unicef kindje adopteren dat doen wij niet.

Ik denk nog aan iets, ze organiseren bijvoorbeeld ook een koekjesmarkt. Die worden dan voor het goede doel verkocht aan de andere leerlingen. Onze leerlingen van STW en Verzorging hebben koken en die maken de koekjes op school. Zoals met soep maken. En die worden dan ook op de markt en ook aan de leerkrachten verkocht. Dit mag dan buiten de school maar tijdens de schooluren. De markt is op woensdagvoormiddag. Dus in die zin is het een buitenschoolse activiteit.

Bijvraag: Heb jij hier zelf aan meegedaan? En wat is het doel dat de leerlingen moeten bereiken?

Nee alleen als ze vragen mogen ze tijdens mijn uur soep gaan verkopen. Want de leerlingen maken die soep tijdens de les Koken en dat is het dan eigenlijk. De opbrengst geven aan en ik denk dat het de warmste week was en ook voor de sterrenkindjes omdat er collega's dus doodgeboren of te vroeg geboren kindjes hadden. 2 collega's waren toen in dat geval en dat is dan naar dat doel gegaan.

Bijvraag: Worden de thema's zoals bijvoorbeeld van de sterrenkindjes, in de klassen ook besproken?

Ik veronderstel van wel. In de sociale vakken. PAV denk ik. En bij mij zou dat eerder in Nederlands aan bod komen dan in Engels.

Bijvraag: Wat doen jullie dan met de warmste week?

Ja dat varieert nogal eens, ik moet eens goed nadenken. Centjes verzamelen hebben we ooit gedaan en ook vanuit de leerlingeraad hebben ze iets gedaan maar ik herinner me niet wat juist.

Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?),

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken?

Ik heb het in het begin al gezegd denk ik, voor mij is het heel belangrijk zo aandacht voor de anderen en als dat dan niet buiten school gaat naar een vereniging toe dan zullen er zeker leerlingen zijn die wel daarmee bezig zijn. Ik vind het wel belangrijk dat het in kleine kring gebeurt. En aandacht voor anderen vind ik dan ook belangrijk. En gelijkheid komt dan ook aan bod en zorgen voor.

Met de volgende nieuwe transversale eindtermen die staan nu wel zeg maar als verplichte competenties. Dat is dan de rechten en plichten van kinderen, leerlingen, mensenrechten dus. Dan gaat het echt over kritische reflecties en argumenten kunnen onderbouwen.

Die dingen gebeuren dan wel onder andere in PAV en ook in Nederlands.

Het zijn meestal dingen die aan bod komen maar het wordt niet gelinkt aan burgerschap maar is het wel onderdeel van die competenties.

Ik vind het moeilijk om te zeggen ben ik daarmee bezig ja of nee? Onbewust waarschijnlijk wel. Want je zal wellicht eens zeggen van 'heb je dat gelezen? En wat denken jullie ervan?'

Wat is uw grootste verwezenlijking op school of in de klas? En hoe heb je dat ervaren?

Wat ik eigenlijk beoog is dat ze iets bijleren en dat is dan bijvoorbeeld een collega die met pensioen is gegaan die dan bij de GIP jury mag zitten en die dan zegt van 'Rina, nu heb ik veel bijgeleerd'. Dus dat is motiverend. En ik zie dat nu tijdens het afstandsleren, ik laat ze eigenlijk veel schrijven altijd met een persoonlijke mening 'wat vind je daarvan?'. En ik voel dat ze meer durven schrijven niet noodzakelijk zonder fouten maar ze schrijven meer dan ervoor. Ik zeg tegen hen van als ze een tekort hebben, jij gaat moeten tonen dat je beter bent geworden. En bij sommigen krijg je ze niet boven de 47 omdat het er gewoon niet in zit. Ze moeten tonen dat ze... dat kan ik meestal wel motiveren. Dat vind ik één van mijn pluspunten.

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs? /

Hoe hebt u dit gesprek ervaren?

Ik heb onlangs eens moeten nadenken over mijn waarde en dat zat ook ver weg. En nu burgerzin en educatie, doe ik het wel goed, dat is een andere vraag en ik ga het zeker eens opvolgen en zien wat er in de leerplannen komt. En als ik bij het thema amnesty international aankom dat ik er misschien langer bij stil zal staan.

Interview 12

Tom – ASO (Lage GOK – Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer?

Dat is al eventjes geleden, bij is er een verschil tussen mijn academische loopbaan, want ik ben eigenlijk nadat ik afgestudeerd was als Master ben ik beginnen werken als doctoraatstudent/onderwijsassistent. Op de universiteit is dat dan een functie waarin je deel bezig bent met onderzoek (binnen communicatiewetenschappen) en anderzijds veel onderwijs met de studenten bachelor, waarin ik toen al les gaf. Het is daar waar ik mijn microbe voor het onderwijs opgedaan, omdat ik merkte dat ik steeds minder met onderzoek bezig was en het steeds meer toffer vond om met het de studenten bezig te zijn en les te geven. In die tijd was mijn baas (prof Communicatiewetenschappen) ook zo hard bezig met internationaal onderzoek dat ze amper nog tijd had om les te geven, en ik dan meer en meer les begon te geven. En op dat moment dacht ik aan een lerarenopleiding te gaan bijstuderen. Ik heb dat toen ook gecombineerd terwijl ik aan mijn doctoraat werkte. Dan heb ik op gegeven moment besloten om dat doctoraat te laten liggen omdat ik dat onderwijs te leuk vind. Vanaf dan een jaar enkel nog les gegeven aan de universiteit en dan ben ik beginnen solliciteren in scholen, liefst in mijn vakdidactiek, dat was in het begin niet zo gemakkelijk om te vinden. Maar ik voelde gewoon dat ik les wou geven, dat is misschien een latere roeping geweest voor mij maar ik heb er geen moment spijt dat ik niet meer met dat onderzoek bezig ben. En dan kwam ik terecht in TSM (Technische Scholen Mechelen), daar heb ik ongeveer 2,5 jaar gewerkt en NL gegeven, wat ik best tof vond want daar heb ik mijn klasmanagement.

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)`

Op een gegeven moment heb ik besloten om te veranderen omdat ik vooral in mijn vakinhoudelijke interesses wou lesgeven, want ik heb pol en soc gedaan, met een jaartje journalistiek en een jaartje kunstgeschiedenis gestudeerd. En ik wou eigenlijk meer met die thema's bezig zijn. Dan heb ik de gok gewaagd om te veranderen en naar Scheppers te gaan omdat daar iemand is uitgevallen die al deze thema's onderwijst, en zo werk ik nu al 5 jaar in het Scheppersinstituut. In het begin waren dat thema's zoals politiek, filosofie maar ook gedragswetenschappen. In de laatste jaren ben ik vooral actief in de Cultuurwetenschappen in het 6de jaar, waar ik mediawijsheid en gezondheid (ook een keuzevak in 5 en 6) geef: ook een thema dat volledig in mijn interessegebied ligt vanuit mijn eerdere studies, maar ook in het 1ste jaar voor het vak mens en samenleving dat daar ook nauw mee aansluit. Qua vakdidactiek heb ik gevonden wat ik echt wilde, dus super blij.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Dat is een goede vraag. Je zegt dat ik de vakken die ik wou, nu heb. Maar dat is niet altijd zeker in het onderwijs, want ik ben binnen onze humane-collega's er als laatste bij gekomen dus dat is altijd afwachten, van welke uren zullen er zijn, maar ik heb het gevoel dat er altijd wel iets uit de bus valt en dat er door de hervormingen (met die nieuwe richtlijnen) dat er altijd wel uren binnen de 'humane' zullen zijn, en dat ik daar zeker wel uren in zal behouden. Met die vaste benoemeningen ben ik niet echt bezig, in de media duikt dit onderwerp geregeld op, maar ik zou dat eens zelf moeten opzoeken of ik nu ondertussen in aanmerking kom. Ik vind belangrijker dat je je job graag doet, daarom ben ik daar niet echt mee bezig. En ik heb het gevoel dat ik goed zit op de school waar ik nu actief ben en dat ik daar mag blijven. Je hoort ook van collega's dat het ook wel goed zit. Nu qua verdere ambities: wat ik nu doe is voor mij nog altijd heel uitdagend, het is heel interessant, ook omdat ik binnen ICT een aantal uren heb om met dat thema bezig te zijn. Dat heeft te maken met ondersteunen van collega's, maar ook onderzoek op school naar ICT vaardigheden, ook begeleid ik mee een vak 'Eindwerk' wat ik ook heel interessant vind. Mijn takenpakket is zo divers dat mijn ambities nu volledig worden ingelost. Zeker in combinatie met een gezin met 3 kinderen is dat een goede match.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp? Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Ik vind heel belangrijk dat leerlingen ten eerste op de hoogte zijn om te kunnen deelnemen aan de maatschappij. Dus, een belangrijke insteek in mijn lessen is de actualiteit. In mijn lessen kan je niet volgen als je niet geïnteresseerd bent in de actualiteit, en als je geen moeite doet om de actualiteit te volgen. Dat is een gegeven dat ik van mijn leerlingen verwacht. Dan worden meestal vragen gesteld zoals: hoe zit het op dit moment, en hoe je denk je over bepaalde thema' in de maatschappij. Juist om geïnformeerd te zijn en de actualiteit te volgen wil je op deze manier vooroordelen tov iemand anders uit de wereld te helpen. Bv. wat is een transgender? Dat wordt dan besproken en op deze manier probeer je de samenleving te leren kennen hoe die werkelijk is. In het 6de jaar werken we meetal aan 3 thema's: recht, politiek en kunstgeschiedenis. Nu zijn we volop bezig met politiek, dat soms wel een moeilijk thema, maar dat probeer ik dan heel concreet in te vullen. Om samenvatten kan ik burgerschap, dat op zich een breed begrip is, omschrijven als de samenleving leren kennen, participeren, en daar voeling mee krijgen.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom? / (zie hierboven)

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Dat is heel uiteenlopend, zeker als je in de humane wetenschappen lesgeeft. Moeilijke vraag want voor mij is alles dat op het nieuws komt potentieel interessant. Nu, de thema's waar je niet omheen kan en die mij persoonlijk ook wel aanspreken is hoe dat je bv. kijkt naar bepaalde bevolkingsgroepen, zoals vluchtelingen, en dan gaat het ook over discriminatie. Maar ook armoede, digitalisering, welbevinden van de leerlingen in tijden van Corona.

Vind je dat leerkrachten zich moeten bezighouden met het stimuleren van burgerschap? Waarom?

Ik vind dat burgerschap wel een vakoverschrijdend gegeven is, maar wat je ziet is dat er zoveel thema's die in de samenleving gebeuren, dat je die niet allemaal kunt behandelen. Dat is volgens mij ook de reden waarom er een nieuwe vak 'Mens & Samenleving' is opgericht. Maar het is zeker belangrijk dat je overschrijdend werkt met deze thema's of in projecten. Soms vind ik het dan moeilijk, omdat je veel meer dingen wil doen dan dat je doet rond actualiteit want tegelijk moet je ook de leerstof zien. Dat is niet altijd evident. En ook leerkrachten hebben binnen het lessyteem van 50 min. weinig tijd en is dat niet altijd even gemakkelijk om creatieve projecten te doen. Bij ons op school hebben we zo van die semestervakken binnen de humane wetenschappen, dat zijn keuzevakken. Dat werkt heel goed want dan kan je al eens langer stilstaan en doorwerken rond een bepaald thema. Dus al die thema's rond armoede, in tijden van Corona : sexting, cyberpesten, mentaal welzijn, daar kan ik nu in mijn semestervak meer tijd voor vrijmaken: om op een thema wat langer stil te staan. Dat vind ik wel belangrijk, dat de school die tijd en ruimte geeft en dat doet deze school en dat vind ik super!

Bijvraag: of is dit iets dat eerder ouders of andere actoren dienen bij te brengen?)

Ik denk dat je hier verschillende actoren in hebt, want een leerkracht is maar 1 mens. Wat ik heel belangrijk vind is om leerlingen buiten te schoolmuren te krijgen maar evengoed mensen uit te nodigen om binnen te schoolmuren te krijgen. Maar ja nu met Corona is dat natuurlijk niet evident. Dus we gingen normaal naar het parlement, naar de rechtbank, ik hoorde dat we opnieuw buitenschoolse activiteit mogen organiseren maar dan zonder gebruik te maken van het openbaar vervoer. Dus dacht ik ja, hoe ga ik nu tot dat parlement geraken, want dat is toch wel belangrijk dat ze van binnen een keer is hebben gezien. Ik denk dat je daar heel veel partners in kunt hebben en dat je als leerkracht zoveel kan doen als je maar kan doen. Maar ik gebruik evengoed educatieve pakketten die online gezet worden: voor het thema politiek kijk ik dan vooral naar de website dekrachtvanjestem.be waar heel veel materiaal op staat van verschillende niveau's en voor verschillende leeftijden. In die zin zie je dat er veel partners zijn die zich hiermee bezig houden en veel materiaal aanreiken aan leerkrachten. Maar ook overheden kunnen dat verder stimuleren door meer subsidies vrij te maken, langs de andere kant weet ik ook niet of je zoiets dan gelinkt is aan bepaalde voorwaarden (dat van bovenaf wordt gedirigeerd) want ik denk dan een school ook de vrijheid moet hebben om keuzevakken, en onderwijs te kunnen inrichten en samenwerkingsverbanden/werkgroepen af te sluiten zoals ze zelf wil, om zo de eigenheid van de school te laten passen. Denk aan de periodieke inzamelacties/vrijwilligerswerk die mijn school organiseert voor mensen die het moeilijk hebben en waar wij als leerkrachten de leerlingen daarin betrekken, dit om hen bewuster te maken van deze problematieken.

Ik mag hopen dat ook ouders daarin geïnteresseerd zijn en dat is niet altijd even gemakkelijk, omdat er meer contact moet zijn met ouders van kinderen die meer feeling zouden moeten hebben met burgerschap en die competenties. Ik denk dat daar wel mogelijkheden zijn, waar je projecten kunt doen met ouders. In onze school zijn we sinds kort bv. gestart met het project dat iedereen een laptop 'krijgt' van de school. Nav een interne bevraging rond ICT bij leerlingen zien we dat leerlingen het soms moeilijk hebben omdat deze nieuwe manier van studeren ook wel wat afleiding met zich meebrengt. In het verlengde hiervan hebben we ook ouders bevraagd om te kijken of er daar oplossingen kunnen gevonden worden. Dus het is belangrijk om die dialoog met ouders aan te gaan en dat kan je zeker doortrekken naar andere thema's. Het is ook zo dat je ook niet alle ouders bereikt die je juist wil bereiken. Dat zien we ook vaak in oudercontacten. Maar ik denk dat we daar als school zelf nog wat stappen in kunnen zetten om meer ouders te betrekken.

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

Ik begin met de leerlingenraad, die de naam 'Victory' heet bij ons. Ik vind de leerlingenraad echt wel op een toffe manier werken. Ze focust vooral op acties vanuit de leerlingen om aandacht te vragen voor bepaalde issues die dat leven op school. De leerlingenraad kan dus ook inspraak hebben in het beleid. Zo is bv. een aantal jaren geleden door de leerlingen beslist dat als er een leerkracht het 7de lesuur afwezig is, en er is geen taak opgegeven, dan mogen die naar huis. Dat is iets dat de

leerlingenraad destijds heeft afgedwongen. Ook in het gsm-beleid telde zowel de mening van de leerlingenraad (als het representatieve orgaan van de leerlingen) als die van de ouderraad. En ook de afgelopen weken heeft 'Victory' ook toffe acties gedaan: bv. een Valentijnsactie om mensen in de bloemetjes te zetten, onlangs was er ook een babbelbox voor leerlingen in tijden van Corona, waar studenten zichzelf konden ventileren van hoe lastig het wel is enzo. En ik heb het gevoel dat er op school er wel veel aandacht is om dingen vanuit de leerlingen te laten komen. En als ik dat dan koppel aan mijn vak rond mediawijsheid, die moeten allemaal aan een project werken waar ze zelf de andere leerlingen sensibiliseren rond sexting, cyberpesten, armoede, mentaal welzijn, fake news enz. En op deze manier geven ze het goede voorbeeld aan de anderen. Ik denk ook dat hoe meer er iets vanuit de leerlingen van de derde graad wordt georganiseerd, als het gaat om sensibilisering en vormen tot verantwoordelijke burgers, dat dit ook beter werkt juist om andere leerlingen van de eigen en lagere graden te motiveren of te overtuigen dan dat leerkrachten dat doen. Voor zover ik zicht heb op de ouderraad (want daar heb ik weinig contact mee) weet ik wel dat als er zo'n raad plaatsvindt dat er directieleden en ouders aanwezig zijn. Daar werd dan die ICT bevraging gedaan (zie voorgaande voorbeeld), rond laptop-gebruik in de klas en waar ideeën werden uitgewisseld. Dus ik vind wel dat er veel participatie en inspraak is vanuit verschillende hoeken. Kan altijd meer denk ik maar op zich heb ik daar wel een goede indruk van.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Wat betekent 'burgerschap en democratie in de klas' voor jou? Welke thema's worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema's in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?)

Thema's binnen het thema politiek zijn bv. de vluchtelingenproblematiek en het Europees beleid. En hoe de leerlingen daar naar kijken, wat ze van het discours in Europa vinden. De link met de actualiteit is belangrijk om te zien of ze op de hoogte zijn. Dus hoe we naar nieuwe groepen kijken in de maatschappij, sociologisch dan vooral, hoe zit het met armoede. Maar ook digitalisering vind ik een belangrijke: hoe gaan we om met technologie? Hoe gaan we om met nieuwe fenomenen zoals cyberpesten, sexting, ... Ook het welbevinden van jongeren op dit moment in tijden van Corona, want dat merk je ook, dat leerlingen heel diep zitten en dan probeer ik er ook genoeg aandacht aan te besteden. Onlangs hadden we het op politieke niveau's en op welke manier je inspraak kunt hebben want het ging dan over politieke participatie. Dan vroeg ik aan hun, via een stemming, op welk niveau ze ooit al eens politiek geparticipeerd hebben. Dan keken ze elkaar aan, dan werd er gezegd dat we niet in een politieke partij zitten. Als leerkracht heb ik dan meegedeeld dat er daar heel veel mogelijkheden in zijn. Je kunt bv. petitie laten ondertekenen, meedoen aan betogingen, en dan zie je dat ze dan beginnen na te denken. En dan zie je dat er veel dynamiek in de klas komt, en dat de klas heel geengaeerd is want dan begin je een discussie aan te gaan, en dan zie je dat er te weinig aandacht is voor hun stem. En dan wordt er gesproken over de nieuwe voorzitter van de Vlaamse Jeugdgraad, en dan vinden ze dat supertof dat ze zien dat dit bestaat. En dan komen er dingen los, en dan hoor je dingen van leerlingen zoals: 'ik doe eigenlijk toch wel dingen, want ik engageer mij via mijn jeugdhus!' En dat is dan ook een vorm van politieke participatie. En zo probeer ik dat concept breder te trekken. Het is ook wel belangrijk dat ze ook wel weten wie bv. de ministers en staatssecretarissen zijn maar mistens even belangrijk is dat ze weten wat in hun leefwereld politiek ook kan betekenen.

Bijvraag: Hoe lopen die klagesprekken rond bv. welbevinden in tijden van Corona, hoe beleef je die zelf?

Soms gebeurt dat individueel, in tijden van Corona merk ik in de klas dat er een gevoel bij jongeren dat ze in de steek zijn gelaten. Dan laat ik een fragment zien van de afspraak dat er eindelijk een woordvoerder van de Vlaamse Jeugdgraad waar men pleit voor meer perspectief voor jongeren. En dan zet ik op dez manier een klagesprek in gang. Dan zie je dat de leerlingen veel te vertellen te hebben en te discussiëren. Op dat vlak zie ik wel dat de leerlingen van de humane wetenschappen veel willen zeggen. De klas van het 6de bv. is een heel open klas.

Bijvraag: als we het hebben over een politiek beladen thema's zoals migratie en politieke partijen die nogal heftige discussies kunnen teweeg brengen, hoe beleef je die in de klas? Die heb ik al zeker gehad, dan vind ik het als leerkracht heel belangrijk om geen standpunt in te nemen omdat elke mening belangrijk is. En in een klas heb je nu eenmaal uitersten zoals een Vlaams Belang-

leerling en een PVDA-leerling. Ik vind dat alleen maar interessant. Zo probeer ik dat over te dragen aan de klas, dat het goed is dat we allemaal diverse meningen hebben, en goed moeten kunnen discussiëren daarover. Maar in het begin van het jaar spreek ik wel duidelijk de regels af met de klas: respect voor elkaar, je mag een mening hebben maar die moet wel op een deftige manier kunnen geuit worden. Dus ja, ik heb heel graag veel discussie en ik probeer daarbij ook altijd mijn eigen politieke kleur in mijn discours niet bloot te geven, juist om op de achtergrond te blijven en dat vooral de leerlingen onder elkaar moeten discussiëren. **Bijvraag: Lukt dat altijd?** Dat lukt niet altijd, want ik denk dat ik onbewust waarschijnlijk wel dingen ga meegeven. Maar we doen dan ook zo van die online stemtesten, en voor de leerlingen is dat wel interessant natuurlijk bij welke partij ze dan uitkomen. Je ziet dat er in sommige discussies de VB-leerling soms in een hoekje wordt geduwd, maar dat vind ik dan reden te meer om met die leerling dat gesprek juist aan te gaan. Ik herinner mij een paar jaar geleden, toen het Vlaams Belang zo groot was geworden, en het cordon sanitair weer ter discussie stond, merkte ik dat de klas die discussie echt woude aangaan want er waren toen leerlingen die het cordon sanitair ook in vraag stelden. Ze vonden het vreemd dat er zoveel mensen op die partij hebben stemden om vervolgens die partij te negeren. En ik vond dat wel een valabel argument. En toen kwam er echt wel een discussie op gang, en dat vond ik geweldig. Met Black Lives Matter had ik het gevoel dat de klas veel meer in dezelfde richting dacht. Allemaal belangrijke thema's die je zeker niet uit de weg moet gaan.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?))

Vooraf via projecten, dat ze zelf iets uitwerken, want een klasgesprek is een hele goede manier om de actualiteit af te toetsen maar als je echt wilt dat ze dieper op een thema moeten ingaan, dan moeten ze er wel langer mee bezig zijn. Ik probeer bij elk thema voldoende tijd en ruimte te geven om daaraan te werken, waar ze ook wel wat vrijheid in krijgen. Bv. leerlingen moesten binnen het thema politiek nadenken over de ideale staatsvorm. Dan mochten de leerlingen hun eigen maatschappij oprichten, en moesten ze nadenken hoe ze dat politiek moeten organiseren waar alle vormen aan bod komen: van anarchie tot democratie. We hebben al die staatsvormen eerst gezien, en dan moesten ze zelf een uitwerken. Dat is dan meestal een combinatie van wat we al gezien hebben of iets helemaal nieuw. Daar kwamen dan heel toffe dingen uit, want ze moesten ze dat ook visueel voorstellen en hun ideale samenleving ook verdedigen en daar hing een prijs aan vast. De prijs van de meest 'doordachte ideale samenleving'. Dan krijgen ze van mij de tijd om de theorie ook effectief in de praktijk uit te werken. Dat vind ik een hele belangrijke. Binnen de humane heb je dus 3 thema's over een gans jaar, en binnen elk thema mogen ze dan aan zo'n project werken. Bij het thema 'recht' mochten ze een onderwerp uit het recht kiezen, en dat dan op een creatieve manier verwerken. Wat ik ook belangrijk vind is dat ze daarbij op zoek gaan naar hun eigen talenten binnen hun parcours op school. En zo zie je dat ze vaak ook wel dingen ontdekken bv. er was een groepje dat een monoloog had gedaan rond de zaak van 'Sanda Dia', een andere groep had een podcast gemaakt over 'de bende van Nijvel' en de geschiedenis daarrond. Ook hier kunnen ze veel linken leggen met de theorie en dat integreren in hun project en dan is het de bedoeling om dat ook te komen voorstellen. En daar kan je heel veel vaardigheden en competenties testen. En de projecten is in groep, de ervaring met maximum 3 per groep werkt voor mij het best want anders zijn de groepen te groot om het werk te verdelen.

En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen? Bij toetsen is dat duidelijk dan dien je gewoon de leerplandoelstellingen te volgen. Bij groepstaken en projecten kijk ik vaak naar in hoeverre ze een theorie hebben toegepast. Dit deel staat op het meeste van de punten en wordt getoetst op het product of uiteindelijk resultaat maar ik hou ook rekening met het proces, dat ze moeite en inzet tonen tijdens het verwerken van de informatie in de les. Maar ook naar de creativiteit en hoe ze de opdrachten presenteren. Ik vind dus het product belangrijk maar minstens even belangrijk de weg die ze hebben afgelegd om dat eindproduct te behalen. Dat doen we ook bij het eindwerk van de 6de jaars. Bij het eindwerk laten we de leerlingen ook zichzelf inschatten, want we vinden dat heel belangrijk dat ze zichzelf kunnen inschatten. Dit om te zien dat als een leerling vindt dat hij/zij goed communiceert over alles, maar de mentor (of de persoon die de leerling begeleidt) vindt dat helemaal niet zo, dan heb je wel een probleem. Op deze manier houden we de

vinger aan de pols en sturen we bij waar nodig, door bv. meer in te zetten op communicatieve vaardigheden en zo dat process mee te evalueren. Dat zijn dingen die we dan aftoetsen met de promotor. Dat is niet altijd even gemakkelijk want daar hebben vaak overleg over met andere leerkrachten rond hoe te evalueren om alle competenties te kunnen werven, en zeker nu in afstandsonderwijs is dat nog uitdagender omdat de leerlingen dan van op afstand worden opgevolgd en dan moet je hen ook de nodige feedback geven en dat werkt gemakkelijker als die fysiek aanwezig zijn in de klas.

Hoe beleef je deze ervaringen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Je gaat altijd verschillen hebben, je hebt nu eenmaal meer gemotiveerde leerlingen dan andere. Evengoed zijn er leerlingen die in het begin van het jaar totaal niet geïnteresseerd zijn en die je naar het einde van het schooljaar wel helemaal mee hebt. En dat kan met verschillende factoren te maken hebben. Maar ik denk dat je als leerkracht zelf een belangrijke invloed op kunt hebben in hoeverre dat je ze laat kiezen over een thema eerder dan alles in een strak keurslijf te steken. Ik vind het bv. belangrijk dat als ze een politiek probleem moeten uitwerken, dan gaat het om hedendaagse visies op politiek (dan hoor je antwoorden als: dat is theater, een compromis zoeken, de strijd om de macht, ...), en dan zijn we heel erg met die visies bezig en dan vind ik het tof dat ze dan zelf mogen kiezen naar een actueel politiek probleem en dat ze dan die visies daarop moeten gaan toepassen. En dat ik niet hoeft te zeggen dat elke groep een bepaald politiek probleem moet behandelen. Wat ik wel doe zijn de nodige bronnen aanreiken aan de leerlingen waarin ze zelf een onderwerp mogen kiezen. Ook bij het vormgeven van groepjes binnen een klas kunnen leerlingen al dan gemotiveerd geraken, dat hangt er steeds vanaf, zeker als je de leerlingen al dan niet goed kent. Als je de leerlingen goed kent ken je de zwakkere en goede punten van de leerlingen en kan je daar al veel tijd mee winnen als je aan zo'n project begint.

Bijvragen: Zijn er verschillen in participatie/inzet tussen verschillende klassen waaraan je lesgeeft? Hoe beleef je die en waaraan kan dat te wijten zijn?

Waaraan ik nu ook denk is dat er ook een verschil kan opduiken als er bv. in januari er binnen de humane 5 a 6 leerlingen bijkomen, dan kan de klas ook in een keer veranderen. Als ik kijk naar de verschillen over klassen heen dan kan dat te maken hebben met interesse. Dat is misschien cliché maar Voor Burgerschap gaan leerlinge in de humane iets sneller voelen dan in andere klassen (bv. Economie, Wiskunde,..). Ook het onderwerp zelf kan dikwijls de motivatie van leerlingen al dan niet triggeren (bv. bij sexting zie je soms dat vooral de jongens daar dan mee beginnen lachen, en dat meisjes eerder geneigd zijn om daarin mee te gaan).

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Ik vind dat een hele belangrijke. Ik kan daar wel een goede voorbeeld van geven. Sinds een paar jaar organiseren we een uitstap naar Brussel. Net voor ik bij Scheppers begon te werken, werkte ik ook als vrijwilliger waarbij ikzelf klassen van verschillende scholen moest rondleiden om zo meer feeling te krijgen met de vluchtelingenproblematiek. En dat waren dan rondleidingen in het Maximiliaanpark, Dienst Vreemdelingenzaken en al die verschillende opvangplekken. En dan eindigen we ook altijd met een getuigenis van een vluchteling die dan over zijn parcours en leven spreekt. En ik vind dat je op zo'n dag zoveel meer bereikt dan dat ik 10 theorielessen zou geven over vluchtelingen, en dan zie je dat leerlingen helemaal omver geblazen worden en geconfronteerd worden met de harde realiteit van de situatie van vluchtelingen. Dan ging het over gevangen gehouden worden, over folteringen, ... erge dingen. Zo van die dingen die ook veel langer blijven hangen door zo'n getuigenis aan te horen, leerlingen waren zo van de kaart dat we er in de klas nog veel over hebben gesproken. En dan moesten de leerlingen een verslag over schrijven en op deze manier toets ik dit soort competenties dan af. Hetzelfde als we een bezoek naar het parlement organiseren. Dan krijgen we Kristof Calvo en ook nog een jonge CD&V'er die heel bevlogen beginnen te vertellen over wat het is om in het parlement te staan. Dat vind ik ook totaal anders dan dat je dat allemaal in de lessen moet duiden. Ook bij het thema 'recht' gaan we dan naar de rechtbank om echte cases te volgen. En dan is het de bedoeling dat

leerlingen ook in de klas een rechtszaak voorbereiden (met de nodige outfits: toga's,...), dat is geweldig, want dan kunnen de leerlingen zich volledig inleven in het thema. Dat maakt het allemaal echter en authentieker. Hetzelfde is dat met media, dan neem je die mee naar de VRT en dan mogen wij zo'n studio-opname bijwonen en dan zitten die dan in dat mediacircus: zo is het al gebeurd dat we de trein bijna gingen missen omdat de uitzending was uitgelopen doordat er een BV op dat moment nog niet naar de studio te komen. Daar vertellen de leerlingen nu nog over omdat ze op deze manier veel meer dingen ervaren dan dat je hen in uw klas zou hebben. Ik zou zelfs nog meer naar buiten willen met de leerlingen. Ook het laten komen van sprekers, als dat een goede spreker is, heeft een enorme meerwaarde vind ik. Dat zijn dan mensen die spreken als ervaringsdeskundigen of experts.

Hoe beleef je deze ervaringen? (bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?)

Als ik mag inzoomen op de buitenschoolse activiteit rond het vluchtelingenbeleid: de leerlingen kregen een bundel waarbij ze zich moesten aanmelden op een site (ze werden als het ware ondergedompeld in deze wereld) om zich te laten registreren indien ze een vluchteling zouden zijn. En dan merkte ze dat de weg die ze bewandelen niet altijd evident was omdat sommige websites in verschillende talen worden aangeboden, ze moesten vele dingen zelf uitzoeken en belangrijk daarbij was dat ze op het einde van de dag een reflectie moesten schrijven rond hoe ze die dingen hebben beleefd, wat ze beter zouden doen, enz. Op toetsen komen dat soort zaken ook terug, dan wordt er een combinatie van leerstof afgetoetst met eigen reflecties. Maar het blijft wel een moeilijke om klasgesprekken over dit soort uitstappen echt te evalueren, ik vind het dan veel belangrijker dat ze daarover discussiëren in de klas en dat ze op deze manier er echt mee bezig zijn, dan dat ik er soms een punt moet op plakken. Om terug te komen bij de reflectie/verslag zie je wel dat er leerlingen soms heel bevlogen daarover kunnen schrijven, en dan zie je wel dat die leerlingen de juiste verbanden hebben kunnen leggen met de theorie.

Bijvraag: Hoe ervaar je het overbrengen en begrijpen van instructies bij leerlingen? Lukt dat?

Ik denk dat het heel belangrijk om dat dicht bij hun leefwereld brengt. Ik denk dan aan een voorbeeld rond een reeks op tv dat BV's voor de klas gingen staan waar Tom Waes iets kwam vertellen over armoede als ik mij niet vergis, daarna kreeg elke leerling van de klas een startbedrag (de bedragen waren ook verschillend) en pas als er 100 euro kon verzameld worden, mochten ze gaan zitten maar sommigen hebben te weinig en dat zorgt meteen voor chaos. Dat idee vond ik geweldig en heb ikzelf uitgetoetst in de klas, dan zie je dat leerlingen beginnen te bieden, te onderhandelen met elkaar, te lenen, je ziet dan ook de ongelijkheden die er dan zijn naargelang wie dat centen had gekregen bij de start en wie niet. En met zulke vormen, die vanuit hun leefwereld vertrekt (bv. zakgeld), kan je dingen wel veel duidelijker maken denk ik en heb je leerlingen veel makkelijker mee in dat verhaal. Dat moet natuurlijk niet altijd maar het helpt altijd om zo'n insteek te zoeken.

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken? /

Wat is uw grootste verwezenlijking op school of in de klas? En hoe heb je dat ervaren? Dat semestervak waarin ik projectmatig werk (met die 3 thema's) omdat leerlingen echt de vrijheid krijgen om dingen uit te proberen en voor te dragen. En dan komen daar ook altijd leuke dingen uit. Op het einde van het schooljaar evalueer ik dan ook mijn eigen projecten, dat van de vluchtelingenproblematiek vind ik wel een van de betere juist omdat ik heel veel positieve reacties daarop heb gekregen. Dat merk je ook aan de populariteit van dit vak, omdat er vele leerlingen het jaar daarna daar meer voor kiezen.

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs?

Wie ben ik om daar zo'n uitspraken over te doen, ik zit zelf ongeveer 5 jaar in het secundair onderwijs. Ik heb ook een opleiding mediacoaching gedaan en dan kreeg ik mediawijsheid en digitaal

burgerschap en dan zie je wel dat er heel veel opleidingen daar meer en meer aandacht aan besteden. Het hele burgerschapsverhaal zit ook in mijn vakdidactiek uiteraard, die competenties zullen wel net iets meer aan bod komen dan pakweg een leerkracht Wiskunde. Ik denk dat zo'n onderzoeken wel belangrijk zijn omdat leerkrachten hier ook uit kunnen leren.

Hoe hebt u dit gesprek ervaren?

Ik vond dat best wel leuk, het blijft voor mij wel altijd een vaag gegeven (burgerschap), het is ook niet dat we richtlijnen van hoe we dit moeten invullen, dus we hebben we daar heel veel vrijheid in. Je kijkt wel naar de leerplannen uiteraard en je weet wel wat de vakoverschrijdende termen zijn, maar de vraag blijft wel in hoeverre dat je dat allemaal zwart op wit kunt aantonen als er een inspectie langs komt. Voor de rest vond ik de vragen duidelijk, ben wel benieuwd naar de resultaten, die mag je me altijd wel doorsturen.

Hebt u verder nog iets toe te voegen?

Kevin – TSO/BSO (Hoge GOK – Katholiek Onderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer?

Ik heb eigenlijk een lerarenopleiding voor Frans, geschiedenis en godsdienst gevolgd. Ik wou ook wel lesgeven en heb dat ook gedaan. Ik ben oorspronkelijk in het BSO beland en heel rap overgeschakeld naar een combinatie van Frans en PAV, ook in de eerste graad toen.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

In het begin was dat gewoon voor de klas staan en wat toffe lessen geven, wat met die leerlingen aan de slag gaan. Dan is dat gegroeid naar meer dingen uitproberen in mijn lessen o.a. co-teaching was daar een deel van. Wat ik nu al een paar jaar doe. Dan ben ik buiten het onderwijs ook beland in ?. Ik ben een stukje pedagogisch begeleider voor het vak PAV. Ik ben ook betrokken bij de KUL: educatieve master PAV. Dat zorgt ervoor dat het gehele pakketje voor mij een heel boeiende manier is om met onderwijs bezig te zijn.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom? Ik vind het welbelangrijk. Een deel van het onderwijs is de jongeren toch wegwijs maken in de maatschappij. Het feit dat ze beseffen dat je als burger rechten maar ook plichten hebt en welke deze ongeveer zijn. Ik vind het persoonlijk heel belangrijk. Ook voor PAV is dat een volwaardig onderdeel van mijn vak.

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Voor mij is integratie heel belangrijk, waarschijnlijk ook omdat ik les geef in een multiculturele school met ook veel multiculturele collega's. Dit is dus dagelijkse kost voor mij en daarbij boeit me dat ook. Het is belangrijk om me even in hun plaats te kunnen plaatsen, niet evident voor een hoogopgeleide blanke man. Ik denk niet dat mijn mening bvb over racisme relevanter is dan een 25jarige collega met Marokkaanse Roets, die er elke dag mee geconfronteerd wordt. Dat vind ik heel belangrijk. Los daarvan vind ik alles wat met politiek/besluitvorming te maken heeft belangrijk. Helaas is dit momenteel geen geschenk. Onze jongeren zijn daar momenteel zeer negatief over. Waarom beleven ze dit momenteel negatief, denkt U? Omdat ze, voor het weinige dat ze het via media opvolgen, het gevoel hebben dat er niets gebeurt en geen beslissingen genomen worden. Zeker tijdens de huidige situatie, hebben ze het gevoel dat hun stem niet gehoord wordt.

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

Er zijn relatief veel participatie organen. Ze worden wel niet altijd als participatief ervaren. Ze zijn aanwezig maar of ze effectief een inpak hebben op het beleid? Dat wordt niet altijd zo ervaren. Misschien wordt het meer adviserend gebruikt en dan nog... Vanuit de leerlingen is er een leerlingenraad. Er is ook een ouderraad, maar eerlijk, het zijn voor een groot deel allochtone ouders en dat staat op een heel laag pitje. Dit omdat ze dikwijls niet bereikbaar zijn en daarbij de taal niet voldoende beheersen. Daarbij maakt de taalkennis een barrière, dat is echt ne moeilijke. Wat het personeel betreft, komen de meeste afspraken uit de vakgroep bijeenkomsten en de co-teaching teams. Eigenlijk heel laagdrempelig dus, echt vanuit de basis.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Welke thema's worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema's in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?) Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven? Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema. Op twee manieren eigenlijk... Enerzijds zit je in de derde graad met MAVO, dat zijn dan echt eindtermen en leerplanwoorden die daarmee te maken hebben. Dat gaat vooral over participatie, dan wel op schools niveau of binnen het gezin. Ook het functioneren van de maatschappij in die zin van het begrijpen hoe een gemeente of land besturen in elkaar zit. Tijdens de PAV lessen gaat dat ook over attitudes in een diverse samenleving. Ook bvb over de erfenis van de kolonisatie. Ik heb een vrij gekleurde klasgroep en ik merk dat dat bij die leerlingen, ook die leeftijdsgroep wel een rol speelt en erover nadenken van het feit dat ze in het land leven die hun oorspronkelijke regio gekoloniseerd heeft. Welke plaats heb ik in deze maatschappij, daar hebben ze het wel wat moeilijk mee. Ook het feit van het al dan niet als waardige Belg beschouwd te worden. Ze blijven met bedenkingen zitten zoals: "Ik leef hier nu al mijn hele leven, mijn ouders ook, het zijn mijn grootouders die hier komen wonen zijn, maar ben ik wel Belg? Ik voel me soms wel soms geen Belg. Heb ik dezelfde rechten als andere Belgen in dit land. Word ik als evenwaardig beschouwd?" Dat zijn wel gedachten die een rol spelen. De rest draait ook rond participatie. Hoe kunnen zij deelnemen aan besluit deelneming? Op welke manier wordt hun stem gehoord of niet?

Hoe pak je dat dan concreet aan, hoe bied je deze competenties aan (welke werkvormen)?

Ofwel zal dat informatief zijn. Dus meer achtergrond geven, ik heb bvb een thema rond kolonisatie. Wat dikwijls zeer boeiend is want mijn Marokkanen in de klas vernemen dan dat een deel van Marokko ook gekoloniseerd werd. Voor hen is dat enkel zwart Afrika. Ze zijn daar niet van op de

hoogte. Bepaalde lesonderwerpen gaat zeker ook over actualiteit. We gaan weldra verkiezingen hebben, wat betekent dat eigenlijk? Bvb Een bepaalde partij stelt voor om het kiesrecht vanaf 16 jaar in te lassen, wat betekent dat concreet voor de leerlingen. De leerlingen kunnen dan hun mening uiten: dat wil ik direct doen of dat boeit me niet. We bespreken ook op welke manier ze in contact komen met regels en afspraken. Dat kan schools zijn maar ook in hun dagelijks leven. Via klassengesprekken kunnen ze dan specifieke vragen stellen over specifieke toestanden. Via brainstorming komen we tot persoonlijkere meningsuitingen.

Bijvraag: U hebt daarstraks de methode als klasgesprekken aangehaald. Gebruikt U ook nog andere werkvormen zoals projectwerk bvb?

Projectwerk wordt veel gedaan. We hebben een actualiteit carrousel waarbij wekelijks een leerling een item uit de actualiteit aanhaalt. Dat boeit de leerlingen wel. Dan merk je ook dat hun keuzes te maken hebben met hun multiculturele en globale wereld van vandaag. Bvb Het rasseningcident in Amerika hen persoonlijk raakt op dat moment in hun eigen leven. Nog een werkvorm is het starten met beeldfragmenten, dit ook omdat onze jongeren een audiovisuele cultuur hebben. Een filmpje bekijken is momenteel handiger dan een tekst lezen. Nog een werkvorm is het stellingenspel, persoonlijk niet mijn favoriet omdat dit nogal zwart-wit situaties creëert. Zeker omdat het hier gaat om burgerschap waarbij je best niet zwart-wit denkt. Dat vermijd ik een beetje.

En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen? Dat is toch wat dubbel. Enerzijds zit daar een stukje kennis onder: ze moeten toch weten hoe het bestuursstelsel in ons land in elkaar zit. Dat blijft echt de basiskennis. Anderzijds zitten daarin dan de attitudes verwerkt: leren omgaan met bepaald hiërarchische structuren binnen de school, wisselwerking in de klas en in de maatschappij. Ze moeten beseffen dat ze inspraak hebben maar dat hun stem al dan niet zwaarder of niet zwaar doorweegt. Hun verantwoordelijkheid beseffen als ze bvb klasverantwoordelijke zijn. Alles baseert zich op “attitudes”.

Merkt U tijdens de projecten, thema's, soms stellingen, die actualiteit carrousel waarbij de leerlingen het zelf voorstellen, verschillen in medewerking afhankelijk van klas tot klas?

Waarom liggen die verschillen in participatie dan? Hoe beleef je deze ervaringen? Soms gewoon aan de samenstelling van de klas: aantal jongens/meisjes, extroverte of introverte karakter... Ook het tijdstip speelt een rol: 's morgens om 10 uur lukt het wel, maar hetzelfde doen op 't einde van de dag of na een uur LO/praktijk is duidelijk moeizamer. Los daarvan beïnvloedt de actualiteit van de dag op sociale media enorm de participatie van de jeugd. Als de discussie oploopt in sociale media dan is die ook heftiger in de klas.

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Het bezoek van de Dossin kazerne in Mechelen. Ook het fort van Breendonk. Een bezoek brengen aan het Vlaams Parlement met de permanente tentoonstelling. Ook het bezoek van het Federale Parlement kwam al aan bod. Bijwonen van een zitting in het Vrederecht of politierechtbank gebeurt ook. Een stadsbezoek in Brussel waar ze eigenlijk een rondleiding krijgen i.v.m. gebouwen en hun functie. Bij verkiezingen nodigen we ook altijd een politieke uit. Is dat voor de hele school of specifiek voor PAV of bepaalde graad? Dat hangt ervan af...(nadenken) even concreet maken...Met de vorige verkiezing was dat voor de hele school: voor de derde graad met verschillende partijen, voor de tweede graad kwam de burgemeester van Gooik op bezoek. De burgemeester heeft toen per klas een tweetal uur lesgegeven over de werking van de gemeenteraad, hoe de verkiezingen als gemeenteraad lid in elkaar zit, verschil tussen het gewestelijke en federaal niveau. Hierbij merkten de leerlingen dat jongeren met allochtone roots wel stemrecht hadden voor de gemeente maar niet voor andere verkiezingen.

Hoe beleef je deze ervaringen? Hoe werd dan door leerlingen met migratieroots beleefd als het zo concreet werd uitgelegd(bijvraag bv. zijn er soms moeilijkheden bij het verwerken van de informatie of instructies?)

Ze vinden het tof dat er iemand uitleg geeft, met ervaring en op de jongeren zelf gericht. Dat is een meerwaarde. Trouwens bij het bezoek van de Dossin kazerne of Breendonk dan is er ter plaatse een contact met een vertegenwoordiger van een Moslimgemeenschap. Zo'n tachtig percent van onze leerlingen zijn Moslim en die vinden die Joden opvolging niet zo problematisch. Als ik dat, als leerkracht, vertel, maakt dat weinig indruk. Indien een perfect Nederlandstalige jonge Imam dezelfde uitleg geeft, komt dat bij de leerlingen wel binnen. Dat kan ik me heel goed voorstellen. Worden er tijdens die buitenschoolse activiteiten doelen naar burgerschap toe bewust verwacht? Hebben ze competenties die ze moeten bereiken? Er zijn altijd voorbereidende informatieve lessen. Ze moeten ook een aantal dingen voorbereiden vooraleer ze op stap gaan. Tijdens de uitstap zelf beleven ze de excursie of hebben ze opdrachten. Bvb bij de Dossin kazerne, maar ook in Breendonk, worden groepjes leerlingen aangeduid (al voorbereid) die het bezoek deels zelf leiden. Afhankelijk daarvan kan er ook na taak volgen. Bvb een verslagje, op voorhand gestelde vragen herbekijken en inzien of het bezoek sommige meningen verandert.

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken? (lange wachtpauze, bedenktijd) Belangrijk is dat ze leren participeren, dat die vreesdrempel voor een stukje weggenomen wordt. Als het besef groeit dat ze kunnen deelnemen aan beslissingen of invloed hebben dan is dat belangrijker dan de kennis tussen bestuursniveau tussen gemeente en provincie bvb. Ik denk dan al vooral aan hun actief burgerschap in de maatschappij later.

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs?

Vroeger was het vooral kennis, pure feitenkennis. Zelfs bij verkiezingen bvb werd vroeger juist de kennis, bvb namen van de partijen, namen van de ministers meegegeven. Nu draait het meer om praktijk: Hoe ziet een stembrief eruit? Wat staat er allemaal op een lijst? Hoe kan in stemmen? Kopstem? Lijststemmen? Hen leren stemmen eigenlijk. Welke vaardigheden heb je nodig om te kunnen participeren? Als ik algemeen breder kijk, is het zo dat de aandachtspunten voor burgerschap in het onderwijs meer draait rond participatie. De rol die zij, de leerlingen, kunnen hebben in de maatschappij. Dus ook nadenken over de richtingen die we uitgaan en of dat ze de verschuivingen oké vinden. Wat vind U over die tendens? Ik vind dat positief. Ik zal het concretiseren met een voorbeeld. In de stad waar ik lesgeef, hebben ze een standbeeld van Leopold II besmeurd. Dat kwam vroeger tijdens de lessen niet ter sprake. Of werd dit als een daad van vandalisme beschouwd. Nu is dat een aanleiding geweest tot nadenken over het waarom van deze daad, maar ook het analyseren van verschillende dingen: de oorzaak ervan en historisch perspectief verduidelijken, het waarom dat standbeeld daar geplaatst werd, Is dat een goede manier om reacties te uiten?, Wat wordt er dan verder verwacht na die daad?. Vroeger kwamen die dingen echt niet aan bod terwijl er nu bijna over gefilosofeerd wordt. Het komt er dus echt op neer dat er nu diepgaandere gesprekken over gehouden worden! Ik ben met die evolutie wel tevreden.

Hoe hebt u dit gesprek ervaren?

Ik vond het tof en ben positief.

Hebt u verder nog iets toe te voegen?

Persoonlijk vind ik dat we in het onderwijs voldoende aandacht besteden aan burgerschap, dat is goed. Dat is ook noodzakelijk. Onze jongeren worden mondiger, ze krijgen ook meer toegang om erover te reflecteren en het is belangrijk dat ze ermee leren omgaan. Wat bedoelt U met toegang? De jongeren krijgen een stem. Anuna De Wever is een voorbeeld. Maar op het nieuws krijg je ook meer aandacht bvb een studentenvertegenwoordiger die het gemoed van de jongeren verwoordt tijdens de

coronatijden. Ze hebben ook ontdekt wat de kracht van sociale media is. Het is belangrijk om dat met hen rustig te ontdekken. Wij, als leerkrachten, kunnen daarbij betrokken worden.

Interview 14

Peter – ASO (Hoge GOK – Gemeenschapsonderwijs)

Introductie

Voorstelling onderzoeksproject + uzelf	Bedanken voor ontvangst + korte introductie over het project: Over burgerschap en burgerschapseducatie op school en in de klas, en welke visies leerkrachten hebben hierover
Geïnterviewde op gemak stellen	Er zijn geen ‘foute’ antwoorden, elke mening is interessant voor het onderzoek. Duidelijk maken dat dit interview met de nodige discretie zal worden verwerkt. Het gesprek wordt opgenomen met een audiorecorder voor het onderzoek, uw privacy wordt te allen tijde gerespecteerd. Verder kan je je steeds terugtrekken uit het onderzoek als je je bedenkt zonder enige nadel te ondervinden. Een officieel consentformulier laten invullen waarin staat dat deze gegevens niet verder zullen worden gedeeld (wet van de privacy?) → zie mail

Functievoorstelling (openingsvragen)

Op weke manier bent u in het onderwijs terecht gekomen en wat was de belangrijkste drijfveer?

Dat is ondertussen 13 jaar geleden. De belangrijkste reden is dankzij een paar leerkrachten die ik had in de laatste jaren van het secundair onderwijs en ik vond dat zo een fascinerende mannen, dat was een leerkracht geschiedenis onder andere en die kon op zo een geweldige manier lesgeven dat fascineerde mij enorm. Gewoon het idee van voor de klas te staan en toch wel en invloed uit te oefenen op die leerlingen want uiteindelijk had die leerkracht ook een grote invloed op mij, was iets dat heel fascinerend werkte en dat is altijd zo een beetje in mijn hoofd blijven spoken en vandaar dat ik op een bepaald moment ook heb besloten van ik ga hier in het onderwijs en ik ga voor mijn leerkrachtenopleiding. En dat heb ik dan ook gedaan en sindsdien, 12 jaar lang, in het onderwijs ondertussen. Dus ja echt geïnspireerd, dus zo zou het eigenlijk moeten.

Hoe bent u op deze school terecht gekomen? Een bewuste keuze? (zoja, waarom?)

Ik sta nu 8 jaar in deze school en ik heb daarvoor 4 jaar in andere scholen gestaan. Ik ben eigenlijk begonnen na mijn Erasmus stage in Noord-Ierland met lesgeven. Ik ben daar even blijven rondhangen in Belfast. En dan heb ik daar les gegeven in een Katholieke uniformschool. Ja vergeef het mij dat waren mijn jonge naïeve jaren. Maar ik moet wel zeggen dat ik daar wel heb leren lesgeven. Dat waren jongeren, ik ben nog nooit zo'n school tegengekomen in BE, de problematieken die daar heersten qua drugs, alcoholgebruik van de ouders, gevangenisstraffen van ouders. Dat waren zeer speciale omstandigheden. Dus dat was zeker een leerschool. En dan ben ik naar BE teruggekomen. Want ik ga er eerlijk over zijn, Belfast kan een deprimerende stad worden als je daar langdurig moet wonen en zeker in de winterperiode, weinig zonlicht en nogal een bloederige geschiedenis. Op het moment dat ik daar was, was het net toen die politieagente en militair vermoord waren. Dat is

ongeveer nu 13-14 jaar geleden. Dat waren woelige tijden. Dus terug naar BE en dan ben ik begonnen met lesgeven in een Katholiek college in Puurs, Sint-Jan Berchmansinstituut, 1 jaar. Maar ik ga eerlijk zijn, het katholiek onderwijs was niet echt mijn ding. Er waren redelijk veel regels die moesten gevolgd worden en ik ben altijd een vrijdenker geweest en progressief probeer ik ingesteld te zijn voor de klas. Toen ik daar geschiedenis moest geven in die school, rollenspellen, toneelstukken, de directie apprecieerde het niet even hard dus ik ben daarmee gestopt. En dan ben ik gaan lesgeven in het gemeenschapsonderwijs, wat fantastisch was. Ik ben op een bepaald moment in de Beemde terechtgekomen in Mechelen en ik stond daar ongelooflijk graag. Het was heel tof om daar les te geven maar op een zeker ogenblik, ik was daar toen 1.5 jaar bezig, toen kwam er iemand terug met een vaste benoeming en ik was de laatste nieuwe in het team dus je weet hoe het dan gaat, ik moest gaan. Het was zeer demotiverend want ik stond heel graag op die school en op dat moment heb ik ook gezegd van nu stop ik met het onderwijs en dan ben ik even in de privé gaan werken als vertegenwoordiger voor een paar maanden. Maar uiteindelijk bloed kruipt waar het niet gaan kan en dan uiteindelijk terug les gaan geven. En dan begonnen in het Atheneum in Zaventem en sindsdien daar altijd heel graag gestaan en blijven lesgeven. Dus ik heb eigenlijk niet zo heel veel verschillende scholen gedaan wat een beetje sjans is maar ja, nu zijn we hier. En ondertussen ben ik daar geen leerkracht meer maar beleidsondersteuner, 3 jaar lang al.

Hoe liggen uw ambities binnen uw school of binnen het onderwijs in het algemeen?

Was het een bewuste beslissing om beleidsmedewerker te zijn of ben daar gewoon ingerold?

Neen dat was wel degelijk een bewuste keuzen. Op een zeker ogenblik was ik betrokken bij het beleid van de school en zat ik in het beleidsteam en de coördinerende directeur had op een bepaald moment melding gemaakt van 'is de talentenwerf niets voor u?'. De talentenwerf is een soort van interne opleiding van mensen bij ons in de scholengroep met de bedoeling om een vormingsattest van directeur te behalen. En ik had er op dat moment nog niet echt over nagedacht maar omdat ze het dan zei begon het te spelen in mijn hoofd. Op een bepaald moment maak ik de beslissing om mee te doen aan de talentenwerf. En sinds dat schooljaar ben ik mee in het beleid gestapt van de school. Dan eerst de talentenwerf doorlopen een jaar lang, allerlei verschillende opleidingen gedaan. En dan effectief voor het vormingsattest van directeur gegaan op het gemeenschapsonderwijs niveau. Dat is dan nog eens een jaar met allerlei opleidingen en taken die je moest maken en dergelijke. En op een bepaald moment heb ik het vormingsattest directeur behaald, dat was dan vorig schooljaar en nu mijn 3de jaar al bezig als beleidsondersteuner maar het is wel degelijk de bedoeling om binnen een aanzienlijke tijd voor een directeurspositie of adjunct directeurspositie op te nemen. Mijn ambitie ligt daar wel. Ik heb altijd gezegd tegen mijn vrouw ik wil dat doen en ik heb daar ambitie voor maar als ik merk dat de druk van het directeurschap als het een invloed heeft op mijn gezinssituatie dan stop ik daarmee. Ze hebben mij ervoor gewaarschuwd er is een reden waarom er een groot tekort is aan directeuren in Vlaanderen omdat die job heel slopend is en veel mensen willen het niet blijven doen omdat er zoveel tijd in kruipt. Dus ik heb altijd gezegd van ik wil het doen maar het mag niet mijn privé situatie beïnvloeden. Want dan is het gewoon terug gaan lesgeven en ik zou het ook niet erg vinden om terug les te geven want lesgeven is fantastisch.

Bijvraag: wat is je grootste drijfveer om die positie te ambiëren?

Ik ben altijd heel hard gefascineerd geweest door het onderwijssysteem in Vlaanderen maar ook in het buitenland, dus onderwijs in het algemeen. Er is iets dat zo onwezenlijk belangrijk is en daar doen ze heel vaak zo laconiek over in de maatschappij door de publieke opinie, hoe ze soms spreken over leerkrachten of over onderwijs in het algemeen, ik vind dat enorm schrijnend persoonlijk terwijl het één van de meest belangrijke maatschappelijke aspecten is dat er kan zijn en laten we eerlijk zijn dat word hier enorm hard ondergewaardeerd en ik denk dat er qua onderwijs dat we bieden in Vlaanderen op dit moment is er een enorme groeipotentieel. En nu ga ik een gewaagde uitspraak maken. Er zijn zeer veel mensen tegen de onderwijshervorming, ik ben een zeer grote voorstander van de onderwijshervorming zodat ze momenteel word ingevuld in het gemeenschapsonderwijs dat moet ik wel even nuanceren. Die focus op die talenten bij die leerlingen en nadenken waar die mogelijkheden liggen en niet meer langer te focussen op die paar slechte vakken dat ze misschien hebben maar wel op waar ze in kunnen groeien en waar het potentieel zit. Dat is zo belangrijk om dat te gaan gebruiken. En er zijn zoveel mogelijkheden om dat te kunnen uitbouwen en ik ben heel blij dat ik als

beleidsondersteuner mee kan bouwen aan dat gegeven. De visie die onze school uitdraagt sluit ook heel hard aan bij het gevoel dat ik nu heb. En dat is één van de redenen waarom ik daar zo hard mee bezig ben en daardoor gedreven ben.

Burgerschapsvisie bij leerkrachten (overgang)

Zoals ik daarnet al heb aangehaald gaat dit onderzoek over burgerschap binnen de school, en meer specifiek in de lessen.

Hoe sta jij persoonlijk tegenover dit onderwerp?

Dat is 1 van de zaken waar ze bij de modernisering heel hard de focus op hebben gelegd maar eigenlijk, tsjah, burgerschap behandelt facetten die al veelvoorkomend waren in het onderwijs en in de lessen die werden gegeven. Het werd gewoon niet duidelijk administratief neergeschreven dat het erover ging. Burgerschap zoals het momenteel wordt gegeven volgens mij dan dat zijn maatschappelijke zaken die belangrijk zijn voor de ontwikkeling van jongeren die worden aangeraakt. En dat gaat dan over klassiekers die heel actueel zijn, stereotypering, rechten en plichten van kinderen en volwassenen, duurzaamheid, al die facetten zitten daar momenteel in verweven en dat zijn van die zaken, waar we al 10 jaar over bezig zijn in het onderwijs maar tot nu toe was dit nooit echt gepinpoint, van waar gaan we dit nu precies aanreiken en daar werd in heel veel verschillende vakken wel eens over gesproken nu is dat ietsje meer to the point en daar verwachten ze ook van ons dat we daar duidelijk gaan aangeven van in dat vak gaan we dat onderwerp bespreken, duurzaamheid, waar zit dat nu precies in verweven. Stereotypering, discriminatie, in welk vak gaat dit hier aan bod komen. Ik vind dat persoonlijk niet slecht want dat zijn belangrijke gegevens om mee te nemen en om mee te geven met die kinderen. Maar vroeger kwam dit dus ook nog wel aan bod. Nu is het gewoon iets meer gestroomlijnd.

Hecht je veel belang aan burgerschapseducatie en zo ja waarom?

Het is zoals ik zei, het concept zoals het nu op tafel ligt sinds die onderwijshervorming, het is niet dat ik het zo benoemd heb vroeger natuurlijk, want als er een bepaalde aspect waarvan ik wist dat het actueel was aan bod kwam dan bleef ik daar wel eens bij stil staan desnoods gaat er zelfs een alternatieve les over dat onderwerp in een klasgesprek, dat waren van die zaken en dat gebeurde wel. Maar het is niet zo dat je op voorhand zat na te denken en je moest dan een les Engels of Geschiedenis geven en dat je dan dacht van nu ga ik een hele focus leggen op discriminatie of stereotypering. Dat was niet zo, dat kwam dikwijls aan bod in een bepaalde tekst of een bepaald onderwerp en dan werd er wel over gepraat maar het is niet zo dat ik er een hele lessenreeks rond gebouwd had op voorhand. En nu is dat natuurlijk wel de bedoeling. En dan vooral voor die nieuwe eindtermen in de eerste graad. De derde graad moet nog aan bod komen. Maar dat gaat daar zeker in zitten.

Welke maatschappelijke thema's spreken je het meest aan?

Ze spreken mij allemaal aan want ze zijn allemaal wel van belang natuurlijk. Maar als ik er eentje moet kiezen en die noodzakelijk is dan is dat wel duurzaamheid. Dat is mijn linkse invloed. De anderen zijn minstens even belangrijk, discriminatie of pesten dat zit er uiteraard ook allemaal bij.

Wat vind je van de invulling/visie van burgerschapsvorming binnen uw school? (bijvraag: denk aan de werking van directie, leerlingenraden, ouderraden, ...)

De organen die je benoemt: hoe meer mensen je kan betrekken in een beleid, hoe interessanter het is. Dus we spreken van participierend leiderschap, participatief leiderschap, dat is uitermate belangrijk. We zitten niet meer in de tijd waar je als beleid of directie hier staat en uw personeel en leerlingen daar, dat is te absurd voor woorden en als je dat zegt heb je gegarandeerd een staking aan uw been. Het is veel belangrijker dat je in dialoog gaat met zoveel mogelijk verschillende partijen dus ik ben daar een zeer grote voorstander van maar dat gezegd zijnde, in de werkelijkheid en zeker in een context zoals onze school, we zitten in een grootstedelijke context, rand Brussel, het is heel

gemakkelijk gezegd van laten we een leerlingenraad, ouderraad oprichten maar in de praktijk lijkt het zeer moeilijk en is het ook zeer moeilijk om die ouders mee te krijgen en gemotiveerd te krijgen en om die effectief te laten participeren. En dat trekt zich een klein beetje door naar de leerlingenraad. Het is niet zo gemakkelijk om mensen te vinden die dat willen doen en die dat willen leiden en zich daarvoor willen inzetten. En in de praktijk stuit je heel veel op onbegrip of weerstand en is het niet zo eenvoudig om die organen op poten te zetten dan dat je zou denken. Ik kan me voorstellen dat het bijvoorbeeld in plattelandsscholen net iets makkelijker zal zijn dan bij ons. Want bij ons, ouderparticipatie is een pijnpunt en is niet vanzelfsprekend. Het is al een heel grote opdracht om gewoon maar de ouders te kunnen contacteren. Dat heeft ook te maken met een taalproblematiek. We zijn een nederlandstalige school maar de ouders van onze leerlingen zijn niet altijd nederlandstalig en dat maakt het ook altijd moeilijker om te communiceren. Dus er zijn wel problemen die erbij komen kijken. Volgens het boekje, fantastisch natuurlijk.

Burgerschapscompetenties in de praktijk (kernvragen)

Welke thema's worden dan besproken? Hoe beleef je deze thema's in de klas (welke ervaringen heb je daarmee?) Bijvraag: Kan je daar een voorbeeld van geven. Hoe ga je meestal om bij bv. een (heftige) klasdiscussie over een bepaald politiek gekleurd thema.

Ons leerlingenpubliek in Zaventem lag niet echt wakker van het onderwerp duurzaamheid. En dat zie je aan heel veel verschillende zaken. Dat begint eigenlijk al tijdens de middagpauze, als ze op lunch zijn. Als je ziet dat die leerlingen voortdurend hun boterhammen meenemen in aluminiumfolie, plastieke zakken, veel verpakking noem het maar op, wegwerp drankbussen, blikjes en dergelijke. Daar begint het eigenlijk al. Vooral als je tegen hen zegt, mannen er is een alternatief er zijn drankbussen die je elke dag kan opvullen met water of je kan uw boterhammen meenemen in een brooddoos dan kijken ze alsof je de raarste persoon ter wereld bent. Die notie zit er niet in. Dit heeft ook te maken met de kinderen hun achtergrond, ze worden daar ook niet in gesensibiliseerd buiten de school om en dat merk je dan wel en dat trekt zich eigenlijk verder op veel verschillende vlakken. Als je op de speelplaats rondloopt, kijk naar ons afvalproblematiek, het is voor leerlingen ook niet vanzelfsprekend, ofwel willen ze geen moeite doen ofwel kunnen ze het gewoon niet, recycleren, het afval in de juiste plaats gooien, papier en karton. Dat is geen vanzelfsprekendheid en het enige wat je daarbij kunt doen is sensibiliseren. Maar dat is een opgave.

In de klas: de andere burgerschapsonderwerpen zijn voor de leerlingen interessanter dan duurzaamheid. Maar als je begint over duurzaamheid dan slaag je ze al dood gewoon al door het woord te gebruiken. Dus je moet het ofwel met een heel originele en interessante insteek doen, een klassieker bij mij bijvoorbeeld was dat ik elke leerling in de klas zijn gsm liet pakken en dan was ik bezig over hoe fantastisch die gsm's waren en dan zijn ze volledig mee. En dan verwijst je ineens en vraag je hen wat er eigenlijk in zo'n gsm zit en dan begin je over de kobaltmijnen in Kongo met een filmpje over kinderarbeid en dan zitten ze daar met een mond vol tanden. Die kobalt sturen ze dan nog eens naar China waar het moet gemaakt worden en dan terug naar Europa en dat kost allemaal stukken van mensen en dan zeggen ze dat ze dat allemaal niet wisten. Op zo'n manier heb je ze mee. Maar je moet het langdurig opbouwen eer dat je ze met zo'n les iets kunt bijbrengen.

Heftige klasdiscussie: er zijn andere thema's waar je discussies over kan hebben dan over duurzaamheid. Niemand is voor kinderarbeid buiten dan de eigenaars van de kobaltmijnen maar die zitten niet in mijn klas. Maar er zijn andere thema's, over stereotypering en discriminatie praten, dat zijn klassiekers. Homoseksualiteit is er zo eentje. Dat kan vaak gevoelige discussies opbrengen en er zijn mensen die verbazingwekkend genoeg nog heel hard tegen zijn en zich daar heel hard over uitspreken dat kunnen we bijna niet vatten maar het is wel zo. Een andere klassieker is euthanasie of abortus, dat zijn zo'n typische onderwerpen waar er heel typische meningen over zijn. Dus daar kan je wel klasdiscussie in krijgen.

Hoe beleef je dat?

Over het algemeen, 9/10 keer verlopen die discussies vrij beschaafd. Heel uitzonderlijk maar dat is dan als we over minoriteiten bezig zijn of over bepaalde bevolkingsgroepen dan zijn er extreem uitgesproken meningen die fout zijn. Dat is moeilijk om daarmee om te gaan want je wil een open klimaat in je klas krijgen waarbij mensen hun mening kunnen zeggen en je wilt ook het vertrouwen van je leerlingen. Dat wil dus ook zeggen dat je niet zomaar iemands mening de grond in kan boren zelfs al is die mening extreem. Dus dat is niet simpel. De enige manier die ik dan toepas is dan proberen op een beschaafde manier het debat aan te gaan en argumenteringen te gebruiken waarom die leerling op dat moment toch niet bepaald OK is. Zeker als het gaat over bevolkingsgroepen zoals het jodendom bij onze leerlingen, dat ligt altijd zeer gevoelig. Er zijn ook onderwerpen die ik uit de weg ga en niet over spreek in de klas, over het regime in Turkije dat ga ik systematisch uit de weg want dat is een discussie die je met onze leerlingen zelden of nooit gaat winnen.

Hoe los je dat dan op? Misschien wil ik ook gewoon de discussie laten plaatsvinden. Maar het is in zo'n geval dat je de klas goed kent en de klas goed in de hand hebt en dat je weet wat je aan je leerlingen hebt. Ik zou dat afraden voor startende leerkrachten die hun klas niet zo goed kennen. Anders gaan de leerlingen een loopje met u nemen, gegarandeerd. Als je zoiets doet dan moet je de controle over de klas kunnen behouden en dan moet je het ook kunnen stoppen wanneer het nodig is om te stoppen en daarvoor moet je je leerlingen mee hebben. De vertrouwensband is ook heel belangrijk.

Hoe bied je deze competenties aan in uw vakken? ((Bijvraag: welke werkvormen gebruik je dan zoal: denk aan projectwerk in groep, of individuele opdrachten of zijn er andere methoden die je hanteert?))

Dat zijn dingen die aan bod kwamen in de les maar om dit op een bureaucratische administratieve manier neer te schrijven ik was daar niet zo mee bezig moet ik eerlijk toegeven en ik ben daar van overtuigd dat 90% van het lerarenkorps zelden tot nooit die vakoverschrijdende zaken deftig bekeken heeft. Die komen wel aan bod in de les. Ik heb ook wel het gevoel dat het met de hervorming nu gaat beteren. Die lijken mij duidelijke en gestructureerd. Ik ben een voorzichtige fan tot nu toe. Puur administratief was het vroeger niet altijd in orde eerlijk gezegd. Maar ik ga zeker niet alleen zijn. Het komt wel aan bod zonder dat je het beseft.

Welke werkvormen hanteer je dan? Daar moet je dan niet gaan doceren want dan heb je je leerlingen gegarandeerd niet mee. De enige goeie manier om dit te doen zijn activerende werkvormen en dat kan origineel zijn, je kan daar toneelstukken rond laten doen en rollenspellen maar er is zeker niets mis met een klassiek debat of leerlingengesprek, dat moet ook kunnen. Maar dit zijn de lessen als je als leerkracht uw leerlingen echt mee wil hebben dan zijn dit de lessen waar je op een originele manier mee aan de slag kunt gaan. Dat is anders dan als je grammatica moet gaan aanreiken via een toneelstuk, dat is niet zo vanzelfsprekend begrijp je? Maar in deze situatie gaat het wel. Dus proberen om origineel uit de hoek te komen. Ik gebruikte die lessen echt als manieren om iets nieuws uit te proberen. Als het lukte dan goed maar als het niet lukte spijtig maar dan heb ik er tenminste uit geleerd.

En aan welke voorwaarden moeten de leerlingen voldoen om deze competenties te behalen? Zijn er verschillen in participatie/inzet binnen de klas, dus tussen de leerlingen? Waaraan kan dat te wijten zijn?

Dat hangt echt af van de klascontext er zijn zoveel factoren die hierin kunnen meespelen. Misschien is het klasklimaat op die moment verstoord, door externe redenen of door een bepaalde thuissituatie bij leerlingen of door interne redenen, door ruzie in de klas waardoor die klas zich op dat moment niet gedraagt zoals jij dat als leerkracht gewoon bent. Dat is slechts één mogelijkheid. Misschien is dat gewoon een klasgroep met intrinsiek, introverte leerlingen. En als je die dan niet zo lang voor u hebt zitten dan weet je dat natuurlijk niet omdat je hen nog niet goed genoeg kent. Dat kan ook een reden zijn. Of misschien heb jij gewoon een slechte dag en weten ze dat niet. En je leerlingen merken dat onmiddellijk dat jij een slechte dag hebt maar hebben dat zelf niet altijd door. Maar hoe langer jij voor een bepaalde klasgroep staat hoe meer en beter dat je daarmee gaat beginnen mee om te gaan op een positieve manier.

Bijvragen hier: Zijn er verschillen in participatie/inzet tussen verschillende klassen waaraan je lesgeeft? Hoe beleef je die en waaraan kan dat te wijten zijn?

Absoluut, maar dat heeft dan weer te maken met wat ik daarnet beschreven heb. Misschien is in een bepaalde klas de sfeer fantastisch goed dat iedereen zich zo vertrouwd voelt en dat ze zich heel open willen stellen en dan gaat er heel veel dynamiek zijn. Maar misschien is er in een andere klas een pestkop die de sfeer zo verziekt en iedereen pest dat iedereen dichtklapt en dat die klas stil lijkt dus dat kan ook. Dat zijn opnieuw allemaal factoren die daar een belangrijke rol spelen. Misschien kunnen die leerlingen een bepaalde leerkracht niet uitstaan of misschien vinden ze die juist fantastisch dus dat gaat ook een invloed hebben op de participatiegraad.

In verschillende onderwijsvormen? Als startende leerkracht toen ik net begon had ik altijd het gevoel dat BSO leerlingen minder participatief waren dan ASO leerlingen. Maar nu dat ik iets meer ervaring heb is het net omgekeerd. Beroepsleerlingen veel meer dan ASO leerlingen moet je op de juiste manier lesgeven en aanpakken. En als je dat op de juiste manier onder de knie hebt en weet hoe je hen mee moet krijgen dan heb je daar ongelofelijk veel aan. Terwijl bij een ASO leerling is dat veel minder van belang. Je kan daar op verschillende manieren gaan lesgeven en of die nu heel goed of heel slecht zijn maakt het niet zoveel uit want die leerling zal sowieso zijn best doen dus de manier waarop je voor de klas staat de kwaliteit van het onderwijs heeft een veel grotere impact op de prestaties van een TSO en BSO leerling, minder op een ASO leerling. Dat is mijn gevoel.

Wat met instructies geven als verwerken van informatie, is er een verschil? Er zijn wel degelijk verschillen, uiteraard. We moeten wel opletten dat we niet in clichés vervallen maar het is wel zo dat je bij een beroepsrichting een wetenschappelijk artikel gaat geven en je schuift het voor hun neus en vraagt hen om dat te lezen en beantwoord de vragen. 95% van de tijd gaat dat geen succes zijn. **Hoe komt dat?** Dat is heel moeilijk en er zit zeker een reden achter maar ik kan er geen kant en klaar antwoord op geven. Je hebt meer kans om dit te doen in een ASO richting. Dus het hangt er echt van af van de manier van aanpak. In een beroepsrichting ga je meer gebaat zijn om iets visueel te laten zien of uit te leggen of een filmpje te laten zien. Dat werkt bij ASO ook, begrijp me niet verkeerd.

In welke mate zijn buitenschoolse activiteiten onderdeel van het behalen van burgerschapscompetenties? Welke soorten buitenschoolse activiteiten worden dan georganiseerd, en wat wordt er dan juist verwacht van de leerlingen?

Er zal ongetwijfeld ooit al wel eens een extra activiteit specifiek voor één van die thema's georganiseerd zijn maar het is zoals ik daarstraks al zei, maar voor de hervorming werd er minder tijd besteed aan het concept burgerschapscompetenties zoals ze nu is. En sinds die uitrol in de eerste graad is het de bedoeling dat we daar extra activiteiten rond gaan organiseren maar toen kwam corona zoals we allemaal hebben ervaren en onderwijskundig gezien en qua werkvormen gezien is het verschrikkelijk geweest het afgelopen jaar dus het zal wel de bedoeling zijn om dat op te trekken en veel meer te gaan doen. In het verleden zal dat ook gedaan zijn maar ik denk in veel mindere mate.

Werd er eerder geopteerd voor binnenschoolse projecten?

Iets klassiek is pesten en dat is een thema waar vroeger ook al heel veel projecten rond werden gedaan, het ene project al wat kwalitatiever dan het andere. Het is een rage geweest dat elke school een pestproject op poten zet en de leerlingen zagen het al van ver komen dat het weer over pesten zou gaan en dat was elk jaar en dat was ook zo. Je moet ze er ook niet mee doodslagen, die leerlingen die zijn ook niet dom en die beseffen dat wel.

Waar moet volgens jou de focus liggen op het gebied van burgerschap in de klas? Wat is voor u essentieel om deze competenties te bereiken?

De focus en ik vind dat persoonlijk heel belangrijk maar ik weet dat onze leerlingen daar niet enorm veel kaas van hebben gegeten dat ze binnen de burgerschapscompetentie gegeven voldoende aandacht bieden aan het thema democratie. In welke politieke staat leven wij, hoe werkt het kiezen hier bij ons, hoe worden regeringen gevormd en dat is bijzonder complexe materie voor ons leerlingen en ik vind dat er tot nu toe heel weinig aandacht aan wordt geschonken. Het zit wel in geschiedenis en ook deels

in een derde graad maar eigenlijk is dat ook zo iets dat door leerlingen van tafel word gesmeten als saai en leerkrachten bieden daar niet voldoende aandacht aan en dat is iets dat we als leerkrachten toch meer aan bod moeten laten komen en dat mag al vanaf de 1ste graad.

Waarom zou dat saai zijn en wat zouden de oorzaken hiervan zijn?

Dat zou kunnen liggen aan het feit dat het politieke systeem in België heel complex is dat kan 1 van de redenen zijn. Politiek is ook zo'n term dat als je de leerlingen niet mee wilt hebben dan moet je het woord politiek in het begin van de les vermelden. Als je een slimme leerkracht bent en je wilt het hebben over het politiek systeem in België dan moet je het in je eerste zin niet hebben over het politiek systeem van België. Dat zijn trucjes waar je les veel beter van gaat worden. Als je een geweldig goede leerkracht bent dan kan je hen eender welk thema aanreiken en dan kan elk thema op een interessante manier gebracht worden. Een leerkracht is iemand die op een geweldig interessante manier dingen kan overbrengen waardoor de leerlingen gegarandeerd beter gaan mee zijn. Ga met hen in dialoog op een manier waarop het voor hen ook interessant is en die zijn gegarandeerd wel mee. In de praktijk vergt dit enige ervaring want het resultaat is ongelofelijk.

Wat bedoel je met meerwaarde? Kan je daar op ingaan?

Als de leerlingen het probleem zelf aan mij kunnen uitleggen zonder dat ik zelf de oplossing heb moeten aanreiken dan weet ik dat ik succesvol ben geweest. Ik laat hen het probleem zien en die ervaren dat probleem en ik vraag hen hoe we dit gaan oplossen en ik help hen en ondersteun hen waar nodig maar als ze aan het einde van de rit een antwoord kunnen geven op een hypothese of een probleem aan mij kunnen uitleggen dan is mijn doel geslaagd en ik heb zelf het antwoord niet moeten geven. Dan voel je u als leerkracht goed want dan weet je dat de leerlingen mee zijn.

Wat is uw grootste verwezenlijking op school of in de klas? En hoe heb je dat ervaren?

In het allereerste jaar dat ik les gaf op het katholiek college en ik heb op een bepaald moment mijn leerlingen een levende piramide laten bouwen in de les omdat ik het klassensysteem in de middeleeuwen wou aantonen met de koning bovenaan en de noblesse en clerus van adel en de boeren vertrapeld onderaan en die zaten allemaal op elkaar gestapeld in het midden van de klas en de directeur kwam dan langs. Maar die leerlingen zijn die les nooit vergeten. Ik ben hen later nog tegengekomen, jaren later, ze herkenden mij nog maar ik hen niet meer, en die praten nog steeds over die les. Het was wel een rumoerige les maar dat is iets wat me altijd wel is bijgebleven.

Slot

Hoe kijkt u naar de evolutie van burgerschap in het onderwijs?

Ik ben blij dat er meer aandacht aan geschonken word nu dan voorheen want het is uitermate belangrijk en ik weet niet hoe de rest van de leerkrachten en onderwijs daarover denkt maar ik ben daar een voorstander van.

Hoe hebt u dit gesprek ervaren?

Ik had verwacht dat het veel meer over de transversale eindtermen zou gaan maar het was redelijk laagdrempelig, meer over de klaspraktijken. Ik had meer een onderwijskundige discussie verwacht over eindtermen.

7.4 BIJLAGE 4: OPEN CODERING (VOORBEELD)

Interview Kevin

<p>Werking overlegorganen (WO): participatie organen maar worden wel niet altijd als participatief ervaren.</p> <p>WO: Leerlingenraad wordt meer als adviserend gebruikt.</p> <p>WO: ouderraad, maar eerlijk, het zijn voor een groot deel allochtone ouders en dat staat op een heel laag pitje.</p> <p>WO: ouders niet bereikbaar. daarbij maakt de taalkennis een barrière, dat is echt ne moeilijke.</p> <p>WO: voor personeel komen de meeste afspraken uit de vakgroep bijeenkomsten en de co-teaching teams.</p> <p>Thema: integratie in een multiculturele school en collega's</p> <p>Profiel: niet evident voor hoogopgeleide blanke man</p> <p>Thema/Discussie: mijn mening over racisme is minder relevant dan die van 25 jarige collegemet Marokkaanse roots</p> <p>Thema: politieke besluitvorming is belangrijk. Helaas is dit momenteel geen geschenk. Onze jongeren zijn daar momenteel zeer negatief over.</p> <p>Thema + inzet : voor het weinige dat ze het via media opvolgen, het gevoel hebben dat er niets gebeurt en geen beslissingen genomen worden. Zeker tijdens de huidige situatie, hebben ze het gevoel dat hun stem niet gehoord wordt.</p> <p>Betekenis: een deel van het onderwijs is de jongeren wegwijs maken in de maatschappij. Betekenis: beseffen dat je als burger rechten maar ook plichten hebt en welke deze ongeveer zijn.</p> <p>Vak: ook voor PAV is dat een volwaardig onderdeel van mijn vak.</p>	<p>Werkvorm: het stellingenspel, persoonlijk niet mijn favoriet omdat dit nogal zwart-wit situaties creëert. Zeker omdat het hier gaat om burgerschap waarbij je best niet zwart-wit denkt. Dat vermijd ik een beetje.</p> <p>participatie: samenstelling van de klas: aantal jongens/meisjes, extroverte of introverte karakter... participatie: het tijdstip speelt een rol: 's morgens om 10 uur lukt het wel, maar hetzelfde doen op 't einde van de dag of na een uur LO/praktijk is duidelijk moeizamer. Participatie: actualiteit op sociale media beïnvloedt enorm de participatie van de jeugd. Als de discussie oploopt in sociale media dan is die ook heftiger in de klas.</p> <p>Vak: Enerzijds zit je in de derde graad met MAVO, dat zijn dan echt eindtermen en leerplanwoorden die daarmee te maken hebben. Thema: dat gaat vooral over participatie op schools niveau of binnen het gezin. Kennis/Thema: ook het functioneren van de maatschappij in die zin van het begrijpen hoe een gemeente of land besturen in elkaar zit.</p> <p>Attitude/Thema: tijdens de PAV lessen gaat dat ook over attitudes in een diverse samenleving.</p> <p>Thema: bvb over de erfenis van de kolonisatie. Ik heb een vrij gekleurde klasgroep en ik merk dat dat bij die leerlingen, ook die leeftijdsgroep wel een rol speelt en erover nadenken van het feit dat ze in het land leven die hun oorspronkelijke regio gekoloniseerd heeft.</p> <p>Attitude/Thema: welke plaats heb ik in deze maatschappij, daar hebben ze het wel wat moeilijk mee. Ook het feit van het al dan niet als waardige Belg</p>	<p>Thema: actualiteit, het rassenincident (BLM)</p> <p>Kennis: hoe zit een bestuursysteem in elkaar.</p> <p>Attitudes: omgaan met hiërarchische structuren binnen school, wisselwerking in de klas en maatschappij.</p> <p>Attitude: inspraak maar stem kan niet altijd zwaar doorwegen, verantwoordelijkheden opnemen. Attitude: leren participeren, vreesdrempel wegnemen. Attitude: besef doen groeien dat ze kunnen deelnemen aan beslissingen of invloed hebben dan is dat belangrijker dan de kennis tussen bestuursniveau tussen gemeente en provincie bvb. Ik denk dan al vooral aan hun actief burgerschap in de maatschappij later.</p> <p>Activiteiten: Fort van Breendonk, Dossin Kazerne. Vlaams Parlement. Bijwonen van zitting in Vrederecht. Een stadsbezoek naar Brussel met rondleiding. Burgemeester laten komen spreken.</p> <p>Verschillende partijen tijdens verkiezingen komen debatteren.</p> <p>Kennis/competentie: verschil tussen gewestelijk en federaal niveau van besturen.</p> <p>Competentie: voorbereiden van opdrachten van buitenschoolse activiteiten.</p> <p>Competentie: groepjes die bezoek moeten kunnen sturen of gidsen. Competentie: verslag neerschrijven van bezoek.</p>
--	--	---

<p>Werkvorm: klasgesprekken Werkvorm: Projectwerk wordt veel gedaan. We hebben een actualiteit carrousel waarbij wekelijks een leerling een item uit de actualiteit aanhaalt. Dat boeit de leerlingen wel. Thema: dan merk je ook dat hun keuzes te maken hebben met hun multiculturele en globale wereld van vandaag. Bvb Het rassenincident in Amerika hen persoonlijk raakt op dat moment in hun eigen leven. Werkvorm: starten met beeldfragmenten, dit ook omdat onze jongeren een audiovisuele cultuur hebben. Een filmpje bekijken is momenteel handiger dan een tekst lezen. Werkvorm/Discussie: het stellingenspel, persoonlijk nie</p>	<p>beschouwd te worden. Attitude/Thema: ze blijven met bedenkingen zitten zoals: “Ik leef hier nu al mijn hele leven , mijn ouders ook, het zijn mijn grootouders die hier komen wonen zijn, maar ben ik wel Belg? Ik voel me soms wel soms geen Belg. Attitude/Kennis: Heb ik dezelfde rechten als andere Belgen in dit land. Word ik als evenwaardig beschouwd?” Kennis/Thema: Hoe kunnen zij deelnemen aan besluit deelneming? Op welke manier wordt hun stem gehoord of niet?</p>	
--	--	--

7.5 BIJLAGE 5: MATRIX AXIAAL CODEREN (VOORBEELD: BETEKENIS/BELANG VAN BURGERSCHAP)

Thema's	Interview 1 (Khadija)	Interview 2 (Sander)	Interview 3 (Kevin)	Interview 4 (Johan)	Interview 5 (Tina)	Interview 6 (Greet)	Interview 7 (Brigitte)	Interview 8 (Peter)	Interview 9 (Tim)	Interview 10 (Nora)	Interview 11 (Inge)	Interview 12 (Tom)	Interview 13 (Lorian)	Interview 14 (Sofie)
	TSO/BSO HOGE GOK	TSO/BSO HOGE GOK	TSO/BSO HOGE GOK	TSO/BSO HOGE GOK	TSO/BSO HOGE GOK	TSO/BSO HOGE GOK	ASO HOGE GOK	ASO HOGE GOK	ASO HOGE GOK	TSO/BSO LAGE GOK	TSO/BSO LAGE GOK	ASO LAGE GOK	ASO LAGE GOK	ASO LAGE GOK
Betekenis burgerschap & belang van burgerschap-seducatie	Kritisch reflecteren Leren samenleven met andersdenkenden Weerbaar maken van leerlingen Empoweren van leerlingen Actualiteit volgen Durven spreken Fouten maken mag	Grote uitdaging Rechten en plichten Egoïsme en individualisme moet eruit	Wegwijs maken in de samenleving Rechten en plichten	Rechten en plichten Opkomen voor rechten Basiseconomie Impact individuen We leven in een wereld die we zelf kneden Burgerschap als volwaardig vak in ASO/TSO/BSO	Hoe mens beweegt in samenleving Onderwezen in best mogelijke samenleving Samenleven helpen vorm te geven We leven in een wereld die we zelf kneden Stilstaan wat beter kan Kritisch blijven Samen sleutelen	Goede burger zijn Rechten en plichten (verantwoordelijke burgers) Bewust nadenken over problemen in de wereld Openstaan voor een gesprek met andersdenkenden Moet veel meer gebeuren	Reflectie over jezelf Alert maken hoe de samenleving in elkaar zit Eigen ervaringen Rechten en plichten Oog en oor hebben voor elkaar Hoe sta ik in de samenleving, hoe kan ik helpen en ondersteunen	Maatschappelijke zaken Actualiteit Stereotypering Rechten plichten Duurzaamheid Bij stilstaan als het toevallig aan bod komt, via bepaalde tekst of onderwerp Met de nieuwe eindtermen	Rare term Opvoeding ipv onderwijs Wordt opgelegd vanuit de school Staat in de weg van het lesgeven Feitelijk lesgeven is taak van school Veel belang vanuit opvoedkundig oogpunt	Leren deelnemen en functioneren in de samenleving Voorbereiden op de samenleving Bv. sollicitatiebrieven schrijven en de link met taal en communicatie Emoties leren reguleren Competenties koppelen	Leren leven met andere mensen in de samenleving Hoe we tot andere mensen staan Nadenken over eigen positie in de samenleving	Actualiteit volgen Op de hoogte zijn om te kunnen deelnemen aan de samenleving Recht, politiek en kunst Samenleving leren kennen, participeren en daar voeling mee krijgen	Bewust maken van het volwassen leven Dagdagelijkse dingen Economie: overschrijvingen doen, belastingaangifte invullen Natuurwetenschappen: nadenken over duurzaamheid en energie	Basiskennis van politiek en rechtssystemen Waarden en normen overbrengen

				<p>Kennis hebben van recht, politiek, klimaat, economie en wereldproblematiek</p>	<p>aan ideale weg</p>	<p>Komt meer aan bod in PAV of maatschappij en bewustzijn</p> <p>Bij stilstaan als het toevallig aan bod komt</p>	<p>8/9 leerkrachten per leerling = verschillend e achtergrond en visies is een meerwaarde</p> <p>Zowel in Wiskunde, Frans, Godsdienst of geschiedenis mag dat aan bod komen</p>	<p>komt daar verandering in</p>	<p>Leren nadenken hoe reageren in bepaalde situaties</p> <p>Leren nadenken over posities in de samenleving</p> <p>Thema's zoals klimaat en ruimtelijke ordening en hoe daarmee om te gaan</p>	<p>aan andere vakken</p>				
--	--	--	--	---	-----------------------	---	---	---------------------------------	---	--------------------------	--	--	--	--

